

DE HEILIGE NIL SORSKI

(1433 - 1508)

LEVEN - GESCHRIFTEN - SKITE

Monastieke Cahiers

DE HEILIGE NIL SORSKI

Reeks MONASTIEKE CAHIERS

Vrij naar

Saint Nil Sorsky
Abbaye de Bellefontaine
Bégrolles-en-Mauge

Vertaling uit het Slavisch
door Zr. Sophia M. Jacamon osb
in een Nederlandse eindredactie
van de Benedictinessen van Bonheiden

Uitgaven
Abdij Bethlehem
B-2820 Bonheiden

Alle rechten voorbehouden
D/1990/3025/5

ISBN 90-71837-29-7/CIP
NUGI 631

Te verkrijgen
rechtstreeks bij Abdij Bethlehem

voor België

Uitgeverij Tabor

Dampoortstraat 166-168

Dans: B-8310 BRUGGE 3

B-6010 BRUSSELS

voor Nederland

Uitgeverij /Boekhandel Berne

Abdijstraat 53

NL-5473 AC HEESWIJK

DE
HEILIGE NIL SORSKI

(1433 – 1508)

LEVEN - GESCHRIFTEN - SKITE

Voorwoord van
Dom André Louf ocsa

Vertaling en aantekeningen
van Zr Sophia M. JACAMON osb

Monastieke Cahiers

TROPARION VAN DE HEILIGE NIL

op 7 mei

Gij hebt de wereldse gewoonten afgewezen,
o, onze heilige en goddragende Vader Nil.

Terwijl gij de drukte ontvluchtte
hebt gij u beijverd
de bloemen van het paradijs te plukken
in de geschriften van de Vaders.

Gij hebt u gevestigd in de eenzaamheid
en zijt er ontloken als de veldlelie,
en vandaar zijt gij vertrokken
naar de hemelse woningen.

Leer ons, die u vereren,
u te volgen op de koninklijke weg
en bid de Heer voor onze zielen.

KONDAKION

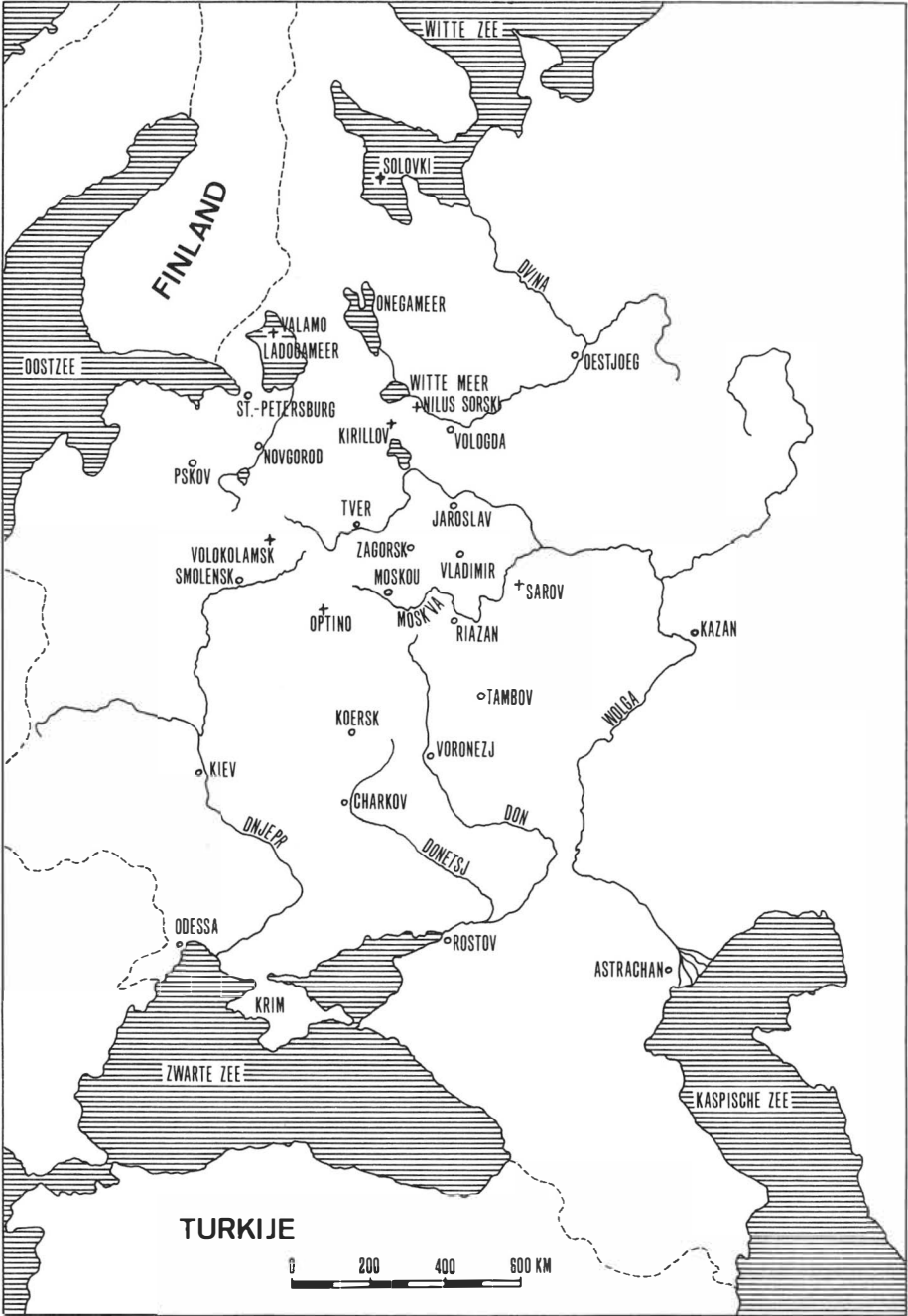
Geduldig hebt gij de ijdele gewoonten
en de wereldse gebruiken
van uw broeders verdragen.

Gij zijt gekomen tot de stilte van de woestijn
en daar hebt gij

door vasten, waken en onafgebroken gebed,
de werken van de ascese verricht.

Door uw onderricht
toonde gij ons de rechte wegen
die we moeten volgen
om naar de Heer te gaan.

Daarom is het dat wij u vereren,
o zeer gelukzalige Nil.

TEN GELEIDE

Toen ik in 1963 de figuur van de heilige Nil ontdekte door het lezen van de werken van Mevrouw E. Behr – Sigel, Prière et sainteté dans l’Eglise Russe, werd ik er op slag door geboeid. In die tijd volgde ik de cursus Russisch aan de Sorbonne, waar we juist de studie van twee monastieke richtingen op het programma hadden, de ene vertegenwoordigd door de heilige Nil Sorski, de andere door de heilige Jozef van Volokolamsk. Ik had er een voorgevoel van dat de geschriften van de heilige Nil me in staat zouden stellen hem beter te verstaan, zodat de polemieken uiteindelijk op de achtergrond zouden schuiven, hoe belangrijk ze historisch gezien ook waren.

Door korte uittreksels of samenvattingen hier en daar, kreeg ik er zin in: de grote monastieke traditie, te beginnen bij Egypte tot aan de Athos, schemerde erin door vanuit Russische bodem. De heilige Nil was monnik, alleen door God in beslag genomen, hoewel hij openstond voor wie God hem toezond. Zo was hij een voorloper van de startsi die Rusland heeft zien opbloeien in de 19e en 20e eeuw.

Een orthodoxe vriendin wist dat ik op zoek was naar de <Regel> van de heilige Nil. Kort voor mijn intrede in het klooster bood ze me die aan in de uitgave van Montreal (1958) en wenste me daarbij goede moed. Ik las die Regel niet onmiddellijk en in de bibliotheek van het klooster raakte hij verloren, en ondanks al mijn onderzoekwerk bleef hij gedurende meerdere jaren onvindbaar.

In januari 1974 werd ik plotseling innerlijk gedreven om hem nog eens te zoeken, en die avond had ik geluk.

Omdat ik er mij rekenschap van gaf dat er nog geen volledige Franse vertaling van de Regel bestond, voelde ik mij moreel verplicht mij eraan te zetten. Aan het einde van het derde jaar dacht ik dat het werk klaar was. Op dat ogenblik ontving ik van één van mijn vrienden, die mijn verering voor de heilige Nil kende, een oudere uitgave, en daarna ineens de kritische tekst van de brieven, die juist

op punt was gesteld door Professor G.M. Prochorov, aan de Academie van Wetenschappen te Leningrad. Van de ene of de andere kant bereikte mij alles wat mijn documentatie moest vervolledigen, soms door een gast van het klooster die totaal niets afwist van mijn bezigheden. Telkens opnieuw zette ik mij aan het werk. Ik kreeg dan toegang tot de kritische uitgave van de Regel en van de Predanje; dat liet me toe om met durf te herzien wat de uitgaven van Mgr. Joestin en van Montreal een beetje gewijzigd hadden. Tenslotte had ik het hele werk van de heilige Nil in handen... zonder het klooster te verlaten!

Door dit werk voor te stellen, hoop ik jonge mensen, die aange trokken worden door Rusland doch te weinig afweten van de Oosterse monastieke traditie, evenals monniken (en anderen) die Rusland te weinig kennen, van dienst te kunnen zijn.

Ik neem de vrijheid om nu reeds de aandacht te vestigen op een woord dat een lezer die een zekere kennis van zaken heeft, waarschijnlijk zou zoeken: de hesychia. Ik heb het vertaald door <leven van stilte> of soms eenvoudigweg door <stilte>. De heilige Nil heeft de term niet in het Grieks bewaard; waar hij hem aantrof in de handschriften van de Vaders heeft hij hem gewoonweg in het Slavisch vertaald. Anderzijds maakte hij vaak gebruik van bestaande Slavische vertalingen. Door dit te doen, gaf hij aan dit woord een bijzondere kleur en ik dacht dat het goed was dit duidelijk te laten uitkomen. Daartegenover gebruik ik de uitdrukking <hesychasten-leven> telkens als het om een levensstaat gaat. Voegen we eraan toe dat het hesychasme van de heilige Nil zich niet bezighoudt met bepaalde technische uitwassen die het in de 13e en 14e eeuw het aanzien hebben gegeven van een geestelijk recept.

Vooraleer aan deze bladzijden te beginnen, wil ik hier mijn dank uitdrukken aan wie mij geholpen hebben. Ze zijn talrijk; ik kan hen niet allen opnoemen. Laat me evenwel toe toch heel speciaal de Eerwaarde Vader Abt Dom André Louf, o.c.r., te vermelden, die dit werk heeft willen nakijken en die me raad heeft gegeven. Ik ben hem bijzondere dank verschuldigd.

8 oktober 1979
Zr. Sophia, M. o.s.b.

VOORWOORD

Er bestaan zekere geestelijke stromingen die nooit mogen ontbreken in de Kerk, omdat zij haar diepste wezen merkwaardig juist en evenwichtig uitdrukken. Zij vloeien er rechtstreeks uit voort in de letterlijke zin van het woord.

Onder deze stromingen moet men die van het zuivere of contemplatieve gebed rekenen. Ze maakt het voorwerp uit van een zo volledige keuze, dat ze de mens — als het ware zonder hem te verscheuren — ontdoet van alles wat hem voortaan onbeduidend en overbodig toeschijnt. De oosterse christenen noemen het *hesychasme*. Het leven en de werken van de heilige Nil Sorski getuigen er op een uitzonderlijke wijze van. Het is overigens betekenisvol dat de eerste Franse vertaling van deze geschriften verschijnt op het ogenblik dat zich opnieuw een analoge stroming voordoet in de Kerken.

De heilige Nil Sorski is op de eerste plaats monnik. Hij is zelfs alleen maar dat. Zijn eigenlijke kerkelijke activiteit is zeer beperkt, zoals die van de profeet die aan de rand van zijn woestijn een woord komt uitschreeuwen waarvoor hij zich door God gezonden weet. Zijn politiek engagement is nog bescheidener. In tegenstelling met de cenobitische kloosters waarvan de onmiskerbare ijver past in de structuren van de gevestigde orde, verdwijnt de skite van de heilige Nil op de geografische kaart in de beschutting van een bosrijke eenzame plaats, om er vergeten te worden.

Hijzelf zal slechts een woord spreken dat verbaast door zijn gevatheid en soberheid, en het gehele universum, op het hoogtepunt van zijn bestaan, overstijgt, naar de overzijde van zijn eigen innerlijkheid, in een ontspannen en ongedwongen poging tot aanroeping en gebed.

De overzijde van zijn innerlijkheid is juist dit punt waarin alles convergeert, dat zowel heel het perspectief van de wereld als van ieder afzonderlijk ordent en tot één geheel maakt en dat de heilige Nil onvermoeibaar aanwijst door zijn leven en zijn geschriften. Heel zijn leven is daarop gericht. Hij fluistert geen enkel ander woord. Zonder ophouden spreekt hij de Naam uit van de transcendente en mysterieuze God, zo ver weg en zo moeilijk bereikbaar, en die van zijn welbeminde Zoon, zo dichtbij en tegelijk steeds aan het oog ontrokken. Het lange beoefenen van de *hesychia* heeft hem echter geleerd dat beiden ergens in het diepste van zijn hart zijn.

Ten opzichte van deze innerlijke, totaal verborgen luister van God die in hem woont, moet de luister van de uiterlijke woning van de monnik totaal verbleken. Ze wordt herleid tot het strikt noodzakelijke. Dit geldt zelfs voor de liturgie, waar al het overbodige verdwijnt zodra de monnik «de glorie van God die op het gelaat van Christus ligt» waarneemt, die begint te «schitteren in zijn hart» (vgl. 2 Kor 4,6). Uiterlijke soberheid, die niets anders is dan een doffe weerschijn van een innerlijke luister, die de onvermoeibare Godzoeker overvloedig voedt tot in zijn diepste wezen, en daarbij zijn honger stilt.

Daar kan hij voortaan verblijven, rustig gevestigd in de Naam van de Welbeminde, zonder zich te verontrusten, zonder zich bezig te houden met vragen die onbeduidend zijn geworden. Wanneer hij zo is overgeleverd aan God, is hij meer dan ooit overgeleverd aan zijn broeders, veranderd in een wezen dat overloopt van nederige tederheid, van vergeving en beschikbaarheid. Hij heeft geen andere taak in het hart van de Kerk, dan zich op deze wijze door de Geest van Jezus telaten boetsen naar zijn beeld, vrijgesteld van elke uiterlijke dienst (zelfs die van de materiële aalmoes, zal Nil zeggen, omdat de monnik verondersteld wordt arm te zijn tussen de armsten!), en zonder zijn eenzaamheid te verlaten, zo uiterst vrij voor de dienst van de Geest, die een dienst is van voorpraak en van het woord, dat hij deelt met allen die in geestelijke nood zijn, op zoek naar het heil.

Wanneer hij met een zo grote kracht de enige noodza-

kelijkheid van het geloof verkondigde, betekende dit ongetwijfeld dat hij zich opstelde als hervormer van het monastieke leven en zelfs van de Kerk. Vast en zeker was hij zich daarvan niet bewust, en ook zijn tijdgenoten zagen hem niet als zodanig. De hervorming van de heilige Nil is nooit aan het licht gekomen. Ze heeft de publieke opinie niet of nauwelijks bereikt en kende geen enkele openbaarheid. Noodgedwongen, maar ook door vooraf overwogen keuze, heeft ze de voorkeur gegeven aan het verborgen kronkelen van een riviertje, soms een dun straaltje, in het onderhout van zijn eeuw. Maar God alleen weet in welke mate zij de Kerk gedurende vele jaren heeft verrijkt en tot op de dag van vandaag het voortdurende heropleven van de stroming van het hesychasme heeft tot stand gebracht en ondersteund.

Het meest verrassende kenmerk van de hervorming van de heilige Nil is, dat zij al haar kracht put uit de traditie waarin zij wortelt. In zekere zin mist zij een doel; zij bekommert zich niet om de toekomst. Of liever, zij heeft geen ander doel, geen andere toekomst dan God en de Naam van zijn Zoon, die aanwezig zijn in het diepste van ons hart. Het is een tegenwoordigheid met een buitengewone intensiteit die op elk ogenblik wordt aangeboden aan de innerlijke blik van de geest. Ze is zo veelomvattend dat het verleden er zich altijd in manifesteert en de toekomst er steeds in voorvoeld wordt, altijd in God.

Terwijl de heilige Nil onvermoeibaar, met een weelde aan eruditie die eerder uitzonderlijk was in het Rusland van zijn tijd, de geschriften en de grote teksten van de monastieke traditie onderzoekt, blijft hij toch steeds in de stroom van de bron. Het is zijn werk het grondwater van de Geest op te vangen overal waar het in de loop van de geschiedenis aan de oppervlakte is gekomen, en het te kanaliseren opdat het opnieuw kan opwellen voor allen die ernaar verlangen. De waarde en de stoutmoedigheid van zijn hervorming liggen helemaal in dit geduldig, verborgen werk. Hij spitst de oren om aandachtig te luisteren naar het getuigenis van zijn Vaders in het geloof, en door te merken hoe hun woorden

overeenstemmen met de geestelijke ervaring die hij op zijn beurt mag beleven, voelt hij zich in staat om deze door te geven aan anderen, met de woorden van eertijds, maar geest en leven geworden doorheen zijn persoonlijk innerlijk leven.

Aanvankelijk is hij hierin een leerling. Een volmaakte leerling. Vooraleer Vader of starets te worden, zonder weerga. Een groot starets was hij onbetwistbaar, een nederige schakel in de lange opeenvolging van het geestelijk vaderschap, vanaf de eerste woestijn-abba's tot op heden toe, nu het zoeken naar de geestelijke Vader in al zijn vormen, op zo vreemde wijze de stuiptrekking bewerkt van een wereld die vermoedt geroepen te zijn tot een geestelijke wedergeboorte. Onvergelijkelijke Vader, al weigerde hij steeds zich zo te laten noemen, en al richtte hij zich tot zijn leerlingen als tot zijn <heren en broeders>, toch kende hij, vanuit de Schriften en zijn eigen persoonlijke ervaring, op een bewonderenswaardige wijze de doolhof van het menselijk hart – duister en lichtgevend tegelijkertijd, vol strikken en verwachtingen – dat bewerkt wordt door de genade en dat nood heeft om herboren te worden tot het leven van de Geest. Zoals zijn enige Meester, voor wie hij op de achtergrond verdwijnt zonder zijn naam te durven noemen, bezat hij vooral het charisma van de nederige liefde, de tederheid en de kracht die nodig zijn om alle Godzoekers te dragen die zich tot hem richtten, terwijl hij tegelijkertijd verpletterd werd onder het gewicht van hun ellende en geheimvol verrukt door de stem van de Bruidgom. Deze Bruidgom, met wie Nil zo bevriend was dat, als hij zijn stem herkende doorheen de vertrouwelijke mededelingen van zijn broeders, zijn hart vaak moest juichen van blijdschap.

Vandaag staat de genade van dit vaderschap op het punt nieuwe vruchten te dragen. Langs de weg van deze vertaling is de heilige Nil eindelijk toegankelijk voor het franstalige Westen.

Het is helemaal niet verwonderlijk dat dit gebeurt doorheen het werk en de bekwaamheid van een moniale benedictines. De bekwaamheid is duidelijk. Maar deze had onge-

twijfeld niet kunnen volstaan. Om de vrucht te dragen die zij in staat is vandaag de lezer aan te bieden, was er nog die verborgen overeenstemming nodig van een zelfde genade, broederlijk gedeeld.

Dat deze uitwisseling op een zo vruchtbare wijze heeft plaatsgehad, met vijf eeuwen interval en tussen twee Kerken die nog steeds pijnlijk gescheiden zijn, daarover zal niemand zich heden ten dage nog verwonderen. Eens te meer hebben in de diepte van het Mysterie, in het gebed en de liefde, het Oosten en het Westen elkaar herkend.

D. André Louf
Abt van de Katsberg.

VERANTWOORDING BIJ DE NEDERLANDSE TEKST

Iedere publikatie heeft haar eigen min of meer bewogen geschiedenis, en dit geldt wellicht in een nog belangrijker mate voor deze vita van Nil Sorski en de vertaling van de werken van de grote Russische starets.

Zoals zuster Sophia Jacamon osb het reeds schetste in haar 'Ten geleide', beschikte zij als uitgangspunt voor de Franse vertaling van de *Oestav* (Regel) over een Slavische tekst uitgegeven door Mgr. Joestin. De benedictinessen van de priorij Regina Pacis van Schotenhof vertaalden de Franse tekst in het Nederlands.

Toen deze vertaling eenmaal in handen was van de redactie van 'Monastieke Cahiers', bracht 'kritisch' opzoekingswerk haar onmiskenbaar op het spoor van de 'kritische tekst' van M.S.Borovkova-Majkova. Zuster Jacamon stemde er van harte mee in dat de Nederlandse tekst zou worden aangepast aan de originele Slavische en bezorgde ons de resultaten van haar studiewerk ter zake.

Dom Gerard Mathijssen, abt van de Sint Adelbertabdij van Egmond, diepte de vrucht op van zijn lectio divina en reikte ons een Nederlandstalige versie van de 'Oestav' aan, die ontegensprekelijk als het voornaamste en omvangrijkste werk van Nil Sorski geldt.

Pater Christofoor Wagenaar ocso, die een belangrijke bijdrage leverde tot dit werk, onder andere door de noten aan te passen voor het Nederlandse taalgebied en te zorgen voor de addenda 'Situering van de door Nil Sorski vermelde Vaders', verwees naar de Duitse vertaling van de hand van Fairy von Lilienfeld.

Rekening houdend met al deze bronnen groeide geleidelijk aan een eindtekst. Beantwoordde die echter nog wel

volledig aan de originele leer van de heilige Nil? De heer Jan Klees, slavist en vertaler aan het Europees Parlement te Luxemburg, die bovendien vertrouwd is met de Russische monastieke spiritualiteit, verleende welwillend zijn medewerking. Via de bibliotheek van het H.-Kruis-monasterium van Chevetogne kwamen we in het bezit van de Slavische tekst van de Predanje en de Oestav en met veel en deskundige toewijding deed de heer Klees het vergelijkend werk.

De geschiedenis van heel deze genese heeft geen ander doel dan onze oprechte dank te betuigen aan allen! Dat het moeizame werk van velen vruchtbaar mag zijn voor henzelf en voor vele anderen. En dat met Gods zegen de geest van de heilige Nil Sorski zou blijven leven in het Rusland van onze dagen!

Bonheiden, 11 juli 1990.
Feest van onze heilige Vader Benedictus

De benedictinessen van Bonheiden.

VOORNAAMSTE AFKORTINGEN

AN.SSSR	Academie van Wetenschappen van de USSR (Russisch)
GBL	Staatsbibliotheek Lenin (Russisch). Moskou
GIM	Geschiedkundig Museum (Russisch). Moskou
GPB	Openbare bibliotheek Saltykov-Sjtsjedrin (Russisch). Leningrad
ORJS	Publikaties van de Afdeling Russische Taal en Letterkunde van de Academie van Wetenschappen (Russisch). Sint-Petersburg
OC	Orientalia Christiana. Roma
OCA	Orientalia Christiana Analecta. Roma
OCP	Orientalia Christiana Periodica. Roma, PIOS
OLDP	Vereniging van vrienden van de Oude Literatuur (Russisch)
PDP	Monumenta van de Oude Literatuur (Russisch)
PG	Patrologia Graeca. Migne
PL	Patrologia Latina. Migne
TODL	Studies van de Afdeling «Oude Russische Literatuur» van het Instituut voor Russische Literatuur (Huis Poesjkin) van de Academie van Wetenschappen van de USSR (Russisch)

EERSTE DEEL

LEVEN VAN DE HEILIGE NIL

door

ARCHIMANDRIET JOESTIN

Het Leven van de heilige Nil, zoals het hier is vertaald, werd geschreven door archimandriet Joestin in 1885 en daarna meermaals opnieuw uitgegeven. Het maakt deel uit van het boek Leven en werken van onze heilige, goddragende Vader Nil Sorski, Moskou. Wij gebruikten de derde druk van 1892 en de laatste druk van de Broederschap Sint-Job van Potsjajev, Montreal 1958. Zij zijn precies aan elkaar gelijk. Enkele passages moesten wij weglaten, omdat zij de lezer zouden kunnen misleiden.

LEVEN VAN ONZE EERBIEDWAARDIGE
EN GODDRAGENDE VADER
NIL SORSKI

De heilige Nil, genaamd Majkov, is in de Russische Kerk een beroemde Vader wegens zijn ascese en zijn onderricht, en de meester van het contemplatieve leven volgens de eenvoudige stijl van de skite. Hij werd geboren in 1433. Van zijn afkomst en zijn geboorteplaats weten we niets, maar hij was ongetwijfeld een Groot-Rus. Gezien de vele relaties die hij had met de beroemde figuren van zijn tijd, en ook gezien zijn verzorgde opvoeding, mogen we veronderstellen dat hij behoorde tot een familie van bojaren. Zelf noemt de heilige Nil zich <onwetend> uit nederigheid en <boer> omdat hij was geboren en getogen op het landgoed van zijn voorouders en tussen de dorpsbewoners.

De heilige Nil heeft de kruinschering ontvangen in het klooster van de heilige Cyrillus van het Witte Meer en is daar het kloosterleven begonnen. Hij heeft er onderricht genoten van de wijze en strenge starets Païsi Jaroslavov, die daar higoemen is geworden in de lavra van de Drievuldigheid van de heilige Sergi en later tot metropoliet werd gekozen. Uit nederigheid weigerde hij deze hoge waardigheid.

Enige tijd bracht de heilige Nil door in het Kirillov-klooster aan het Witte Meer* en ging toen, in gezelschap van zijn leerling, de monnik Innokenti, die uit de Ochljebinins, een familie van bojaren stamde, op reis om plaatsen te bezoeken die in het Oosten bekend stonden als heilige plaatsen. Hij wilde er het geestelijke leven leren uit de ervaring van de asceten die daar woonden. Zelf vertelt hij dat hij «naar de berg Athos, naar Constantinopel en naar andere plaatsen» ging.

Op de Athos-berg verbleef hij verscheidene jaren¹, hij bezocht de kloosters van Konstantinopel en heeft vooral in deze periode zijn geest gevoed met de onderrichtingen van de beroemde woestijnvaders, die door innerlijke loutering en onophoudelijk gebed «met de geest in het hart» tot de verlichting van de heilige Geest waren gekomen.

De heilige Nil liet zich niet alleen onderrichten naar geest en hart, maar oefende zich voortdurend om de heilzame lessen van de heilige Vaders Antonius de Grote, Basilius de Grote, Efraim de Syriër, Macarius de Grote, Barsanufius, Johannes Climacus, Abba Dorotheüs, Maximus de Belijder, Hesychius, Symeon de Nieuwe Theoloog, Petrus van Damascus, Gregorius, Nilus en Filotheüs van de Sinai², in praktijk te brengen. Dit verklaart waarom zoveel spreuken van deze beroemde Vaders in het werk van de heilige Nil zijn aangehaald.

Teruggekeerd van zijn reis, wilde de heilige Nil niet meer in het klooster van het Witte Meer leven, maar bouwde hij een kluis niet ver daarvandaan, buiten de omheining en leefde er enige tijd in eenzaamheid. Daarna trok hij vijftien werst³ (ongeveer 15 km) verder van het klooster weg, stak over naar de andere oever van de Sorka⁴, plantte er een kruis, bouwde

* Aanvankelijk leefde Nil in het klooster van de heilige Kirill, dat aan het Witte Meer (Beloje Ozero) lag. Als afgeleide van Kirill kan het klooster Kirillov-klooster genoemd worden. Een nederzetting aan het Beloje Ozero wordt Beloözersk. Daarom kan men ook van het Kirillo-Beloözerski-klooster spreken. Om te beletten dat de verschillende namen verwarring zouden stichten bij de lezer, kiezen we in deze tekst systematisch voor de naam Kirillov-klooster (N.v.d.vert.)

een kapel en één enkele kluis. Daarnaast groef hij een put. Toen zich echter enkele broeders om hem heen verzamelden, bouwde hij een kerk. Hij richtte zijn klooster in volgens de regels die eigen waren aan de kluizenaars, naar het voorbeeld van de skiten op de Athos en noemde het daarom ook *skite*. Men mag de heilige Nil dan ook beschouwen als de man die in Rusland het skite-leven volgens een strengere en meer nauwkeurige opvatting heeft ingericht.

De heilige asceten onderscheidden in het monastieke leven drie leefwijzen. De eerste is het *cenobieten*leven waarbij talrijke monniken samen leven en strijden. De tweede is het *kluizenaars*leven waarbij de monnik de strijd voert in de eenzaamheid. De derde is de *skite*, waarbij een monnik leeft en strijdt, samen met twee of drie broeders, die allen hetzelfde voedsel gebruiken, dezelfde kleding dragen en hun taak en handenarbeid gemeenschappelijk verrichten. Deze monastieke leefwijze, die als het ware tussen de twee andere ligt, noemde de heilige Nil om die reden de «koninklijke weg», en die wilde hij verwezenlijken in zijn skite.

Enerzijds leek de skite van de heilige Nil op onze niet-cenobitische kloosters die heel vaak twee of drie monniken telden, soms vijf tot tien. Bij de heilige Nil was het aantal bewoners van de skite tegen het einde van zijn leven echter aangegroeid tot twaalf. Anderzijds leek zijn skite weer op een cenobietenklooster, want werk, kleding en voedsel waren gemeenschappelijk voor de monniken. Door de innerlijke gerichtheid evenwel onderscheidde de skite van de heilige Nil zich van al onze andere kloosters, door de geestelijke activiteit⁵ waar de broeders met alle zorg en inspanning naar streefden. In zijn nieuwe skite ging de gelukzalige verder met de studie van de heilige Schrift en de werken van de heilige Vaders, en hij begon zijn leven en dat van zijn leerlingen naar hun voorbeeld uit te bouwen. Zelf licht hij voor ons een tipje van de sluier op als hij ons gedeeltelijk de geschiedenis van zijn inwendig leven vertelt in een brief, gericht aan een van zijn naaste metgezellen in de ascese, op dringende vraag van deze laatste⁶.

«Ik schrijf u», zegt hij, «en openbaar me aan u: uw liefde tegenover God zet me ertoe aan en maakt me zo dwaas te spreken over mezelf...

Wij moeten niet op een totaal natuurlijke manier te werk gaan, niet naar toevallige omstandigheden, maar volgens de heilige Schrift en volgens de overlevering van de heilige Vaders, vooraleer ons van het klooster te verwijderen. Gaat het niet om een geestelijk voordeel en om niets anders? Want het komt me niet voor dat men er thans leeft volgens de goddelijke wetten, volgens de Schrift en volgens de overlevering van de heilige Vaders. Ik heb veeleer de indruk dat ieder leeft volgens zijn eigen wil en volgens menselijke redeneringen. Voor vele dingen doen we eigenlijk wat ontaarding is en beelden ons daarbij in dat het deugd is...

U weet hoe ik, toen we samen leefden in het klooster, mij los maakte van de banden van de wereld en zoveel mijn krachten mij toelieten, handelde volgens de heilige Schrift, hoewel ik er door mijn traagheid en nalatigheid niet in slaagde. Na mijn pelgrimstocht beëindigd te hebben, kwam ik terug in het klooster, en niet ver daarvandaan, doch buiten de muren, bouwde ik een kluis. Ik heb er geleefd zolang ik kon. Nu heb ik me ver van het klooster gevestigd, want met Gods genade heb ik een plek naar mijn hart gevonden, die, zoals u zelf gezien hebt, weinig toegankelijk is voor de kinderen van de wereld.

Ik houd me vooral bezig met de studie van de goddelijke Geschriften: vooral van de geboden van de Heer en hun commentaren, en wat overgeleverd werd door de apostelen; verder met de levens en de onderrichtingen van de heilige Vaders. Dat is het waarop ik me toeleg. Wat naar mijn gevoel aangenaam is aan God en nuttig voor mijn ziel, schrijf ik over voor mezelf en daaruit leer ik. Daarin vind ik mijn leven en mijn ademhaling. Wat mijn zwakheid betreft, mijn luiheid en mijn traagheid, heb ik mijn hoop gesteld op de zeer reine Moeder van God. Als ik eens iets wil ondernemen wat niet in de Schrift voorkomt, laat ik dat een tijdje rusten tot ik het erin vind...

Hetzij u afgezonderd leeft, hetzij u samen met broeders in een klooster woont, schenk aandacht aan de heilige Geschriften en volg het voorbeeld van de heilige Vaders. Ofwel, doe zoals de goddelijke Geschriften ons leren, onderwerp u aan iemand die erkend is als een geestelijk mens in zijn daden, zijn woord en zijn oordeel... De heilige Geschriften zijn in feite alleen maar hard voor wie zich niet echt willen vernederen in de vreze Gods, die hun zinnelijke dwalingen niet willen verlaten, maar willen leven volgens hun wil vol hartstochten. Deze mensen doorvorsen de heilige Geschriften niet in een geest van nederigheid. En sommigen onder hen willen zelfs niet begrijpen wat het betekent te leven volgens de heilige Geschriften alsof ze zouden zeggen: «Ze zijn niet voor ons geschreven; er is geen sprake van, ze in onze tijd te onderhouden».

Voor wie ze echter in waarheid ten uitvoer brengt, zijn de woorden van de Heer zuiver, en zowel toen als nu en in alle eeuwen, als gedegen zilver, zevenmaal gelouterd. En zijn geboden zijn lichtgevend. Hij verlangt ernaar, meer dan naar goud of kostbaar gesteente en ze zijn zoeter dan honing en honingraat...».

De nieuwe weg die de heilige Nil koos, was verrassend voor zijn tijdgenoten. En er was werkelijk reden toe om verwonderd te zijn, vooral voor de zwakken.

Volgens ooggetuigen was de plaats die de heilige Nil voor zijn skite had uitgekozen, woest, doods en verlaten. Het terrein lag in eendiepte en was moerassig. De kleine Sora-rivier zelf, die de naam gaf aan de man Gods, stroomt traag met klein verval en lijkt meer op een moeras dan op stromend water.

En hier streed de Russische kluizenaar. Alles is er nog⁷: de kleren van de heilige asceet, waarvan de haren prikken als naalden, het kleine meer dat uitgegraven is door de heilige Nil, en de put, die ook zijn werk is. Het water ervan is heerlijk en bewerkt genezingen.

De hele gemeenschap bestond uit een overste, een diaken en twaalf «oudsten» waaronder Dionysius van de prinselijke

familie van Zvenigorod* en Nil Poljev, afstammeling van de prinsen van Smolensk, beiden afkomstig van het klooster van Jozef van Volokolamsk, want de heilige Nil schitterde als een ster in de woestijn van het Witte Meer.

Om de kerk en het kerkhof te bouwen, hebben de heilige starets en zijn broeders met eigen handen het moerassige terrein opgehoogd tot een hoge heuvel, en om in hun behoeften te voorzien bouwde de heilige Nil een kleine molen aan de Sora. Elke kluis werd gebouwd op een hoogte, elk een steenworp verwijderd van de kerk en van de naburige kluis. De monniken kwamen uitsluitend op zaterdag, zondag en feestdagen samen in de kerk, naar het voorbeeld van het Oosten; de andere dagen bad en werkte iedereen in zijn kluis. De vigilie duurde in de skite letterlijk de hele nacht. Na een reeks kathismen⁸ hield men drie of vier lezingen van de Vaders. Gedurende de liturgie werden uitsluitend het Trisagion, Halleluja, de Cherubijnenhymne en de hymne tot de Maagd gezongen. Al het andere werd op een bepaalde toon traag opgezegd. 's Zaterdag zegde men op het kerkhof een heel dodenofficie voor de rust van de overledenen. Dat was dan de skite en de Regel van de heilige Nil Sorski. Wat het uiterlijk gedrag en de activiteit van het klooster betreft, schrijft de heilige Nil een volledige onthechting voor en eenvoud in alles. Alleen door handenarbeid mag men voorzien in wat onontbeerlijk is voor het leven, zegt hij, de woorden van de Apostel herhalend: «Wie niet wil werken, dat hij niet ete».

«De aalmoes van de monnik is de hulp van een goed woord, dat gesproken wordt tot een broeder in nood; hem in droefheid troosten door een geestelijke gedachte. De geestelijke aalmoes is even veel verheven boven de materiële als de ziel verheven is boven het lichaam. Als er een pelgrim komt, laten wij hem dan de vrede aanbieden zo goed we kunnen, en vraagt hij brood, geven we het hem dan en laten we hem vertrekken», zegt de heilige Nil.

* Zolang Dionysius in het klooster van Jozef leefde, werkte hij voor twee in de bakkerij, terwijl hij per dag zevenenzeventig psalmen zong en drieduizend metanoia's maakte voor God.

Deze nieuwe levensvorm van de skite, die tot dan toe in Rusland onbekend was, de pijn die zijn ziel vaak uitdrukte over de trieste staat waarin de boeken van de kerk zich bevonden, en de inspanning die hij deed om ze naar best vermogen te verbeteren, wekten tenslotte ontevredenheid op. Geduldig vervolgde hij zijn weg, en uiteindelijk kon hij de achting verwerven van goede bisschoppen en zelfs van de grootvorsten.

De heilige Nil was aanwezig op het concilie dat de ketterij van de judaïserenden behandelde in 1491. De verdediger van de orthodoxie zelf, de aartsbisschop van Novgorod, Gennadi, verlangde in 1492 de heilige Nil persoonlijk te zien en zijn mening te horen over meerdere problemen waarmee hij te kampen had.

Zelfs de grootvorst had grote achting voor Nil Majkov en zijn meester Païsi Jaroslavov. Na de sluiting van het concilie in 1503, bij het behandelen van de priesters-weduwnaar en de diakens, stelde starets Nil, die grote invloed had op de soeverein omwille van zijn streng leven en van zijn grote deugd die respect afdwong, dat de kloosters geen dorpen meer zouden annexeren, en dat de monniken zouden leven van het werk van hun handen. Alle asceten van het Witte Meer gingen met hem akkoord.

In zijn laatste wilsbeschikking vroeg de heilige Nil aan zijn leerlingen om zijn lichaam op een verlaten plek te gooien als voedsel voor de wilde dieren, of het met misprijzen in een put te stoppen, want, zo schreef hij: «Het heeft zwaar gezondigd voor God en verdient niet begraven te worden». Even verder voegde hij er echter aan toe: «In de mate dat mijn krachten het toelieten, heb ik ernaar gestreefd gedurende dit leven geen eer te genieten op aarde. Dat het ook zo mag zijn na mijn dood»*.

De heilige Nil stierf op 7 mei 1508. Zijn heilige relikwieën rusten, verborgen onder de korenmaat, in zijn poestynja.

* Ook na zijn dood bleef de heilige monnik trouw aan zichzelf. Toen in 1569 tsaar Ivan de Verschrikkelijke in zijn ijver een stenen heiligdom wilde laten bouwen in plaats van de houten kerk van de skite, verscheen de heilige Nil aan Ivan en gaf hem streng verbod een dergelijk heiligdom te bouwen (N.v.d.aut.)

NOTEN

1 Volgens Dr. S.Bolsjakov kwam de heilige Nil in 1478 in het klooster aan het Witte Meer terug, na een afwezigheid van dertien jaar. Hij was dus 32 jaar oud toen hij zijn pelgrimstocht begon en kende Konstantinopel, dat reeds vijftwintig jaar in de macht van de Turken was. (*De heilige Nil Sorski*. Russisch).

Behalve het Panteleimonklooster of het Rossikon, bezocht Nil meerdere andere kloosters op de Athos. Daar ontdekte hij de *skite*. Zijn kennis van het Grieks vergemakkelijkte de contacten. In de 13e eeuw hadden de betrekkingen tussen de Athos en Rusland te lijden onder politieke gebeurtenissen. In Rusland was dat het Tartarenjuk. Toch heeft men voldoende documenten die getuigen van het hernemen van de normale betrekkingen in de tweede helft van de 14e eeuw. Zie hiervoor:

I.SMOLITSCH, *Le Mont Athos et la Russie*, in *Le millénaire du Mont Athos. Etudes et Mélanges* (1963), blz. 279–318.

De hesychastenstroom verspreidde zich over Rusland. De heilige Sergi van Radonezj kende de praktijk van het Jezusgebed. Men vindt vanaf de 14e eeuw vertalingen van Gregorius van de Sinaï in de bibliotheek van de Lavra van de Drievuldigheid. Pelgrimstochten naar de heilige Berg komen veel voor. In deze lijn beweegt zich Nil Sorski.

2 Nil haalt Gregorius Palamas nooit aan. De 15e eeuw is een tijdperk van inkeer en mystieke verdieping onder de Turkse overheersing. Op dat moment bezoekt Nil het Oosten. De theologie wordt «stiller». Maar Nil kende ook de uitspraak van Johannes Climacus, die luidt: «Theologie past niet bij hen die rouwmoedig leven, want zij laat gewoonlijk hun rouwmoedigheid wegsmelten. De een lijkt op iemand die als een leraar zit op een troon, de ander op iemand die op een mesthoop op een zak zit». *Ladder*, 7,26.

3 De werst is ongeveer een kilometer.

4 Sorka: verkleinwoord van Sora.

5 De activiteit van de geest (*oem*) mag niet verward worden met wat wij heden ten dage een verstandelijke activiteit noemen. Als de heilige Nil aan zijn monniken vraagt de Schriften te bestuderen, bedoelt hij dat in de monastieke geest, wat wij *lectio divina* zijn gaan noemen, gevolgd door de *ruminatio*. We geven

Het leven van de heilige Nil

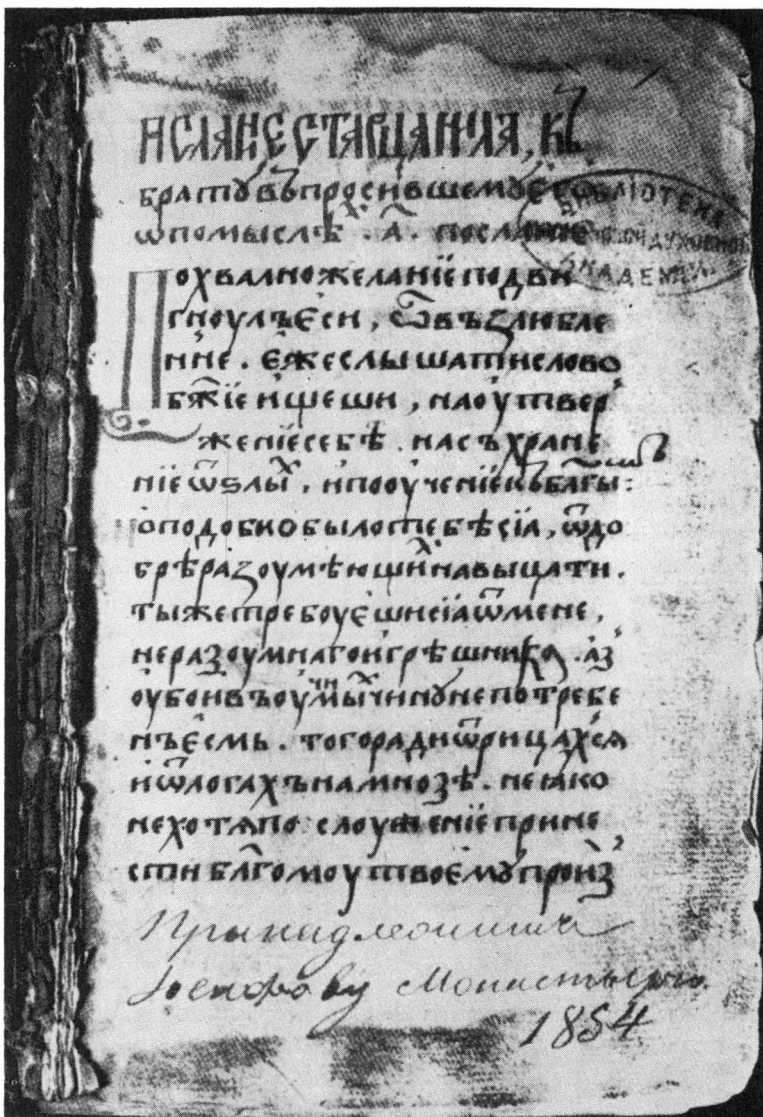
er dus de voorkeur aan steeds het woord *oem* te vertalen door *geest*, liever dan door *verstand*, om te vermijden dat de lezer in Nil een intellectueel zou zien.

6 Brief aan Herman Podolni. Zie brief 3, blz.163.

7 Deze beschrijving is ontleend aan Sjevirev, die de skite in 1850 bezocht en er een verslag van achterliet in zijn boek: *Een reis naar het Kirillo–Beloözerski–klooster* (Russisch), Moskou, 1850.

Dit was nog waar in 1913, volgens de monnik Johannes in zijn werk: *De poestynja van de mannelijke kloostergemeenschappen van Nil Sorski*, Moskou, 1913.

8 Het psalmboek is verdeeld in twintig kathismen. Een kathisme is dus een reeks psalmen, voorgedragen door een monnik, terwijl de andere broeders blijven zitten.

Begin van de eerste brief van Nil. G.B.L. verzameling van Volokolamsk, nr. 577; einde 15e-begin 16e eeuw. Bladzijde 1.

TWEEDE DEEL

DE GESCHRIFTEN
VAN DE HEILIGE NIL SORSKI

Het onderricht aan zijn leerlingen
De elf hoofdstukken
Het testament
Het gebed van de heilige Nil
De brieven
Diversen

бодешини цркви прѣдъ
употщиса прѣслово
слово божіе, не обрѣ
списася цркви прѣслово
поу. микамен, митро
убо блгазема, митро
радмногосутъ бснннн
вѣпснннннннннннннн
ннннннннннннннннннн
оуслышанннннннннннн
рабмопрнннннннннннн
споиннннннннннннннн
спраде ннннннннннннн
лемь вѣ вѣ вѣ вѣ вѣ
вѣ вѣ вѣ вѣ вѣ вѣ вѣ
оу вѣ вѣ вѣ вѣ вѣ вѣ
пша слово божіе, нннн
цде. Цолоптага

глашаннннннннннннн
тпорашанннннннннннн
нннннннннннннннннн
тпораннннннннннннн
подапа вѣ вѣ вѣ вѣ
вѣ вѣ вѣ вѣ вѣ вѣ
ддпода вѣ вѣ вѣ вѣ
нннннннннннннннннн
рннннннннннннннннн
ддптамнннннннннннн
наше вѣ вѣ вѣ вѣ
нннннннннннннннннн
дднннннннннннннннн
дднннннннннннннннн
тото вѣ вѣ вѣ вѣ
кѣ вѣ вѣ вѣ вѣ вѣ
ннннннннннннннннн
наполнннннннннннн
ннннннннннннннннн
ннннннннннннннннн

Einde van de tweede en begin van de derde brief van Nil. G.I.M. synodale verzameling nr. 335; jaren tien van de 16e eeuw. Bladzijden 152 v. en 153.

PRESENTATIE

Het belangrijkste werk van de heilige Nil bestaat uit een verhandeling over het geestelijk leven, genoemd Elf Hoofdstukken of ook Regel (Oestav). Deze laatste benaming werd laat gegeven door de geleerden die er in de 19e eeuw belang in stelden, zoals Archangelski, Elagin, of Mgr. Joestin.

Een tekst, korter dan de Elf Hoofdstukken, werd vaak beschouwd als een eerste versie, een soort schets die de heilige Nil eerst zou hebben opgesteld. Dit is de stelling van Archangelski. Mgr. Joestin echter verwacht de twee teksten in zijn voorstelling. Feitelijk is het mogelijk dat deze kleine tekst werd opgesteld na de Elf Hoofdstukken, op het einde van het leven van de heilige Nil, als een laatste aanbeveling en een verklaring van de redenen die hem noodzaakt hebben te schrijven. Men noemt deze tekst het Onderricht aan de leerlingen (Predanje). Om de volgorde van de kritische uitgave niet in de war te brengen, beginnen we met die tekst.

We willen nu de verschillende geschriften van de heilige Nil, die bewaard gebleven zijn, in enkele lijnen situeren.

1. Onderricht van starets Nil, kluizenaar, aan zijn leerlingen en aan alle anderen voor wie het toepasselijk is, over het leven van de heilige Vaders (Predanje).

Wij volgen de kritische uitgave, opgesteld door M.S. Borovkova-Majkova in de Monumenta van de Oude Literatuur nr. 179, Sint-Petersburg, 1912.

2. De Elf Hoofdstukken of Regel (Oestav).

Kritische uitgave van M.S. Borovkova-Majkova, zoals de vorige tekst, opgesteld op grond van bijna tweehonderd Slavische handschriften, waarvan de meeste teruggaan tot de 17e en 18e eeuw en sommige tot de 15e en 16e eeuw. Zijn basistekst is genomen uit de Sbornik uit de bibliotheek van het Kirillo-Beloözerski-klooster, nr. 25/1102 van de 15e, 16e eeuw.

Wij hebben aan onze vertaling enkele verklarende aantekeningen toegevoegd die genomen werden uit de uitgave in de Russische taal van Mgr. Joestin. Wat hij ingelast had in de tekst, vindt men terug in cursief: inleidingen op de hoofdstukken (die dekken overigens ongeveer de titels van de Slavische uitgave, titels, die niet van de hand van Nil zelf waren), of een samenvatting van dat gedeelte van het werk. De aantekeningen die hij onderaan de bladzijde had aangebracht, bevinden zich ook in onze vertaling onderaan de bladzijde, voorafgegaan door een sterretje. Mgr. Joestin merkt op dat Innokenti, de vertrouweling van de heilige Nil, de Elf geestelijke Hoofdstukken, die nu de Regel vormen, verzamelde tot één geheel voor zijn klooster.

Maar dat ze niet in de vergetelheid geraakt zijn, danken we vooral aan de starets van Moldavië, Païsi Velitsjkovski (1722–1794), die ze in ere herstelde, en die aan de oorsprong staat van de monastieke vernieuwing in het Rusland van de 19e eeuw.

De Russische tekst van Mgr. Joestin kende minstens vier uitgaven tussen 1885 en 1902. Wij hadden de derde in handen, die van 1892. En vrij recent, in 1958, verscheen ze door de zorgen van de Broederschap Sint–Job van Potsjajev te Montreal. Deze tekst is de eerste die we, in 1965, met veel geluk in handen kregen.

We hebben ons veroorloofd aan de hoofdstukken titels te geven die beter aanvaardbaar zijn voor de hedendaagse lezer.

3. Het testament (Zavesjtsjanje).

Kritische uitgave van M.S.Borovkova–Majkova, hierboven vermeld, volgens het handschrift nr. 188 van de bibliotheek van de Heilige Drieëenheid Sint–Sergi.

Het gaat om een kort document van zeer persoonlijk karakter.

4. Het gebed van de heilige starets Nil, en dankgebeden aan de Heer onze God in de vorm van boete en erkentelijkheid, en opsomming van onze zonden en onze hartstochten (Molitva).

Uitgaven van Nikolski:

a. Publikaties ORJS – Sint Petersburg, 1897.

b. Gegevens voor de geschiedenis van de geestelijke

Oud-Russische literatuur (Russisch), Sint-Petersburg, 1907.

Omdat het onmogelijk was deze uitgaven te raadplegen, geven we een vertaling uit de Duitse tekst van de hand van F.von Lilienfeld, in Nil Sorsky und seine Schriften, blz. 257–263.

Zover wij weten is de toekenning aan de heilige Nil niet betwist geweest. Wij hebben noch de mogelijkheid, noch de bekwaamheid om de echtheid ervan na te gaan. Dit gedeelte is opgebouwd zoals de typen van boetegebeden vóór de communie in de vasten. Vele gedeelten zijn onmiddellijk ingegeven door de canon van Sint Andreas van Kreta. De heilige Nil bidt in naam van alle zondaars, dat spreekt voor zichzelf. Dat de westerse lezer dus niet te veel geschokt worde door het verleden van onze heilige!

5. De brieven (Poslanja).

Omdat de werken van de heer M.G.Prochorov zo nieuw zijn, krijgt dit deel een speciale inleiding.

6. Diversen.

a. Twee exegetische opmerkingen: de ene komt uit het handschrift Kir.Bel. 29/286 fol. 469,, beide voorgesteld door Archangelski, blz. 122 van het vol. 25, t.1 PDP (vgl. bibliografie).

Zij geven een idee van de kritische geest van de heilige Nil, die graag de zekerste handschriften gebruikte, en ze verbeterde waar het nodig was.

b. De Verklaring die de heilige Nil aflegde bij het Concilie van Moskou in 1503, over de armoede in de kloosters.

Wij halen deze verklaring uit een korte voorstelling van de heilige in het begin van «De poestynja van de mannelijke klooster-gemeenschap van Nil Sorski» van de monnik I. Kalinin – Moskou, 1912.

Voor een aantal aanhalingen uit de andere Vaders ontbreekt ons de verwijzing. Werd de tekst uit het hoofd geciteerd en vervormd? Betreft het een vergissing van toekenning? Handschriften die verloren gegaan zijn? Of eenvoudigweg onwetendheid van onze kant?

Wij duiden deze teksten in de noten aan door de afkorting n.b. (niet bekend). Misschien herkent een lezer een of andere tekst?

ONDERRICHT AAN DE LEERLINGEN (Predanje)

ONDERRICHT VAN STARETS NIL, KLUIZENAAR,
OVER HET LEVEN VAN DE HEILIGE VADERS
AAN ZIJN LEERLINGEN
EN AAN ANDEREN VOOR WIE HET TOEPASSELIJK IS ¹.

Door de almacht van Onze Heer en Redder Jezus Christus en de hulp van zijn zeer reine Moeder, heb ik dit werk geschreven voor het nut van mijn ziel en voor de heren mijn zeer dierbare broeders, die mijn levenswijze delen. Zó noem ik u, en niet leerlingen: wij hebben maar één Meester, de Heer Jezus Christus, Zoon van God, die ons de heilige Schrift ² geschonken heeft. De heilige apostelen en de heilige Vaders hebben ze onderwezen en onderwijzen ze nog aan het menselijk geslacht om het tot het heil te brengen, want allen hebben zij eertijds het goede gedaan en het aan anderen doorgegeven. Wat mijzelf betreft, ik heb niets goeds gedaan, maar ik verkondig slechts de heilige Schrift aan wie ze wil ontvangen en gered worden. De heilige Schrift verklaart dat wij hier beneden vreemdelingen en pelgrims ³ zijn, dat daarginds het eeuwige leven is, een onvergankelijk leven na de dood, in rust ofwel in kwellingen, naargelang God zal geven overeenkomstig ieders werken. Daarom moeten wij ons bezighouden met het leven na de dood. Met deze bedoeling geef ik dit geschrift door aan mijn heren en broeders voor mijn heil en voor dat van allen die het verlangen, opdat we ons geweten richten naar het betere en ons hoeden voor nalatigheid, voor een slecht leven, voor de fouten begaan door de mensen die het kwaad en de vleselijke werken overwegen, ons hoeden

ook voor verdorven en ijdel onderricht dat onze gemeenschappelijke vijand, de leugenaar, evenals onze luiheid, ons influistert.

Om te beginnen wilde ik spreken over het geloof. Ik geloof in één God, verheerlijkt in de Drieëenheid, één in wezen en ondeelbaar, de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Ik belijd ook de menswording van de Zoon van God, volmaakt God en volmaakt mens. Ik aanvaard heel de belijdenis van het orthodoxe geloof en ik belijd ze met heel mijn ziel. Ik belijd ook en prijs en verheerlijk met groot geloof en liefde, mijn Meesteres, de heilige zeer reine en waarachtige Moeder van God. Ik vereer, erken en verheerlijk alle heiligen, ik verenig mij met hen door de genade van Christus. Ik neem met heel mijn ziel mijn toevlucht tot de heilige, katholieke en apostolische Kerk. Alle onderrichtingen die tot ons gekomen zijn vanwege de Heer, de heilige apostelen en de heilige Vaders van de oecumenische of plaatselijke concilies en van de andere heilige Vaders van de heilige Kerk, gekomen om ons het orthodoxe geloof en de waarachtige overlevering door te geven: dat alles erken ik en vereer ik met veel geloof en liefde.

Ik verwerp, ikzelf en allen die met mij zijn, de ketterse leerstellingen en alle onderrichtingen van valse meesters. Dat alle ketters ver van ons blijven ⁴.

Vele vrome broeders komen naar mij omdat zij bij ons willen leven. Ik heb er mij vaak aan onttrokken, want ik ben een zondig mens en zonder inzicht, zwak naar ziel en lichaam. Maar eenmaal afgewezen laten ze mij geen rust, houden niet op me lastig te vallen en dat is voor ons een oorzaak van kwelling. Omdat ik heb ingezien dat het Gods wil is dat zij tot ons komen, moeten zij deelachtig worden aan de traditie van de heiligen en de geboden van God onderhouden, de traditie van de heilige Vaders volgen en geen onwaarheden invoeren of «de zondige werken overwegen» ⁵, en beweren dat het thans onmogelijk is te leven volgens de Schrift, en de heilige Vaders te volgen. Ook als we zwak zijn, moeten wij nog naar best vermogen de gelukzalige Vaders eeuwig nagedachtenis volgen, ook al kunnen wij hun peil niet bereiken. Laat wie

deze dingen niet aanvaardt, ophouden mij, slecht mens, lastig te vallen. Zulke lichtzinnige mensen stuur ik weg, zoals ik al gezegd heb. Hen wil ik niet leiden, ook al zouden zij mij ertoe proberen te dwingen. Als zij die bij ons verblijven er niet naar streven deze dingen te onderhouden of naar de woorden van de heilige Schrift te luisteren die ik tot hen richt, wil ik mijn stem niet verheffen tegen hen omwille van hun onafhankelijkheid⁶; en draag ik er geen verantwoordelijkheid voor. Als ze echter dit leven vrijwillig en met vreugde aanvaarden, ontvangen wij hen met het woord van God, ook als ik zelf het niet naleef, opdat ik met Gods genade, misschien door de gebeden van hen die uit dit woord hun voordeel hebben getrokken, gebracht word naar de sport van de heilige Ladder⁷ die zegt: «Als zij die in een modderpoel gevallen zijn — beeld van de (geestelijke) ondergang — de voorbijgangers voorhouden dat zij voor hun heil niet in dezelfde modderpoel mogen wegzinken, wel, dan zal de Heer ook hun het heil geven door hen te redden uit de modderpoel». En hij (de heilige Johannes Climacus) zegt nog⁸: «Wil niet bitter zijn in uw oordeel over hen die door het woord onderrichten, maar waarvan u in de praktijk ziet dat ze traag zijn, dat ze niets doen, want menigmaal overstijgt het nut van de woorden de armoede van de daden». Ook vrees ik dat mijn zonde nog op een andere wijze velen afkeert, zoals de heilige Maximus⁹ zegt: «Velen van ons spreken, doch slechts weinigen handelen». Niemand mag uit nalatigheid het woord van God verzwijgen, maar hij moet zijn ellende belijden zonder de goddelijke waarheid te verbergen, teneinde er geen aanleiding toe te geven dat de geboden worden overtreden of het woord van God wordt vervormd. Dat is ook wat de Vaders gezegd hebben, zoals zoveel andere zaken, en daarom geef ik ze — na de goddelijke Geschriften onderzocht te hebben — door aan wie naar ons toekomen en erom vragen. Nogmaals, wij zijn het niet, want wij zijn onwaardig, maar de gelukzalige Vaders doen het vanuit de goddelijke Geschriften, en zij die bij ons verblijven, moeten er zorg voor dragen nauwgezet deze dingen te onderhouden. Dit is onze opvatting en wij houden eraan dat het zo gebeurt.

Als één van de broeders, uit luiheid of zorgeloosheid een fout begaat in iets wat hem geleerd is, moet hij het opbiechten aan de overste en deze zal hem op een passende wijze tot beterschap brengen. Een zonde begaan in zijn kluis of buiten, voor wie naar buiten gaat, moet men herstellen door haar op te biechten. Men moet heel waakzaam zijn als men ergens buiten zijn kluis is en nog beter de voorschriften onderhouden. In feite hebben velen er een afkeer van om hun eigen wil te onderwerpen aan God; zij laten zich misleiden en rechtvaardigen zichzelf. Over dergelijke mensen staat geschreven bij de goddelijke Climacus¹⁰: «Het is beter hen te verjagen dan hen hun eigen wil te laten doen. Door zo iemand weg te jagen, gebeurt het menigmaal dat men hem die men verjaagd heeft, veel nederiger maakt en hem ertoe brengt zich te onderwerpen. Terwijl iemand die tegenover hen een misplaatste liefde en teveel toegevendheid betoont, hun reden geeft om hem, op het ogenblik dat ze uit deze wereld vertrekken, te vervloeken wegens zijn te grote zachtheid».

De heilige Vaders hebben ons ook het volgende nauwgezet overgebracht: te weten dat de Heer en zijn zeer heilige Moeder met eigen handen gewerkt hebben om te voorzien in hun dagelijks voedsel, en dat zij ook in hun andere behoeften voorzagen door eerlijk te werken. Voor ons moet dus hetzelfde gelden: *Als iemand niet wil werken, zegt de Apostel, zal hij ook niet eten*¹¹. Hij wil dat wij op die manier ons levensonderhoud verzekeren en in onze behoeften voorzien. Men moet werk vinden dat toelaat onder het dak (van het klooster) te blijven. Het is normaal voor cenobieten om in geval van nood een paar ossen aan te drijven om te ploegen als het mooi weer is, en om andere zware arbeid te doen, zegt de goddelijke Schrift, maar het is afkeurenswaardig voor wie alleen leven. Als wij er niet in slagen om door ons werk te voorzien in onze behoeften, wegens onze slechte gezondheid of om een andere gegronde reden, laten we dan een kleine aalmoes aanvaarden van de vrienden van Christus, maar alleen wat nodig is en niets overtolligs. De opbrengst van het werk dat men anderen oplegt, is totaal overbodig voor ons. Want hoe kunnen wij de

geboden van de Heer onderhouden: *Als iemand u voor het gerecht wil dagen en uw onderkleed afnemen, laat hem dan ook uw bovenkleed*¹² en dergelijke voorschriften meer, wij die vol zijn van hartstochten en zwakheid? Laten we dat alles ontvluchten en verwijderen als dodelijk gif.

Bij de noodzakelijke aankopen, bij de verkoop en bij de handenarbeid mogen wij onze broeders niet benadelen, maar moeten wij veeleer zelf schade lijden. Hetzelfde geldt voor hen die bij ons werken, als ze van de buitenwereld komen; men mag hen niet onthouden wat hen toekomt doch men moet het hun veeleer geven met een zegening, en hen in vrede laten gaan. Men mag niets overtolligs hebben. Als er geschreven staat, te geven aan wie vragen of niet te weigeren aan wie lenen, dan is dit bedoeld voor de slechten, zegt Basilius de Grote¹³; wie niet méér heeft dan het strikt noodzakelijke is er niet toe verplicht. «Als hij zegt: ›Ik heb het niet‹, heeft hij niet gelogen» zegt Barsanufius¹⁴. Hij toont dan dat hij een monnik is, van wie niet verwacht wordt dat hij aalmoezen geeft. Hij mag openlijk zeggen: «Wij hebben alles verlaten en zijn U gevolgd». De heilige Izaäk¹⁵ schrijft nog: «De onthechting staat hoger dan deze giften. De aalmoes van een monnik bestaat er trouwens in, zijn broeder te helpen met een woord op het ogenblik dat hij er nood aan heeft, en zijn verdriet te lenigen met een geestelijke gedachte; en ook dat geldt alleen voor wie ertoe in staat zijn». «Voor de beginnening is het zaak om leed, beledigingen en verwijten van zijn broeder te dulden; het is een geestelijke aalmoes, die zoveel hoger staat dan de materiële aalmoes, als de ziel boven het lichaam verheven is» zegt de heilige Dorotheüs¹⁶. Maar als er onverwacht een pelgrim komt, laten wij hem dan zoveel mogelijk rust geven en daarna, als hij erom verzoekt, hem brood geven met een zegen en laten wij hem dan heengaan.

Laten we niet gemakkelijk of zonder reden onze kloosters verlaten, maar alleen als de noodzaak ertoe dwingt. Het past niet dat we onze kluis verlaten op een ongeschikt moment en zonder zegen, zoals Basilius de Grote zegt¹⁷, want de overste behoort met orde het werk aan de Vaders uit te delen. Zo ook

moet hij opdracht geven om uit te gaan wanneer het nuttig en gepast is, en wie wordt uitgestuurd mag omwille van de gehoorzaamheid aan de Heer niet weigeren. Dat hij zijn dienst niet besmet met de fout van de zorgeloosheid, maar volhardt in de vreze Gods en in grote eenvoud, om zichzelf en wie met hem leven van nut te zijn.

Ik wil dat men alles wat ik in dit werk heb geschreven, onderhoudt tijdens mijn leven en na mijn dood. Zulke woorden moeten in onze kluizen worden verspreid voor de broeders en de pelgrims. Ze leren ons hoe men tot de zielen moet spreken om hen te verheffen en te verbeteren; ze geven ons de kracht met scherpzinnigheid te luisteren en nuttige dingen te zeggen. Als deze dingen aangenaam zijn aan God en nuttig voor de zielen, laten we dan alles doen wat ik geschreven heb. Zijn ze dat echter niet, dat men dan iets beters uitdenkt dat godgevallig is en nuttig voor de zielen.

Wat de versiering van de kerken betreft, schrijft de heilige Johannes Chrysostomus¹⁸: «Als iemand raad vraagt over wat hij de kerk kan schenken aan gewijde vaten of iets ter versiering, laat hem dat dan onder de armen verdelen, want niemand is ooit veroordeeld omdat hij geen kerk heeft versierd». De andere heiligen zeggen hetzelfde. De heilige martelares Eugenia¹⁹ wilde de zilveren vaten die men haar bracht niet aannemen: «Het past monniken niet, zei ze, zilveren voorwerpen te bezitten». Dus mogen ook wij geen gouden of zilveren vaatwerk hebben, zelfs niet voor gewijde doeleinden, of enige overtollige versiering; maar laat ons alleen het noodzakelijke in de kerk aanbrengen²⁰. De grote Pachomius²¹ wou niet dat het eigenlijke kerkgebouw versierd werd. Hij had een kerk gebouwd in het klooster gevestigd te Monchosis en had er bakstenen zuilen van grote schoonheid in aangebracht; maar nadat hij overwogen had dat het niet goed was het werk van mensenhanden te bewonderen, of trots te zijn op de schoonheid van zijn gebouwen, nam hij een kabeltouw, bond het rond de pilaren en gaf aan zijn broeders opdracht om uit alle macht te trekken tot de pilaren overhielden, zodat ze hun luister verloren: «Dat de geest niet de prooi wordt van de

duivel, zei hij, en van zijn valse lof, want zijn sluwheid is groot».

Als dus deze grote en heilige mensen zó gesproken en gehandeld hebben, hoeveel te meer moeten wij ons dan hoeden voor zulke dingen, wij die zwak zijn, vol hartstochten en gemakkelijk te beïnvloeden.

Wat voedsel en drank betreft, moet iedereen handelen volgens de kracht van zijn lichaam en het voedsel dat zijn ziel behoeft, en de verzadiging en het genot vluchten. In geen geval mag u ooit drinken tot u dronken bent, van geen enkele drank. Wie jong zijn en in goede gezondheid verkeren, moeten hun lichaam versterven door vasten en dorst lijden, en door te werken volgens hun mogelijkheden. Dat de ouderen en de zwakken zich een beetje rust gunnen.

Wij mogen in onze kluizen geen vaatwerk en andere dingen hebben die zeer kostbaar of versierd zijn. Ook de bouw van de kluizen en heel de behuizing moet van geringe waarde zijn en zonder versiering blijven, zoals de heilige Basilius de Grote²² zegt: «zaken die men overal vindt en die men kan kopen tegen een lage prijs».

Vrouwen mogen de skite niet betreden²³. Men mag ook geen vrouwelijk vee hebben voor huishoudelijk gebruik, of om een andere reden; dat is ons verboden. Zo mogen we ook geen jonge mensen in dienst hebben en we moeten ons hoeden voor elk teder en vrouwelijk uiterlijk.

NOTEN

1 Vgl. Presentatie blz. 33.

2 De goddelijke Geschriften zijn voor de heilige Nil niet alleen het Oude en het Nieuwe Testament, maar ook heel de religieuze literatuur van de Vaders, heel de geschreven traditie van de Kerk. Natuurlijk krijgt de Bijbel in zijn ogen een heel bijzonder karakter van onvergelijklijk gezag.

3 1 Pe 2,11.

4 De heilige Nil verwerpt elke ketterij, maar beveelt de mildheid ten opzichte van de ketters aan op de concilies van 1490 en 1503. Dat druiste tegen de gewoonte in. De *Judaïzerenden* werden door dit laatste concilie veroordeeld tot de doodstraf of tot opsluiting. De heilige Nil vroeg tevergeefs dat men de ketters die berouw betoonden, weer zou opnemen in de Kerk. Zijn aandringen bewerkte slechts dat hij de achterdocht van zijn tegenstanders wekte. De opvolgers van de heilige Nil zouden er zelfs nog meer onder lijden. De aanhangers van de harde lijn, in het bijzonder de heilige Jozef van Volokolamsk, waren machtiger en invloedrijker op tijdelijk vlak, en mildheid was voor de meeste geesten in die tijd moeilijk denkbaar.

5 Ps 140/141,4.

6 Hun onafhankelijkheid, de *idioritmie* die hier bedoeld wordt, gaf inderdaad de monnik vaak gelegenheid om uiteindelijk zijn eigen wil te volgen.

7 *Ladder*, 26A,12.

8 *Ladder*, 26A,62.

9 *Honderdtallen over de liefde*, Proloog. Uitg. Ceresa–Gastaldo, 1963, blz. 48.

10 *Ladder*, *Brief aan de herder* 94.

11 2 Tes 3,10.

12 Mt 5,40.

13 *Reg. fusius tract.* 44, PG 2,31,1031.

14 Brief 620.

15 Logos 23.

16 *Geestelijke werken* 158. (*Mon. Cah.*) 30, blz. 154.

17 *Const. Monach.* 28. PG 31,1417.

18 n.b.

De heilige Nil Sorski

19 *Vitae Patrum, Vita S. Eugeniae 2. PL 2,73,627.*

20 De heilige Nil legt bijzonder de nadruk op de armoede. Maar hij is geen vernieuwer op dit vlak, ook al gaat hij daardoor in tegen de grote kloosters, zoals dat van het Witte Meer (Kirillov). Wij zullen erop terugkomen. Voor wat de versiering van de kerken betreft, hebben de hesychasten reeds school gemaakt in Rusland in de 14e eeuw. Het schilderen van de ikonen van Pskov getuigt ervan. In het bijzonder onderscheidt men een meester, genoemd van *Varvara*, naar de naam van de kerk waar zijn beroemde werken zich bevinden. De planken van de ikonen zijn van dennehout, voorbereid met de bijl, in ruwe stijl uitgehold. De meester heeft op de plank een grove en ruwe stof geplakt. Een stevige en fijne pleisterlaag is er met penseel opgelegd en niet gepolijst, de bewerking van de penseelstreken is bewaard, een ongewone werkwijze voor een ikoon, wat haar een ruwer aanzien geeft dan gewoonlijk. Het kleurenpalet is drastisch beperkt: goudpigment (natuurlijk sulfide van arsenicum As_2S_3 , van een mooie kleur, levendig geel), bedekt de achtergrond in plaats van goud. De bladgoudversiering van de kleding is vervangen door een geschilderde versiering van goudpigment. Alleen de stralenkransen zijn in goud. De wijze om de heldere vlekken op de donkere achtergronden van de kleren aan te brengen, waarbij met een streng ritme een lichtende beweging gevolgd wordt, laat beter dan gelijk welk letterkundig document, de ascetische sfeer uitkomen die de hesychastenstroom verspreidde in de streken van Noord Rusland in de 14e eeuw. Vgl. *De schilderkunst van het oude Pskov* (Russisch) Moskou, 1971.

21 *Paralipomena 32, Halkin*, blz. 157–158.

22 *Reg. fusius tract. 20. PG 31,972a.*

23 Dit is een trek van de Regel van Theodorus van Stoedion, die onderhouden werd in verschillende Russische kloosters.

DE ELF HOOFDSTUKKEN OF DE REGEL (Oestav)

PROLOOG ¹

Wanneer hij zijn onderrichting aan zijn leerlingen begint, spreekt de heilige Nil in deze korte inleiding over de activiteit van de gedachte in het algemeen, over hem die er helemaal in opgaat, over de bronnen waaruit hij put, over wat de heilige Vaders gezegd hebben, over hen voor wie ze nodig is, en met welke gevoelens men zich eraan moet wijden.

De activiteit van de gedachte is de overweging, de gedachte aan God, de contemplatie en het gebed van het hart of het inwendig gesprek met de Heer.

Vele heilige Vaders hebben ons in verschillende uiteenzettingen die hun door Gods genade waren ingegeven, gesproken over de activiteit van het hart, het beheersen van de gedachten en de geestelijke waakzaamheid, ieder volgens zijn inzicht.

In deze activiteit werden de heilige Vaders ingewijd door de Heer zelf, die bevolen heeft het binnenste van de schotel te reinigen, want het is vanuit het hart dat de slechte gedachten vertrekken die de mens bezoedelen (vgl. Mt 23,26 en 15,18–19), en zij hebben begrepen dat men de Vader moet aanbidden in geest en waarheid (vgl. Joh 4,24). Hieraan herinnert het woord van de Apostel: *Als ik bid met de tong* (dit betekent alleen met de lippen), *bidt mijn adem* (dit betekent mijn stem) *en mijn geest blijft dor. Laat ik dus met mijn adem bidden, en tevens met mijn geest* ² (1 Kor 14,14–15). Dan hebben zij zich met bijzondere aandacht toegelegd op dit gebed van de geest, volgens de

opdracht van dezelfde Apostel: *Het is beter vijf woorden te zeggen met mijn geest, dan een overvloed van woorden met mijn tong* (1 Kor. 14,19).

De heilige Agathoon³ heeft gezegd: «De lichamelijke activiteit is niet meer dan een blad aan een boom; de inwendige activiteit, het gebed van de geest, is de vrucht. Vreselijk is de uitspraak van deze heilige dat elke boom die geen goede vrucht draagt, dit wil zeggen van de activiteit van de geest, omgehakt en in het vuur geworpen wordt. De Vaders hebben nog gezegd: «Wie alleen bidt met de lippen en de geest verwaarloost, bidt in de lucht, want God kijkt naar de geest».

De grote Barsanufius⁴ zegt: «Als de inwendige activiteit met God de mens niet te hulp komt, spant hij zich vergeefs in voor de uitwendige activiteit».

De heilige Izaäk⁵ vergelijkt de lichamelijke activiteit die niet vergezeld is van de geestelijke activiteit, met de onvruchtbare moederschoot en met dorre takken, want zij komt niet dicht bij het begrijpen van God.

De gelukzalige Filotheüs van de Sinai⁶ op zijn beurt, beveelt te bidden voor de monniken die alleen maar uiterlijke activiteit hebben en die zo dom zijn dat ze niet begrijpen wat de strijd van de gedachten is met zijn overwinningen en zijn nederlagen, en zich bijgevolg niet bekommeren om de ziel. En hij vraagt dat men voor hen bidt en hen doet begrijpen dat zij, naarmate ze zich krachtadiger verwijderen van slechte handelingen, hun geest zuiveren, die het oog van de ziel is.

Eertijds waren er reeds heilige Vaders, niet alleen kluizenaars die in de woestijn leefden, die zich vooral toediepen op het bewaken van de geest en die daardoor de genade verwierven van de passieloosheid en de zuiverheid van de ziel. Ook waren er die in kloosters leefden, en niet alleen ver van de wereld, maar ook in kloosters in de stad, zoals Symeon de Nieuwe Theoloog⁷ en zijn meester Symeon van Stodion⁸, die middenin de keizerlijke stad leefden in het beroemde klooster van Stodion, en door hun geestelijke gaven schitterden zij er als sterren. Dit is eveneens bekend van Nikêtas Stêthatos⁹ en vele anderen. Daarom geeft de gelukzalige

Gregorius van de Sinai¹⁰, zich ervan bewust dat alle heiligen de genade van de Geest verkregen hebben door eerst op een zintuiglijke wijze, daarna op een geestelijke wijze de geboden te onderhouden, de aanbeveling om op de nuchterheid en de stilte te wijzen die de bewakers zijn van de geest, niet alleen voor kluizenaars, maar ook voor wie een cenobietenleven leiden. Dit is immers onontbeerlijk voor het verwerven van deze bewonderenswaardige gave, zegden de heilige Vaders. De gelukzalige Hesychius van Jeruzalem¹¹ merkt op: «Zoals het voor de mens onmogelijk is te leven zonder voedsel of drank, zo is het hem ook onmogelijk tot de geestelijke opbouw van zijn ziel te komen zonder zijn geest te bewaken, wat men nuchterheid noemt. Dit geldt zelfs voor hen die zich ertoe zouden verplichten om niet te zondigen uit vrees voor de komendestrafen». «Wie de geboden van de Heer in waarheid wil vervullen, moet daarom niet alleen uitwendige handelingen stellen, maar ook zijn geest en zijn hart ervoor hoeden te kort te schieten in wat bevolen is».

De heilige Symeon de Nieuwe Theoloog¹² zegt: «Velen hebben deze verheven, schone en lichtgevende activiteit bereikt langs de weg van het onderricht, en het zijn slechts weinigen die ze rechtstreeks van God hebben ontvangen door moeizame ascese en door de gloed van het geloof». Gregorius van de Sinai en andere heiligen zeggen eveneens dat «het geen geringe inspanning vraagt om voor deze wonderbare activiteit een leidsman te vinden wiens onderricht niet op inbeelding berust, dit wil zeggen, iemand van wie getuigd wordt dat hij uit de goddelijke Schrift een veilige gedragslijn en geestelijk inzicht heeft kunnen halen».

Volgens die heilige mannen was het toen reeds moeilijk om voor zulke dingen een onbedrieglijk meester te vinden. Maar thans zijn zij uiterst zeldzaam geworden, en daarom moet men geen moeite schuwen om hen op te sporen. Indien men echter zo een meester niet vindt, raden de heilige Vaders aan om onderricht te zoeken in de goddelijke Geschriften volgens het woord van de Heer zelf: *Onderzoek de Schriften en ge zult daarin het eeuwig leven vinden* (Joh 5,39). *Al wat in het*

verleden in de heilige Schriften geschreven is, is tot onze onder-richting geschreven (Rom 15,4), zegt de heilige Apostel.

Zo bebouwden de heiligen door de strijd¹³ met lichaam¹⁴ en geest, de wijngaard van hun hart, en hebben zij hun geest gezuiverd van hartstochten. Zo vonden ze de Heer en verkregen geestelijk inzicht! En aan ons, die door de vlammen der hartstochten worden verschroeid, hebben ze bevolen levend water te putten uit de bron van de goddelijke Schrift, dat de hartstochten die ons verteren, kan blussen en dat ons het ware begrip kan geven. Ook ik, die een groot zondaar en een dwaas ben, heb uit de geschriften der heiligen verzameld wat de geestvervulde Vaders over dit onderwerp hebben geschreven, om er zelf aan herinnerd te worden, omdat ik zorgeloos en lui ben want tot op heden moet ik elke soort deugd missen, geestelijke zowel als lichamelijke. En omdat ik als een slaaf verkocht ben aan schandelijke hartstochten en er in alles aan onderworpen, er niet van gescheiden door de gezondheid van een goede zielsgesteldheid die bestaat in de rust van de hartstochten, maar omdat ik gekluisterd ben door de ziekte ten gevolge van deze hartstochten, daarom heb ik niet op eigen gezag beweerd wat ik hier onvolledig te berde breng, maar uit de veelheid der heilige Schriften heb ik een weinig verzameld, als een hond die de kruimels verzamelt die van de tafel van zijn meesters vallen, namelijk van de zalige Vaders, opdat wij hen tenminste een beetje zouden navolgen.

De zin van deze geschriften komt hierop neer: wat de activiteit moet zijn van de monnik die werkelijk wil gered worden in onze tijd, wat hij zoveel mogelijk moet doen, zowel in de gedachte als in de zintuigen, volgens de goddelijke Geschriften en het leven van de heilige Vaders.

NOTEN

1 Presentatie, blz. 33.

2 Deze vertaling, met zeer lichamelijke verklaring, van de tekst van Sint Paulus wordt zo gevonden bij Gregorius van de Sinaï in de Filokalia IV, blz. 74. De tekst luidt aldus: Waartoe dient het met de stem te bidden, als de geest rondwaalt? De één vernielt wat de ander opbouwt: veel inspanning zonder winst. zoals men met het lichaam werkt, moet men ook met de geest werken, zoniet zal men rechtvaardig zijn naar het lichaam, terwijl de geest vervuld is van lusteloosheid en onreinheid. De Apostel bevestigt het: «Als ik bid met de tong, wat wil zeggen met mijn mond, dan bidt mijn adem, te weten mijn stem, maar mijn geest is dor. Ik bid met mijn mond, ik zal ook bidden met mijn geest» (vgl. 1 Kor 14,15).

De heilige Nil vertaalt het woord *pneuma* door *doech* wat ook geest betekent, (*Doech* met een hoofdletter betekent rechtstreeks de Heilige Geest) maar ook adem en wind; het verwijst naar het Hebreeuwse *roeach*.

Vergelijken we deze vertaling met die van onze Nederlandstalige KBS-bijbel bijvoorbeeld: «Want in zulk een toestand bidt mijn geest (*pneuma*) wel, maar mijn verstand (*noes*) heeft er geen deel aan».

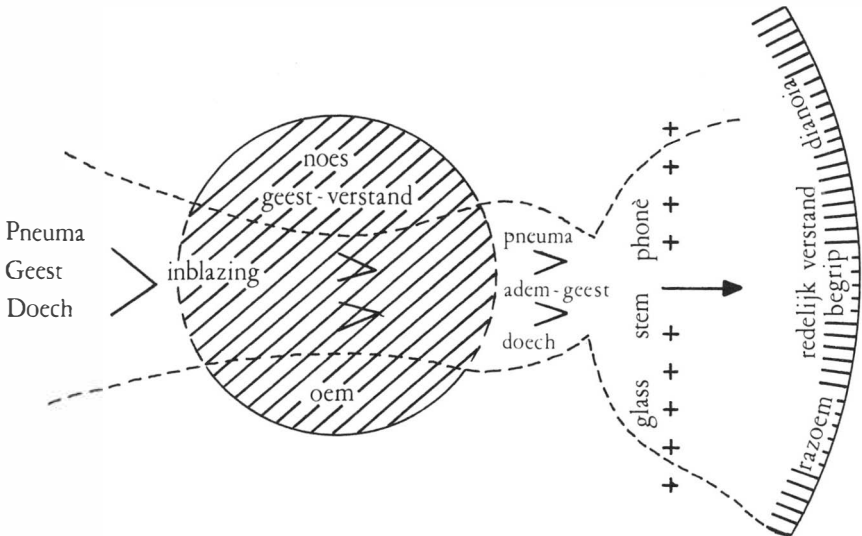
Volgens de *Vocabulaire de Théologie Biblique* (Ed. du Cerf) kan *pneuma* bij Sint Paulus aanduiden: de geest van de mens bewoond door de Geest Gods. Gregorius van de Sinaï, en de heilige Nil in zijn spoor, begrijpen dit woord zeer zeker in deze betekenis, maar gebruiken het ook om de grovere werkelijkheden aan te duiden zoals adem, ademhaling, stem. Deze ademhaling is het teken van het leven dat God ons geeft: «Toen boetseerde Jahwe God de mens uit stof, van de aarde genomen, en Hij blies hem de levensadem in de neus; zo werd de mens een levend wezen» (Gn 2,7).

Er is dus geest en geest (of Geest), de ene *oem*, dat we ook verstand kunnen noemen, de andere *doech*, meer geestelijk, *pneumatisch* zoals men dat vandaag zegt. Gelukkig wordt de vertaling gemakkelijker door het feit dat *oem* dikwijls gezien wordt als een zelfstandig naamwoord, terwijl *doech*, indien het niet met een hoofdletter geschreven wordt, eerder als wortel optreedt in andere woorden (geestelijkheid, geestelijk, enz...). In het geval van deze aanhaling van de heilige

De heilige Nil Sorski

Paulus wordt *doech* voor de heilige Nil herleid tot de oerbetekenis van *adem*. Deze adem mag overigensstoffelijk gezien, geenszins verwaarloosd worden. Laat ons de zin van Johannes Climacus herhalen: «Dat de herinnering aan Jezus één worde met uw adem», en de onderrichting van de hesychasten wat betreft de beheersing van de ademhaling. Men moet eraan toevoegen dat we hieruit niet mogen afleiden dat de heilige Paulus, door het woord *pneuma* in dit verband te gebruiken, dezelfde herleiding maakt. Zij zou nochtans de hele passage zoals de Oosterse traditie deze begrepen heeft, verhelderen.

Volgens de heilige Nil ademt dus onze waakzame geest, ons verstand, (cfr. noot 5, blz. 28) (*oem* — Grieks: *noes*), wanneer het de inblazing ontvangt van de Adem — Geest van God (*Doech-Pneuma*) —, zijn gebed tot God uit, in woorden die voor het redenerend verstand (*razoem-dianoia*) verstaanbaar zijn. Als hij *razoem* niet vermeldt in deze paragraaf (dit woord zal in het vervolg meermaals gebruikt worden), dan komt dat omdat de woorden van het psalmgebed begrijpelijk zijn. Maar als deze geest/verstand niet ontvankelijk is voor de Goddelijke Adem, zal deze menselijke adem/geest niets dan wind zijn of de stem die de woorden uitspreekt, zelfs als deze verstaanbaar blijven. In deze betekenis begrijpt de heilige Nil de zin uit de heilige Paulus. Daarom bedient hij er zich van om te laten begrijpen dat men de activiteit van de geest of het gebed van het hart moet verenigen met de lichamelijke activiteit, in dit geval het psalmgebed of elk ander mondgebed, terwijl de heilige Paulus de gave van de talen bedoelt.

De vraag is dan of de heilige Paulus in deze passage de mogelijkheid van een ingeving van de *tong* erkende, onafhankelijk van het redenerend verstand, tenminste bij de persoon die dit gebed in tongen uitdrukte. Hij schijnt in dit geval een aandachtige geest te eisen, hoewel in de onwetendheid (anders was het inbeelding), en hij vroeg bovendien dat deze ingeving van de tongen op de juiste manier verklaard werd in de vergadering door iemand die daartoe het charisma ontvangen had. Tenzij het ging over ingegeven stotteren, of onuitsprekelijk zuchten, maar dit ligt buiten ons onderwerp.

3 *Vaderspreuken* 90 = Agathoon 8, (*Mon.Cah.*) 10/11, blz. 43.

4 Brief 214 (Regnault 119).

5 Logos 58.

6 *Filokalia, De waakzaamheid van hart.* (*Mon.Cah.*) 22, § 37, blz. 87.

7 Symeon de Nieuwe Theoloog (947—1022), higoemen van het klooster van Sint-Mamas te Constantinopel.

8 Symeon de Godvruchtige († 986), geestelijke vader van Symeon de Nieuwe Theoloog.

9 Nikêtas Stêthatos († rond 1090), leerling en biograaf van Symeon de Nieuwe Theoloog.

10 Gregorius van de Sinai, 1255–1346.

11 Hesychius van Batos wordt steeds verward met zijn homoniem Hesychius van Jeruzalem. Tekst in *Filokalia. De waakzaamheid van hart*, (*Mon.Cah.*) 22, blz. 89–175.

12 Dit traktaatje stond bij velen op naam van Symeon de Nieuwe Theoloog, maar moet toegeschreven worden aan Nicefoor van de Athos (ook: de Hesychast, de Eenzame).

13 Strijd: *podvig*. Afleiding: wie strijdt... Andere afleidingen worden vertaald met asceet, ascese.

14 Lichamelijk. Het lichamelijk werk houdt natuurlijk de handenarbeid in, maar evenzeer de lichamelijke boete en het psalmgebed, alsook elke uiterlijke handeling.

I

VAN DE GEDACHTE TOT DE HARTSTOCHT

De heilige Vaders leren dat de strijd tegen de aanvallen van de gedachten, gevolgd door de zege of nederlaag, op verschillende wijze in ons verloopt: eerst komt een gedachte bij ons op, dan treden wij in relatie met haar, vervolgens geven wij eraan toe, dan raken wij erin verstrikt, en tenslotte wordt zij een hartstocht¹.

DE INGEVING

Johannes Climacus, Filotheüs van de Sinai² en anderen noemen *ingeving* elke eenvoudige gedachte of voorstelling van een gebeurtenis die plotseling het hart binnendringt en zich aan de geest voordoet. Gregorius van de Sinai³ zegt dat de ingeving een influistering van de vijand is: *doe dit of doe dat*, zoals dit het geval was voor Christus, onze God zelf: *beveel dat deze stenen brood worden* (Mt 4,3). Dat zijn dan slechts woorden; ook kan het om het even welke gedachte zijn die zich aanbiedt aan de menselijke geest. En als zodanig wordt de ingeving beschouwd als vrij van zonde, ze verdient lof noch veroordeling omdat ze niet van ons afhangt. Het is inderdaad onmogelijk dat we niet op een of andere wijze door de intriges van de vijand aangevallen worden sinds «de duivel en zijn trawanten toegang gekregen hebben tot de mens nadat deze door de ongehoorzaamheid van het paradijs en van God verdreven is. Door deze toestand van verwijdering kan hij (de duivel) door gedachten ieders geest verontrusten», zegt Symeon de Nieuwe Theoloog⁴. Alleen zij die volmaakt zijn en de hoogste graad van geestelijk leven hebben bereikt, kunnen misschien onbewogen blijven, maar bij tijden overkomt het ook hen, voegt de heilige Izaäk eraan toe⁵.

DE ONGANG

De heilige Vaders noemen *omgang*⁶, het onderhoud met de gedachten die met of zonder hartstocht opkomen, dit wil zeggen, een gedachte die van de vijand komt te aanvaarden, ermee bezig te blijven en ermee in gesprek te treden, dat wil zeggen, iedere gedachte te overwegen die bij ons opkomt. De heilige Vaders zijn van mening dat dit reeds niet altijd vrij van zonde is, maar het wordt lofwaardig wanneer het opgelost wordt op een godgevallige wijze. Indien men de kwade gedachte niet vlug wegstoot, maar een beetje met haar redetwist, en als de vijand er reeds een hartstochtelijke redenering aan toevoegt, moet men zich met alle mogelijke middelen inspannen om de tegenovergestelde gedachte op te werpen, een goede dus. De wijze waarop dit omvormen van gedachten ten goede geschiedt, zullen wij later uitleggen, als God ons het woord ingeeft.

DE INSTEMMING

De heilige Vaders noemen instemming de welwillende bejegening die de ziel verleent aan een gedachte of een beeld dat opgekomen is. Dit gebeurt bijvoorbeeld als iemand een gedachte of een beeld, ingegeven door de vijand, aanneemt en er in gedachten een dialoog mee voert, en geneigd is om zich voor te bereiden om te handelen zoals de vijand influistert. De heilige Vaders ramen de verantwoordelijkheid ervoor naar de graad en de maat van de geestelijke toestand van de strijder. Als namelijk iemand een zekere vooruitgang heeft geboekt en van God hulp en kracht ontvangt om de slechte gedachten te verjagen, doch ze niet verwerpt uit luiheid en gebrek aan waakzaamheid, dan is dit niet vrij van zonde. Als echter een beginneling, nog ongewapend tegenover de ingevingen en de bekeringen, neigt naar het kwaad, doch daarna vlug berouw heeft, zichzelf berispt, het aan de Heer belijdt en Hem om hulp smeekt, zoals geschreven staat: *Belijd uw fout voor de Heer en roep zijn Naam aan* (Ps 104/105,1)⁷, dan vergeeft

God in zijn erbarmen hem zijn zwakheid. Ziedaar wat de Vaders gezegd hebben betreffende de instemming met de gedachten wanneer iemand buiten zijn wil, overwonnen wordt in de gedachten, terwijl diep in zijn hart het voornemen is geworteld om niet te zondigen en de fout niet te begaan.

Gregorius van de Sinai zegt: «Na de aanval van de hartstocht en na de strijd volgt de instemming». Zijn mening daaromtrent is de volgende: «Als iemand vrijwillig de gedachten, ingegeven door de vijand, aanvaardt en ermee in gesprek treedt, ze tot de zijne maakt, en zover overwonnen is dat hij zich niet meer tegen de hartstocht verzet, maar besluit om in alles te handelen volgens deze ingeving, maar als hij zijn besluit niet ten uitvoer brengt door omstandigheden van tijd of plaats, of door een andere hindernis, is hij wegens de gesteldheid van zijn ziel zwaar schuldig en strafbaar»⁸.

DE VERSTRIKKING

De *verstriking* bestaat ofwel in een gedwongen en onvrijwillig afgeleid worden van ons hart, ofwel in een langdurige omgang met een fantasiebeeld, en zij is een bedreiging voor de gezondheid van onze ziel.

In het eerste geval, als de slechte gedachten zich meester maken van het hart en de geest onvrijwillig overweldigd wordt, kan men hen met Gods hulp afstoten en terugkeren tot zichzelf.

In het tweede geval kan de geest, als het ware in beroering gebracht door de storm en de golven, losgerukt van zijn gezond verstand, niet tot kalmte en rust komen. Gewoonlijk komt dit voort uit verstrooiing of nutteloze gesprekken. Er ontstaat een continue band met datgene wat in de geest is opgekomen en een gevaar is voor de gezondheid van de ziel. Deze verstriking wordt beoordeeld naarmate zij plaatsvindt tijdens het gebed of daarbuiten, naarmate de monnik al dan niet ver gevorderd is, en naargelang de boosheid der gedachten. Als de geest in beslag wordt genomen door boze gedachten op het ogenblik van het gebed is hij heel schuldig

en laakbaar. Tijdens het gebed moet de geest immers helemaal tot God gekeerd zijn en aandacht verlenen aan dat gebed en zich afkeren van elke vreemde gedachte. Als het niet tijdens het gebed is en de gedachten betrekking hebben op noodzakelijke behoeften van het leven, dan is een dergelijke situatie zonder zonde. Ook de heiligen hebben voor de behoeften van dit leven op passende wijze zorg gedragen. Van al zulke gedachten zeggen de Vaders: als onze geest zich vroom opstelt, blijft hij verenigd met God. Van de slechte gedachten moeten wij ons echter afkeren.

DE HARTSTOCHT

Wij noemen hartstocht een zekere neiging en handelwijze die zich mettertijd in de ziel genesteld heeft en die door de gewoonte in zekere zin tot natuur is geworden. De mens komt vrij en met volle toestemming tot deze situatie, wanneer hij steeds bestormd wordt door hartstochtelijke gedachten die hem door de duivel worden ingegeven en die versterkt worden door ermee te redeneren en door vaak in hun gezelschap te vertoeven en die tot een gewoonte worden door er veelvuldig mee te verkeren. Dit gebeurt als de vijand heel vaak aan de mens een bepaald voorwerp of een droombeeld toont dat de hartstocht voedt, en als hij hem laat ontbranden in een liefde daartoe die alles te boven gaat, zodat de mens in de geest, of hij zo wil of niet, zijn slaaf wordt. Dit komt meestal omdat men, zoals reeds gezegd, door nalatigheid of grilligheid te lang aandacht heeft besteed aan dit voorwerp. De hartstocht onder al haar vormen, vereist van ieder een aangepaste boetvaardigheid, anders loopt zij uit op kwelling in de toekomst. Het past dus dat men berouw heeft en bidt om bevrijd te worden van een dergelijke hartstocht. Want door de hartstocht haalt men zich de toekomstige kwelling op de hals, niet omdat men haar aanval heeft ondergaan, maar omdat men geen berouw toont. «Als die (eeuwige) kwelling alleen voortkwam uit het feit dat men door de vijand werd aangevallen, dan zouden zij die de graad van volledige

passieloosheid nog niet bereikt hebben, niet bevrijd worden (van zonden)», zoals Petrus van Damascus⁹ het zegt. Wie aangevallen wordt door welke hartstocht ook, moet er zich tegen verweren met al zijn krachten, hebben de heilige Vaders gezegd. Neem bijvoorbeeld de ontucht. Iemand die overwonnen is door de hartstocht voor een ander persoon, moet zich in elk geval hoeden voor een gesprek met hem of voor zijn gezelschap, voor het aanraken van zijn kleren of het inademen van zijn geur. Wie zich voor dit alles niet hoedt, voedt de hartstocht en koestert haar geestelijk in zijn hart, hebben de Vaders gezegd. Hij rakelt in zichzelf de vlammen van de hartstocht op en laat duivelse gedachten als wilde beesten in zijn ziel binnen.

*
* *

De heilige asceten tonen op deze manier aan dat elk menselijk falen zich steeds tragsgewijze voltrekt. De eerste trap is de ingeving; zonder voorbedachte rade en tegen de wil in, dringen voorstellingen en zondige opwellingen de ziel binnen, hetzij door uitwendige of inwendige gevoelens, hetzij door de verbeelding. Dit is geen zonde, doch slechts een aanleiding tot zonde, het naderen ervan, en de grootste heiligen in de heiligste tijden hebben niet weinig geleden onder deze ingevingen waartegen zij moesten vechten. De omgang betekent het ingaan op de ingeving, de gedachte stemt in met het onderwerp ervan: dit is niet altijd vrij van zonde. De instemming is een akkoord van de ziel met de gedachte of het beeld dat binnengedrongen is, dit betekent dat men geestelijk een gesprek voert met de door de vijand voorgestelde gedachten en beelden, en ze vlug opbergt in zijn geest met de bedoeling uit te voeren wat de gedachte influistert. Hier is het dringend nodig berouw te hebben en God te hulp te roepen. De verstrikking is een toestand waarin de geest met geweld en onvrijwillig meegesleept wordt, in de richting van de slechte gedachten, die de vrede van de ziel schenden; deze keert slechts met moeite in haar terug, alleen met de hulp van God.

De hartstocht is een aanhoudende gewoonte geworden in-stemming met de hartstochtelijke gedachten, die door de vijand worden opgelegd. Deze gewoonte wordt nog versterkt door er veelvuldig over te mijmeren, door dromerijen en door ermee in dialoog te treden. Het is reeds de slavernij van de zonde. Wie geen berouw heeft, wie de hartstocht niet uit zijn hart rukt, stelt zich bloot aan de eeuwige folteringen. Dat vraagt dan een hevige strijd en een bijzondere hulp van de genade om de zonde los te laten (vgl. De Ladder – 15,75)¹⁰.

Daar ligt het begin, de wortel van onze zonde! Komt er een zondige gedachte op in de geest, tekent zich een voorwerp af, zondig of niet (volgens de heilige Nil is dit om het even), dan geven wij er aandacht aan. Wij denken erover na, worden er door in beslag genomen en beginnen ernaar te verlangen, terwijl onze hoofdbezigheid, het werk van het heil of het in God blijven, vergeten wordt. Dit alles gebeurt vaak onbewust. We zijn zo zwak, verstrooid, lichtzinnig en slordig, dat wij onrustig worden bij elk waaien van deze gedachten en voorstellingen. Voortdurend houden ze ons in hun greep als een wervelwind, van de ochtend tot de avond en van de avond tot de ochtend, en daardoor zondigen wij voortdurend. Ongelukkigen die wij zijn! Wat kunnen wij doen om ons te bevrijden uit een toestand die zo noodlottig schijnt? Men moet goed weten en altijd indachtig zijn dat het niet slechts door onze zwakheid of door onze verstrooidheid, door onze slordigheid of onze lichtzinnigheid is dat dit alles ons overkomt, maar vooral door onze onwetendheid aangaande de weg waarlangs de gedachten ons leiden tot hartstochten, door onze kwaadwilligheid en onze onmacht om ze te bestrijden en te overwinnen, door het vergeten van onze roeping en de onwetendheid die wij er tegenover stellen (tegenover de influisteringen). Hoe moeten wij onderricht worden in deze verschillende bewegingen van de gedachten in de geestelijke strijd! Hoe moeten wij altijd de middelen in herinnering roepen en gebruiken, die ons bevrijden uit de greep van de gedachten en ons de overwinning geven. Hoe zullen wij ons anders redden?!...

NOTEN

1 Zie Marcus de Kluisenaar, *De wet van de geest*, 138–141. (*Mon.Cah.*) 2, blz. 39. Eveneens I. Hausherr, *L'hésychasme; étude et spiritualité*. In: *Hésychasme et Prière*, O.C.A., 1976, blz.230.

2 Voor Johannes Climacus, ziet noot 7, blz. 51. Voor Filotheüs van de Sinai, zie: *Filokalia. De waakzaamheid van hart*, 34–36. (*Mon.Cah.*) 22, blz. 85–86.

3 n.b.

4 Deze tekst is niet van Symeon de Nieuwe Theoloog. Zie J. GOUILLARD, *Petite Philocalie*, blz.149. I. Hausherr vond het citaat reeds bij Hésaias, rond 1200. Zie *Hésychasme et Prière* 2, blz. 5.

5 Logos 49.

6 De *omgang of paring (sotsjetanje)* wordt door sommige Vaders *dialog* genoemd. Zie Maximus de Belijder, PG 90,1457a.

7 De wederkerige vorm van het Slavische woord betekent: «Belijd uw zonden voor de Heer, biecht voor de Heer». Zie RB 7.

8 n.b.

9 *Filokalia*, deel III (Astir 1960), blz. 109, r.14–17. Ook bij «*De openhartige verhalen van een Russische pelgrim*,» blz. 79. De zin van de uitspraak is deze: Alleen de passieloze vermag een aanval van de vijand, een bekoring, te weerstaan. De aanval deert hem niet. De niet passieloze zou reeds zondigen door de aanval, en de vergiffenis van zonde is nodig om de eeuwige kwelling te ontgaan (Noot C.W.).

10 *Ladder* 5,24.

II

STRIJD EN VERLICHTING

Nadat hij de verschillende trappen van de gedachten die leiden tot de hartstocht heeft uitgelegd, leert de heilige Nil ons de wijze om ons op te stellen tegen die duivelse bekoringen, door het gebed en de stilte er tegen in te brengen, en hij ontdekt de geheimvolle gaven waardoor de Heer, boven alle menselijke gedachten uit, zijn dienaars verlicht door de genade.

De Vaders geven de asceet de raad, zich tegen de vijandelijke aanval te verzetten met een kracht die evenredig is met de aanval, omdat de geestelijke overwinning of nederlaag ervan afhangt. Eenvoudig gezegd komt het hierop neer dat wij met al onze krachten moeten ingaan tegen de gedachten die van de duivel komen. Op basis van dit gevecht zullen wij de zegekrans ontvangen of kwelling ondergaan; de zegekrans ontvangen zij die zegevieren, de kwellingen zijn het deel van wie gezondigd hebben zonder daarover in dit leven berouw gehad te hebben.

«De zonde die de straf verdient, begaat volgens de woorden van Petrus van Damascus¹, hij die een slechte gedachte ten uitvoer brengt. Wat hen betreft die dapper strijden en die in de hevige strijd tegen de vijand niet begeven, zij verwerven de schitterendste zegekransen».

De beste en meest hoopgevende strijd is die welke de gedachte zodra deze opkomt, afsnijdt en in ononderbroken gebed volhardt. Want wie zich verzet tegen de *eerste gedachte*, dit wil zeggen tegen de influistering, verhindert als het ware dat de aanval voortduurt. De wijze asceet doodt de moeder zelf van dit verachtelijke kroost, namelijk de duivelse influistering van de eerste gedachte, hebben de Vaders gezegd. En verder «Tijdens het gebed moet men zijn geest stom en doof

houden», zoals de heilige Nilus van de Sinai² zegde. Men moet zijn hart vrij houden van elke gedachte, zelfs van de gedachten die goed schijnen, zoals Hesychius van Jeruzalem zei³, want de ervaring leert dat op de gedachten die vrij van hartstocht zijn, de hartstochtelijke gedachten volgen; het binnenlaten van de eerste opent de deur voor de tweede. Zoals reeds werd gezegd, op de goede gedachten volgen de boze en zij dringen bij ons binnen.

Men moet er zich dan ook met al zijn krachten op toelagen, zich te ontdoen van de gedachten, ook al geven ze de indruk goed te zijn, om voortdurend en ongehinderd diep in zijn hart te kijken en te roepen: *Heer Jezus Christus, Zoon van God, wees mij genadig*. Soms spreekt men het hele gebed uit, soms de helft: *Heer Jezus Christus, wees mij genadig*, ofwel: *Zoon van God, wees mij genadig*, wat gemakkelijker is voor beginners, leert de heilige Gregorius van de Sinai⁴. Men moet overigens niet te vaak de woorden van het gebed veranderen, doch alleen als het zinvol is. Na de woorden: *Heer Jezus Christus, Zoon van God, wees mij genadig*, voegen de Vaders nog het woord *zondaar* toe. Dat is de Heer God welgevallig, en op ons, zondaars, uitermate toepasselijk.

Bid aldus onafgebroken, of u staat, zit of ligt, sluit uw geest op in uw hart en beheers zoveel mogelijk uw adem zodat u niet te vlug ademt, zoals Symeon de Nieuwe Theoloog en Gregorius van de Sinai het leren: «Roep de Heer Jezus aan met heel uw hart, geduldig, standvastig en volhardend, elke gedachte afwendend»⁵. Hoe nuttig het is voor de geestelijke concentratie in het gebed, zijn adem te beheersen en niet vlug te ademen, zal spoedig blijken uit de ervaring, zeggen de Vaders.

Als u niet kunt bidden in de stilte van uw hart en zonder gedachten, en als u ziet hoe deze voortwoekeren in uw geest, verlies dan toch de moed niet, maar houd stand in het gebed zonder er acht op te slaan. De heilige Gregorius van de Sinai, die heel goed wist dat het voor ons, zondaars, onmogelijk is om de boze gedachten te overwinnen, heeft gezegd: «Geen beginneling kan zijn geest bewaken en de gedachten verja-

gen, als God zelf hem niet bewaakt en de gedachten verjaagt. Alleen de sterken zijn bekwaam om hun geest te bewaken en de gedachten te verjagen. Zij verjagen ze niet uit eigen kracht, maar samen met God voeren zij de strijd, bekleed en gewapend met zijn genade». Als u dus de onzuiverheid ziet van de boze geesten, van de gedachten namelijk die opwellen in uw geest, wees dan niet verontrust of geschokt. Schenk er geen aandacht aan, ook al schijnen ze goed, maar beheers zoveel mogelijk uw adem, sluit uw geest in uw hart en roep bij wijze van verweer, telkens met ijver de Heer Jezus aan. En alle gedachten zullen vluchten alsof ze door de goddelijke Naam worden geschroeid als door onzichtbaar vuur.

Als hierna de gedachten niet ophouden u te kwellen, sta dan op om tegen hen te bidden, en herneem vervolgens krachtdadig uw eerste taak. Later zullen wij met Gods hulp zeggen hoe men tegen de gedachten moet bidden. Als de gedachten, nadat u ertegen gebeden hebt, u schaamteloos bestormen en zich zozeer vermenigvuldigen dat het onmogelijk is uw geest in het hart te bewaren, dan moet u ermee beginnen het gebed onophoudelijk uit te spreken met de lippen, lang, luid en geduldig. Als uw krachten afnemen en u moedeloos wordt, roep God te hulp, *wend al uw krachten aan en breng uzelf ertoe niet op te houden te bidden*. Dan zullen zij alle verdreven worden en met Gods hulp volledig verdwijnen. Als tenslotte de geest tot rust komt en zich bevrijdt uit de greep van de gedachten, schenk dan opnieuw aandacht aan uw hart en verricht het gebed in uw ziel en in uw geest. Want al zijn er vele goede werken, ze zijn slechts gedeeltelijk goed, «maar het gebed van het hart is de bron van alle goeds en drenkt de ziel zoals regen de tuinen besproeit» zegt Gregorius van de Sinai^{5a}. Zo vat deze heilige de geschriften van al de geestdragende Vaders samen, als hij in navolging van zijn voorgangers voorschrijft om zich met ijver toe te leggen op het gebed, en zich daarbij te onthouden van alle gedachten, niet slechts van de verkeerde, maar in de mate van het mogelijke ook van de gedachten die goed lijken. «Het leven in stille afzondering, zegt hij, bestaat in het zich losmaken van de

gedachten tot de tijd gekomen is waarop men er geen aandacht meer aan geeft, ook al zijn ze goed, en ze negeert».

«Het leven van stilte is de Heer zoeken in zijn hart, met andere woorden, in de geest zijn hart in gebed bewaren en alleen daarmee bezig zijn» zegt Symeon de Nieuwe Theoloog⁶.

Deze activiteit, namelijk de geest zonder enige gedachte in het hart te bewaren, is absoluut noodzakelijk voor wie dit nog geen gewoonte is geworden, en dit geldt niet alleen voor beginners maar ook voor hen die ondanks langdurige inspanning, de genadevolle zoetheid van het gebed in hun hart nog niet ontvangen of bewaard hebben. De ervaring leert dat het beoefenen van het gebed in de geest, voor zwakke mensen een grote en strenge ascese vergt. Wie echter de genade ontvangen heeft, bidt moeiteloos en met liefde: «Als het gebed zijn invloed doet gelden, dan concentreert die invloed de geest volmaakt op zichzelf, maakt hem mild en bevrijdt hem uit alle gevangenschap», zegt Gregorius van de Sinai^{6a}. Daarom moet men zo lang mogelijk geduldig blijven bidden, alle gedachten van zich afzetten en niet vroegtijdig opstaan voor het psalmgebed.

«Dat uw neerzitten in gebed geduldig zij, omdat er gezegd is: *Volhard in het gebed* (Kol 4,2) en sta niet te vlug op, zelfs niet als u de kwelling van het lijden en de vermoeidheid van de geest voelt». Breng u door een zucht en een inwendige traan het profetische woord⁷ in herinnering: *Als zij zich in smart voorbereidt om te baren, lijdt zij*, aldus de heilige Efraïm⁸ die ons als volgt onderricht: «Verdraag de pijn van uw hart met smart en u zult ver blijven van de pijnen van het ijdele lijden. Dezelfde Gregorius van de Sinai vraagt ons een tijd in gebed te blijven: «Buig het hoofd en de nek, roep dan met vurigheid de hulp van de Heer Jezus in, terwijl u gebogen blijft en u uw geest doet inkeren in uw hart zodra dit daarvoor openstaat». Om dit te bekrachtigen haalt hij het woord van de Heer zelf aan: *Hoe moeilijk is het, het Rijk der hemelen te bereiken! Het zijn de geweldenaars die het roven*⁹. Volgens het commentaar van Gregorius verstaat de Heer onder de woorden *moeilijk* en

geweldenaars, een uiterste inspanning en een pijnlijk werk. «Als de geest dan moe wordt van de inspanning en niet meer kan, en als het hart pijn gaat doen van het vurig en onophoudelijk aanroepen van de Heer Jezus, ga dan psalmen zingen die verlichting en rust schenken.

Dit is de hoogste graad van het werk van de geest, en zo luidt het onderricht van de wijzen aan alle asceten, of zij alleen zijn of leerlingen hebben.

«Als er een trouwe leerling bij u is, laat hem dan de psalmen lezen terwijl u ernaar luistert met de aandacht van het hart, zonder ook maar een voorstelling, beeld of visioen in u toe te laten, om niet te worden misleid. Verstrooiingen komen voor, zelfs als de geest bidt en ingekeerd is in het hart, en zij onderwerpen zich slechts aan hen die volmaakt zijn in de Heilige Geest en die er door Christus Jezus toe gekomen zijn, niet recht te staan». De heilige Gregorius, die de geestelijke weg heeft doorlopen en veel ervaring heeft opgedaan, vraagt ons dan ook al onze zorg te besteden aan het gebed van de geest, slechts weinig gebruik te maken van de psalmen om de zwaarmoedigheid te verjagen, en ons toe te leggen op de boetetroparia, doch zonder deze te zingen, volgens het woord van Climacus: «Dat ze die niet zingen». De pijn van het hart brengt iemand tot de vreugde, die voortkomt uit vroomheid, zegt de heilige Marcus, en daardoor wordt de warmte van de geest geschonken tot vreugde en troost¹⁰. Hij (Gregorius van de Sinai) geeft de opdracht een Trisagion¹¹ toe te voegen aan elk psalmgebed, en altijd het Alleluia, zoals de oudvaders Barsanufius, Diadochus¹² en de anderen hebben voorgescreven.

Als de Regel de tijd voor het gebed bepaalt, en eveneens de tijd voor de lezing en de psalmodie, en als de dag daarmee gevuld is, dan is het goed, zegt hij, want er wordt rekening gehouden met de tijd, de maat en de kracht van elke asceet. Het staat vrij zich ofwel zó te oefenen, ofwel een voortdurende concentratie te bewaren, dit wil zeggen, altijd met het goddelijke bezig te zijn.

Als u door de genade van God de zoetheid van het gebed

ervaart, en als dit zijn invloed uitoefent op uw hart, dan raadt de heilige Gregorius van de Sinäi eens te meer aan er zich op toe te leggen: «Als u voelt dat het gebed in uw hart werkzaam is en dat het niet ophoudt het te bewegen, verlaat het dan niet, richt u niet op om psalmen te zingen, want dan zou het gebed u tegen uw bedoeling in, kunnen verlaten. Immers u zou God binnen in uzelf in de steek laten om Hem buiten uzelf aan te roepen, en u zou van het verhevene afdalen tot het geringere. U zou de stilte dan doorbreken en de geest de kalmte doen verliezen, hoewel de stilte, de hesychia¹³, zoals het woord zelf zegt, een vredige en rustige geest vereist. God is vrede, veeleer dan praten en schreeuwen».

Wie niet in staat is het geestelijk gebed te beoefenen, dat volgens het woord van Johannes Climacus¹⁴ de bron is van de deugden en de tuin van de ziel drenkt, die moet vele en lange tijden doorbrengen met psalmodiëren en zich voortdurend oefenen in allerlei vrome praktijken. De oefeningen voor wie als hesychasten leven, zijn anders dan voor wie leven als cenobieten. Volgens het woord van de wijzen is zowel het ene als het andere goed, en alles heeft zijn maat en zijn plaats. De Vaders hebben overigens gezegd dat men de psalmen met mate moet zeggen, en dat men zich vooral moet toeleggen op het gebed. Als men echter verstrooid geraakt door ledigheid, moet men psalmen zeggen, ofwel de levens en de daden van de Vaders lezen. Een schip heeft immers geen behoefte aan roerriemen als de wind het draagt en het de oceaan van de hartstochten laat oversteken. Bij windstilte daarentegen moet men de riemen gebruiken, of zelfs een kleinere boot, als men het doel wil bereiken.

Tot hen die graag redetwisten en daarbij de aandacht richten op de heilige Vaders en hedendaagse asceten*, die de lange nachtofficies staande verrichtten en voortdurend psalmen zongen, dient men volgens Gregorius van de Sinäi ter verdediging de woorden van de Schrift te richten: «Niet alles

* Tijdgenoten van Gregorius van de Sinäi.

wordt door allen volmaakt verricht, wegens gebrek aan zorg en ten gevolge van beperkte krachten. Wat echter gering is voor de groten, is niet altijd gering, en wat groot is bij de kleinen is niet altijd volmaakt. Niet alle asceten, ouderen en tijdgenoten, hebben een en dezelfde weg gevolgd en niet allen hebben alles tot het uiterste volbracht». Hun die grote vooruitgang geboekt hebben en aan wie de verlichting is verleend, zegt dezelfde Vader, past het reciteren van psalmen niet, maar de stilte, het onafgebroken gebed en de contemplatie. Ze zijn verenigd met God en moeten hun geest niet van God losrukken en toelaten dat hij verstrooid raakt. De geest van deze laatsten is ontuchtig als hij zich verwijderd van de gedachte aan God, om zich buitenmate te laten in beslag nemen door zaken van weinig belang.

De heilige Izaäk de Syriër, die zo een verheven staat¹⁵ ervaren heeft, schrijft dat wanneer deze onuitsprekelijke vreugde iemand overkomt, hij plots geen gebedswoord meer kan uitbrengen¹⁶, want het is alsof de lippen en de tong stilvallen, en ook het hart dat de gedachten bewaakt, en de geest die gepaard gaat met de gevoelens, en de gedachte, deze lastige vogel met zijn snelle vlucht. De gedachte bezit dan geen macht meer over haar gebed en wordt niet bewogen door haar eigen wil, maar zij wordt geleid door een andere kracht, zij wordt in een mysterieuze gevangenschap vastgehouden, en vertoeft een tijd lang in ontoegankelijke dingen, zonder te weten waar. Dat is het wat men ontzetting en openbaring van het gebed noemt, maar het is niet het gebed zelf. De geest is dan immers reeds hoger dan het gebed; hij scheidt ervan om het betere te kunnen vinden en is in extase, zonder enig verlangen, volgens het woord van de Apostel: *Is het in het lichaam, ik weet het niet, is het buiten het lichaam, ik weet het niet* (2 Kor 12,2). De heilige Izaäk vergelijkt het gebed met het zaad dat met handenvol uitgestrooid is, en waarover de maaier zelf verstomd staat bij de onbeschrijfelijke aanblik: uit de povere, naakte zaden die hij heeft gezaaid, zijn onverhoopt deze volle aren opgeschoten. Deze toestand noemen de Vaders gebed, omdat hij in het gebed zijn oorsprong heeft en omdat

deze onuitsprekelijke gave aan de heiligen geschonken wordt tijdens het gebed, en volgens hun verlangen de verschijnselen ervan bewerkt, opdat zij de geestelijke gedachten bekrachtigen. De naam van deze toestand is echter aan niemand bekend. Want dan beweegt de ziel zich door geestelijke inwerking naar het goddelijke, zij wordt gelijkvormig met de godheid in een vereniging die ons begrip te boven gaat, en ze wordt door de straal van het licht dat van boven komt in haar bewegingen verlicht. Dan wordt het de geest vergund de toekomstige zaligheid waar te nemen, hij vergeet zichzelf en alles wat hier bestaat, en wordt door niets meer beroerd. En elders zegt Izaäk, dat de geest ten tijde van het gebed in vervoering geraakt, zonder dat de wil er vat op heeft, en tot een bovenzinnelijk denken komt, waarin het gevoel zich niet kan doengelden. Plotseling laait dan in u de vreugde op en de tong wordt tot zwijgen gebracht, terwijl zij weergaloos voedsel smaakt. Uit het hart welt voortdurend zoetheid op, die de mens zonder dat hij het merkt aan zichzelf onttrekt, uur na uur. Heel het lichaam wordt doortrokken van een spijs en een vreugde die een menselijke tong niet kan uitdrukken, zodanig dat de herinnering aan al het aardse hem stof en afval toeschijnt. En hij zegt: «Als de mens dit voedsel ontvangt dat heel zijn lichaam doordringt, dan denkt hij in dat uur dat dit het Rijk der hemelen is, en niets anders». En weer elders zegt hij: «Wie de goddelijke vreugde ervaart, vergeet niet alleen elke hartstocht maar geeft zelfs geen aandacht meer aan zijn eigen leven, want de liefde van de Heer is zoeter dan het leven (vgl. Ps 62/63,4), het denken aan God waaruit de liefde geboren wordt, is zoeter dan raathoning (vgl. Ps 18/19,11).

Deze dingen kunnen echter niet verwoord worden, zoals Symeon de Nieuwe Theoloog¹⁷ het zegt: «Welke tong vermag dit uit te spreken? Welke geest kan dit zeggen? Welk woord het beschrijven? Want het is werkelijk huiveringwekkend en gaat ieder woord te boven! Ik zie het licht dat de wereld niet kent, en terwijl ik in mijn cel op mijn rustbed zit, zie ik in mijn binnenste de Schepper van de wereld en ik ben in gesprek met Hem, ik bemin Hem, ik voed mij met deze beschouwing, en

verenigd met Hem ga ik de hemelen binnen. Dit is vast en zeker waar, dat weet ik, maar waar mijn lichaam zich dan bevindt, dat weet ik niet». En sprekend over de Heer zegt hij: «Hij bemint mij en neemt mij in zich op, en sluit mij in zijn omarming. Hij is in de hemel en Hij verblijft in mijn hart; zowel hier als daar toont Hij zich aan mij». En opnieuw spreekt hij tot de Heer: «Hierdoor, o Meester, blijk ik de engelen gelijk, ja, het verheft mij boven hen. Want voor hen bent U niet zichtbaar in uw Wezen, en blijft U ontoegankelijk in uw natuur, maar voor mij bent U op elke wijze zichtbaar, en mijn wezen mengt zich met uw natuur». Ook zegt hij: «*Wat geen oog heeft gezien en geen oor heeft gehoord en wat niet in een hart van vlees is opgekomen* (1 Kor 2,9) — daarin is hij binnengetroten, en niet alleen zou hij zijn cel niet willen verlaten, maar hij zou verborgen willen zijn in de diepte van de aarde, teneinde van daar te worden weggevoerd uit deze wereld en de onsterfelijke Heer en Schepper te kunnen aanschouwen».

In dezelfde zin zegt de heilige Izaäk¹⁸: «Als bij de mens de sluier der hartstochten van de ogen van de geest wordt weggenomen, en hij de bovenaardse heerlijkheid gewaarwordt, raakt zijn geest verrukt tot ontsteltenis toe». Als God aan zulke dingen geen grens had gesteld in dit leven, hoeveel zou men dan niet mogen gewaarworden? En als het de mens gegeven zou zijn, zou hij dan gedurende heel zijn leven het wonderbaar schouwen van deze dingen ooit opgeven? Maar in zijn barmhartigheid bewerkt God dat deze genade na zekere tijd bij de heiligen afneemt, zodat zij zich bekommeren om hun broeders en voor hen zorgen door de dienst van het woord.

Zo beschrijft de heilige Macarius¹⁹ de vrome levenswandel van hen, die de volmaaktheid bereiken: «Zij worden verteerd door de liefde en de zoetheid van deze wonderbaarlijke visioenen». En eveneens zegt hij: «Als ieder deze genade steeds in gelijke mate zou bezitten, dan zou dit de mogelijkheid wegnemen om het woord te verstaan, en om iets te horen en te spreken over de dingen van deze wereld, of om zich hiermee ook maar in het minst in te laten»²⁰. Daarom heeft hij

in een gelijkenis als volgt gesproken over hen die volmaakt in de genade zijn: «Zij hebben de twaalfde trap van de ladder betreden, maar dan neemt de genade ook weer af, en men daalt een trede af en staat om zo te zeggen op de elfde trap. En de genade der volmaaktheid valt hen daarom niet blijvend ten deel, om hen de gelegenheid te geven zich om hun broeders te bekommeren en de dienst van het woord te verrichten».

En wat zullen wij zeggen van hen die nog in het sterfelijk lichaam die onsterfelijke spijs hebben gesmaakt, en die al in deze wereld waardig zijn bevonden voor korte tijd deel te hebben aan de vreugde welke in het hemels vaderland wordt uitgedeeld? Dezen hangen niet aan het mooie en zoete van deze wereld, zij vrezen het treurige en het kwaad van de mensen niet, maar met de Apostel durven zij spreken: *Niets kan ons scheiden van de liefde Gods...* (Rom 8,35–39).

Volgens het woord van de heilige Izaäk ²¹ is dit alles het deel van hen die zulke dingen gezien en in zich zelf gevoeld hebben, nadat ze deze gave ²² verkregen onder leiding van de Vaders, na zware inspanningen en veel arbeid heel hun leven. Wijechter, verdorven mensen, zijn schuldig aan talrijke zonden en vervuld van vele hartstochten, en verdienen daarom niet eens over zulke onderwerpen te horen spreken. Vertrouwend echter op Gods genade, ben ik zo stoutmoedig er enkele woorden over te schrijven, die ik genomen heb uit de werken van de geestdragende Vaders, opdat wij weten — zij het gebrekig — hoezeer wij gevallen zijn en hoe dwaas we zijn op te gaan in deze wereld, ons eraan te hechten, vergankelijke dingen te verwerven, ons daarover zorgen te maken en erdoor in verwarring te raken. Dit is schadelijk voor onze zielen. Ja, wij gaan groot op dit alles, wij denken dat het een goede zaak is! Maar wee ons! Wij beseffen de waardigheid van onze zielen niet, wij begrijpen niet tot welk leven wij geroepen zijn, zegt de heilige Izaäk ²³. Ons leven hier beneden, zijn beproevingen en zijn rust, zijn in onze ogen belangrijke zaken. Wat het leven van de geest aangaat, verzinken we in luiheid, in de verleiding van de wereld en de zorgeloosheid. Wij praten

alsof dit leven voorbehouden is voor heiligen uit de voorbije tijd. Voor ons hoeft dat niet, wij zijn onbekwaam tot zulke ascese...

Maar dit is beslist niet het geval! Deze ascese is weliswaar niet mogelijk voor wie zich zorgeloos onderwerpen aan de hartstochten, voor wie geen berouw willen hebben, het werk van God niet werkelijk willen aanhangen en zich overgeven aan nutteloze zorgen van deze wereld. Maar wie met ijver boetvaardigheid beoefenen, Hem zoeken met liefde en vrees en alleen naar Hem kijken, wie wandelen volgens zijn geboden, is God genadig, Hij doet hen heil wedervaren en verheerlijkt hen. Heel de goddelijke Schrift getuigt daarvan. Want veel van de oude Vaders waren volbrengers en leraars van deze dingen en zij stichtten en sterkten elkaar wederzijds. Tegenwoordig echter zijn zulke mensen schaars geworden. Maar wie zich helemaal wijdt aan het werk van God, wordt door Gods genade onderricht en deze helpt hem nu en in alle eeuwigheid. Hen die de ascese niet willen beoefenen en anderen de vreugde en hoop ontnemen door te beweren dat God in onze tijd niet meer de geestesgaven verleent die Hij vroeger gaf, noemt de Schrift mensen die misleiden en anderen misleiden. Sommigen onder hen willen zelfs niet horen dat er nu nog genade is. Gregorius van de Sinai zegt van hen dat zij verduisterd zijn door ongevoeligheid, door verregaand onverstand en gebrek aan geloof²⁴.

Laten wij dus, die dit uit de Heilige Schrift hebben ingezien, verlangen ons ijverig bezig te houden met het werk Gods, ons zover mogelijk afhouden van de ijdelheid van deze wereld, werken om de hartstochten uit te roeien, ons hart bewaken voor slechte gedachten en in alles de geboden van God onderhouden. Maar om ons hart te bewaken *moeten wij steeds in gebed blijven*. Daarin bestaat de *eerste* trap van de monastieke groei, en deze is onmisbaar om de hartstochten te laten sterven, zegt Symeon de Nieuwe Theoloog.

«Vooral gedurende de nacht moet de monnik zijn arbeid verrichten», hebben de heilige Vaders gezegd. De gelukzalige Filotheüs van de Sinai²⁵ zei dat de geest zich het best reinigt

gedurende de nacht. En de heilige Izaäk zegt: «Acht elk gebed dat wij 's nachts laten opstijgen belangrijker dan overdag»²⁶. De zoetheid die gegeven wordt aan de mensen die overdag vasten, komt van het licht dat het nachtelijk werk voor hen voortbrengt. De andere heiligen leren hetzelfde. Daarom zegt Climacus²⁷: «Leg u vooral 's nachts toe op het gebed en minder op het psalmgezang». En in een andere passage zegt hij: «De asceet die zich moeite geeft, staat 's nachts op om te bidden».

Dat moeten wij ook doen en als de geest moe wordt in het gebed, moeten wij hem wat laten psalmodiëren, ieder volgens zijn eigen gebedswijze, ofwel psalmen, ofwel troparia of iets anders. «Veel woorden gebruiken verstrooit de geest gewoonlijk heel erg tijdens het gebed, weinig woorden gebruiken maakt hem heel ingetogen»²⁸, zegt dezelfde Climacus.

«Als de gedachten alle kanten op gaan moet men ijverig lezen» zoals de heilige Izaäk²⁹ zegt. En de engel gaf op dezelfde wijze bevel aan Antonius de Grote³⁰: «Als uw geest afdwaalt, leg u dan vlijtig toe op lezing of op handenarbeid». Handenarbeid met gebed of in dienstwerk is van veel nut voor beginnelingen, als zij een aanval van de gedachten te verduren hebben, zeggen de Vaders, vooral ten tijde van droefheid of lusteloosheid. De zalige Hesychius van Jeruzalem³¹ geeft vier manieren aan om dit geestelijk werk te verrichten: ofwel op zijn hoede zijn voor de aanvallen, of in de diepte van zijn hart de stilte bewaren en bidden, of de Heer Jezus Christus te hulp roepen, of de dood indachtig zijn. «Dit alles», zegt hij, «sluit de deur voor slechte gedachten. Elk van deze middelen moet men gebruiken, en samen noemt men ze nuchterheid van geest, werk van de geest». Laat ieder van ons strijden op de wijze die hem past, door aandacht te schenken aan dit alles.

NOTEN

- 1 *Filokalia*, deel III (Astir 1960).
- 2 Dit is Evagrius van Pontus, *Verhandeling over het gebed* 11. (*Mon.Cah.*) 34, blz. 116.
- 3 *Filokalia. De waakzaamheid van hart. Over nuchterheid en deugd* 20, (*Mon.Cah.*) 22, blz. 108.
- 4 Symeon de Nieuwe Theoloog is hier Nicefoor van de Athos. Zie PG 150,1330.
- 5 Namelijk Nicefoor. *Methode d'Oraison hésychaste*. I. Hausherr, *Orientalia Christiana* 36 (Rome 1927).
- 5a PG 150,1333D.
- 6 Namelijk Nicefoor. *Méthode*, blz. 159.
- 6a PG 150,1329A.
- 7 Jr 6,24.
- 8 n.b.
- 9 Mt 11,12.
- 10 n.b.
- 11 Het Trisagion luidt: Heilige God, heilige Sterke, heilige Onsterfelijke, ontferm U over ons.
- 12 *Filokalia. Algemene Inleiding*. (*Mon.Cah.*) 21, blz.69–159.
- 13 Slavisch: *bjezmolvje*, dat betekent: afwezigheid van woord, van onrust.
- 14 *Ladder*, 28,1.
- 15 Logos 31.
- 16 Logos 32. Izaäk de Syriër haalt hier Evagrius van Pontus aan, maar vertaalt de tekst verkeerd. Het woord van Evagrius luidt: «Het gebed is een toestand van het verstand die zich pas verwerkelijkt door het licht van de Heilige Drieëenheid» (Frankenberg, *Suppl.* 30, blz. 455). Izaäk las: «Het gebed is een toestand waaraan enkel het licht van de heilige Drieëenheid een einde stelt».
- 17 *Divinorum amorum liber* 13, PG 120,526C–D. Ook SC 156 (1969), blz. 261–265 en M. Troosters, *Hymnen* (1987), blz. 53–54. Men kan daarnaast leggen Nicefoor, *Méthode*, blz. 165.
- 18 Logos 17.
- 19 H.Dörries, E.Klostermann en M.Kroeger. *Die 50 geistlichen Homilien des Makarios*, 1964, Hom.8,1–4, blz. 76–83. Hier volgt de gehele passage:
Bij de heilige Macarius de Egyptenaar wordt in de achtste preek *Over het vol-*

De heilige Nil Sorski

maakte gebed van de volmaakten gezegd: «Soms is de asceet heel de dag bezig met een of andere werkzaamheid en wijdt hij zich voor één enkel uur aan het gebed, en in hem wordt de inwendige mens verrukt met grote genoegens in deze staat van gebed, op een diepte zonder einde, in dat uur, zodat de geest helemaal opgevoerd wordt in een extatische vlucht. Op dit ogenblik vergeten de gedachten de aardse vluchtigheid, want deze gedachten zijn verzadigd en gevangen door de Godheid, het hemelse, het oneindige, het onmetelijke en ik weet niet wat voor wonderbaars, onmogelijk uit te drukken met menselijke lippen. Op dit uur bidt hij en zegt: «O, mocht mijn ziel opstijgen met mijn gebed!».

De mens moet om zote zeggen twaalf fasen doorlopen, om pas daarna de volmaaktheid te bereiken. Soms bereikt hij werkelijk deze maat en komt hij tot de volmaaktheid. En zie, opnieuw begint de genade zwakker te werken, en de mens daalt een trede af. Hij bevindt zich dan op de elfde, terwijl een ander, rijk aan genade, zich dag en nacht op de top van de volmaaktheid houdt, vrij en zuiver, steeds gevangen en verrukt in de hoogten. Iemand die voortdurend in deze toestand blijft, zou niet meer de dienst van het woord op zich kunnen nemen, noch enig ander juk. Hij zou er niet toe komen te luisteren noch bezorgd te zijn voor zichzelf, zoals men gewoonlijk doet, noch voor de dag die komt, maar zou enkel in een hoekje blijven zitten, in verrukking, als aangegrepen door een betovering. Daarom wordt de volmaakte maat hem niet gegeven, opdat hij zich zou kunnen bezighouden met de zorgen voor zijn broeders en de dienst van het woord...

20 Zie noot 19.

21 Logos 32.

22 Nadat ze deze gave verkregen. De uitdrukking is op het eerste gezicht merkwaardig, maar geeft verkort weer de inspanning van de mens en de gratis gave van God, die uitgaan om elkaar te ontmoeten.

23 Logos 17.

24 n.b.

25 *Filokalia. De waakzaamheid van hart* 27, (*Mon.Cah.*) 22, blz. 82.

26 Logos 34.

27 *Ladder*, 27B,47.

28 *Ladder*, 28,9.

29 Logos 56 en 12.

30 *Vaderspreuken* 1 = Antonius 1. (*Mon.Cah.*) 10/11, blz. 21.

31 *Filokalia. De waakzaamheid van hart. Over nuchterheid en deugd* 13–18. (*Mon.Cah.*) 22, blz. 107.

III

VOLHARDING EN BEROUW

Na een geestelijk onderricht te hebben gegeven over de werkzaamheid van de geest, stelt onze Vader de heilige Nil eveneens de middelen voor om sterker te worden en zich in de strijd te verdedigen tegen de aanvallen van de vijanden of in het beheersen van de gedachten, en laat hij zien waarin heel de volheid van de werkzaamheid, overeenkomstig onze levensstaat, bestaat.

Op deze wijze maken wij ons sterk in de strijd van de ascese, waarvan sprake is in alle Geschriften, opdat wij de moed niet verliezen als wij door zeer slechte gedachten worden bezocht, en niet neerslachtig worden. Laten wij niet ophouden te lopen op de weg die gekroond wordt met de overwinning. Want de boosaardigheid van de satan bestaat erin dat hij ons overlaadt met schaamte omdat wij overwonnen werden door de slechte gedachten en dit belet ons berouwvol de ogen op God te richten en er tegen in te bidden. Laten we trachten ze te overwinnen door voortdurende boete en onophoudelijk gebed en vluchten wij niet voor onze vijand, al zouden we door hem iedere dag duizend wonden oplopen. Wij nemen ons vast voor tot aan onze dood op geen enkele wijze op te houden met deze levenwekkende bezigheid. Want daarin zoekt ons op geheime wijze Gods erbarmen.

Niet alleen ons, die vol hartstochten zijn en zwak, «maar ook hen die op een hoge trap van zuiverheid staan en die een prijzenswaardig leven leiden in een gelukzalige stilte onder de beschermende hand van Gods wijsheid, overkomen zonden van de geest, maar daarna vrede en troost, en kuise en zachtmoedige gedachten», zoals de heilige Izaäk¹ zegt. Want al is

een mens vol fouten en wordt hij steeds door zijn gebrek aan ascese geslagen en neergeworpen, op welk moment hij ook in deze ellende mag zijn, zodra hij het vaandel ontruikt aan de handen van de machtige vijanden, wordt zijn naam verheven, en wordt hij meer geprezen dan zij die de ascese hebben beoefend en ervaren zijn in het behalen van overwinningen, en hij ontvangt eerder de kroon en de kostbare gaven dan al zijn vrienden. En dit leren ons de heiligen met grote zekerheid, en zij ontnemen ons alle twijfel opdat wij, op het moment dat de slechte gedachten ons in verwarring brengen, niet zouden verzwakken in de geestelijke strijd en niet tot wanhoop zouden vervallen.

Van de andere kant mag u, als u bezocht wordt door de genade, *niet zorgeloos worden en u niet verheffen*. Prijs echter God, dank Hem en werp u ter aarde bij de gedachte aan uw zonden die ten tijde der verwoesting over u kwamen. Waarheen dreef u toentertijd uw gewoonte, en hoe kwam u tot die dierlijke instelling? Denk aan de verdoemdheid van uw natuur en let op de onreine gedachten en afschuwelijke fantasiebeelden die vast zaten in uw geest in die tijd van verkillung, in de tijd van verwarring en van het onbehoorlijkste stuwen van uw gedachten, die nog kort geleden tegen u opstonden in de ondoordringbaarheid van de duisternis. Hoe vlug was u om een relatie aan te gaan met uw hartstochten en om met hen in gesprek te treden! Haal u die tijd van onrust voor de geest, en als u daaraan denkt, doe dan boete en beschuldig uzelf. Begrijp toch dat Gods Voorzienigheid dit alles tegen ons zal aanvoeren en dat wij daarnaar gewogen worden. De zalige Gregorius van de Sinai² zegt namelijk: «Als iemand niet soms eens in verlatenheid is, overwonnen en overmeesterd, ten prooi aan alle hartstocht en overwonnen door de gedachten en de (boze) geest, waarbij hij geen hulp ervaart noch van de kant van zijn werken, noch van God, noch van iemand, wie dan ook, zó dat hij de vertwijfeling nabij is, in alles overweldigd, (als hij dit alles niet soms ervaart), dan kan hij niet vermorzeld zijn en zich voor slechter en kleiner houden dan allen, en voor de geringste slaaf van allen, zelfs voor slechter

dan de demonen, als iemand die totaal overweldigd en overwonnen is».

Dit is de goddelijke Voorzienigheid die de mens tot nederigheid brengt. Daarna wordt door God het verhevene geschonken, een goddelijke macht die alles in hem bewerkt en voltooit, van hem zijn werktuig maakt en door hem de wonderen van God voortbrengt. Luister in vreze: Als u uw geest niet vernedert, zal de genade u verlaten en valt u helemaal ten prooi aan de dingen waartoe u nu enkel door gedachten bekoord wordt. Standhouden in de deugd is niet uw werk maar het is de genade die u op haar handen draagt en u voor alle vijanden behoedt. Hierop moeten we heel goed letten om niet zelf schuld te zijn dat we verstrikt raken in een slechte gedachte en niet in waarheid voortgaan op de weg Gods, doch in verderf en achteloosheid.

Wie wil toebehoren aan Gods liefde en waarachtig gered wil worden, moet dus met veel ijver en zorg leven, en in alles en met al zijn krachten strijden volgens de Goddelijke Schrift, terwijl hij alles volbrengt met vroomheid en deemoed. Onvermoeid en met aandacht moet hij altijd het werk des Heren volbrengen.

NOTEN

1 Logos 5.

2 n.b.

IV

HET WERK VAN ELKE DAG

Heel de volheid van ons doen en laten, overeenkomstig onze levensstaat, ligt hierin, dat wij altijd en overal, in alles wat wij ondernemen, met ziel en lichaam, in woord, in daad en met onze gedachte, in het werk van God blijven, voor zover dit in ons vermogen ligt. De gelukzalige Filotheüs zegt: «Zoals wij vroeger in onze onwetendheid, toen wij nog in de wereld en haar ijdelheid verkeerden, met heel ons verstand en met onze zintuigen de verleiding van de zonden dienden, zo moeten wij, nu wij bekeerd zijn tot een leven volgens God, met heel ons verstand en onze zintuigen, de levende en waarachtige God dienen, Gods gerechtigheid en zijn wil, zijn heilige geboden onderhouden en ons op iedere wijze verre houden van alles wat God niet aangenaam is, overeenkomstig de Schrift die zegt: *Ik heb me gekeerd naar al uw geboden en ik heb elke weg van de leugen gehaat* (Ps 118/119,128)».

Als men uit de slaap ontwaakt, moet men eerst God loven, dan zijn schuld voor Hem belijden en daarna het werk beginnen: het gebed, de psalmodie, de lezing, de handenarbeid en misschien nog een of andere bezigheid. Steeds moet men de geest in grote vroomheid en hoop op God gericht houden, teneinde alles te doen om Hem te behagen, en niet voor ijdele roem, om te behagen aan de mensen, in de stellige overtuiging dat Hij, de Heer, altijd bij ons is, dat Hij overal aanwezig is en alles vervult. Hij die ons het oor heeft ingeplant, hoort immers alles, en Hij die het oog heeft geschapen, ziet alles.

Als u met iemand in gesprek raakt, dan moet het overeenkomstig het welbehagen van God verre blijven van gemopper en veroordeling, van ijdele en holle woorden en van redetwisten. Hetzelfde geldt voor eten en drinken, ook dit moet in de vreze Gods geschieden.

Bovenal moet men waakzaam zijn op het ogenblik van de slaap, innerlijk vroom van geest, uiterlijk de houding van de ledematen bewakend. De slaap is namelijk een tijdelijk beeld van de eeuwige slaap, namelijk van de dood, en men moet op zijn legerstede liggen als op een doodsbaar. Bij dit alles dient men steeds voor ogen te hebben, het voorbeeld van David die van zichzelf zegt: *De Heer houd ik zonder verpozen voor ogen. Omdat Hij aan mijn zijde is, wankel ik niet* (Ps 15/16,8). Wie namelijk zo handelt, blijft voortdurend in gebed.

Wie een goed gezond lichaam heeft, behoort dit te vermoeien met vasten en waken, met inspannende bezigheid, metanoia's en zware handenarbeid, opdat het lichaam zich onderwerpt aan de ziel en door de genade van Christus bevrijd wordt van de hartstochten. Als daarentegen het lichaam zwak is, moet men het voeden om het kracht te geven. Maar iedereen moet graag *het gebed beoefenen*, of hij gezond is of ziek, opdat de geest zich in het verborgene oefent voor het geval dat de nood zich voordoet. En hierbij moet men vol vreze te werk gaan. Want lichamelijk werk in een aangepaste maat wordt verlangd van hen die een goede gezondheid en een sterk gestel hebben, terwijl het inwendige werk, namelijk de geest te bewaren in de herinnering en de liefde Gods, een plicht is voor ieder, zelfs voor hen die zwaar ziek zijn.

Onze naaste moeten we liefhebben volgens het gebod van de Heer. Als deze zich onmiddellijk in onze nabijheid bevinden, dan moeten wij die liefde tonen in woord en daad, zoveel als wij kunnen, en daarbij de liefde voor God bewaren. Zijn de naasten echter ver van ons, dan moeten wij ons in de geest in liefde met hen verbinden en iedere wrok ten opzichte van hen uit ons hart verdrijven en onze ziel in deemoed aan hen onderwerpen en ons doordringen van het verlangen hen van ganser harte te dienen. Want de Heer zal zijn oog op ons laten rusten als wij deze houding aannemen. Hij zal onze zonden vergeven en ons gebed aanvaarden als een heilzame gave; Hij zal zijn barmhartigheid in overvloed over ons uitstorten.

Het is opmerkelijk dat de heilige Nil, sprekend over het grote goed van het gebed, de tijd die wij moeten gebruiken om te eten en te drinken, enzovoorts, niet ter zijde heeft gelaten. «Zelfs gedurende de noodzakelijke bezigheden», zegt hij, «moet de geest zich in het geheim onderrichten, want ook dit behoort verricht te worden in de vreze Gods».

Tot besluit van heel dit gedeelte, drukt de heilige Nil zich uit als volgt:

Zie, door Gods genade heb ik volgens de heilige Geschriften iets over de geestelijke werkzaamheid verteld, en over het feit dat er daarbij verschillende aanvallen van de vijand zijn; over onze strijd daartegen, en dat het een edele strijd is om het hart vrij van gedachten in gebed te houden. Wij hebben ons verstout iets van de heilige Geschriften aan te halen om te tonen welke genade zij die zich daarin oefenen waardig worden gekeurd. Ik echter ben onwaardig hen ook maar te benaderen. Verder heb ik gezegd waarmee iemand die zo'n handelwijze beoefent, zich moet versterken, hoe hij met zelfbeheersing zijn leven moet leiden als hij in deze edele en allerbelangrijkste strijd de grote overwinning nastreeft, namelijk de stilte van de geest en het waarachtig gebed. In het volgende wil ik, met God hulp, spreken over de overige middelen die we in andere gevechten moeten aanwenden als we willen overwinnen.

NOOT

1 *Filokalia. De waakzaamheid van hart, (Mon.Cah.) 22, blz. 85.*

DE ACHT HARTSTOCHTEN

In dit hoofdstuk beschrijft de heilige Nil de innerlijke strijd tegen elk van de acht gedachten en zondige hartstochten, die ten grondslag liggen aan alle andere, namelijk: de gulzigheid, de ontucht, de geldzucht, de woede, de droefheid, de lusteloosheid, de ijdele roem, de hoogmoed.

Volgens de woorden van de Vaders wordt de strijd gestreden en de zege behaald op verschillende wijzen, naargelang de maat en de graad van de zedelijke volmaaktheid van hen die de ascese beoefenen, hetzij door <tegen> die gedachten te bidden, hetzij door ermee te redetwisten, hetzij door ze te vernietigen en te verjagen. Het vernietigen en verjagen van de gedachten is een aangelegenheid van volmaakten, het tegenspreken een aangelegenheid voor hen die vorderingen hebben gemaakt.

Beginnelingen en zwakke mensen moeten tegen de gedachten bidden en er goede gedachten tegenover stellen, zoals de heilige Izaäk¹ aanbeveelt, de hartstochten in de vorm van deugden te misleiden. Of zoals Petrus van Damascus² het zegt: «Haast u slechte gedachten te voorkomen door een goede gedachte». De andere Vaders hebben in dezelfde zin gesproken.

Wanneer de gedachten ons dan voortdurend zó lastig vallen dat we niet meer in staat zijn onze gebeden in vrede en innerlijke rust te verrichten, moeten we tegen deze gedachten bidden, en de slechte gedachten omzetten in goede. Hoe we moeten bidden en hoe we ze in heilzame moeten veranderen, ook in dat verband willen wij de heilige Geschriften raadplegen.

De heilige Vaders noemen acht hartstochten die de voor-
naamste zijn en waaruit vele andere worden geboren ³:

de gulzigheid	de droefheid
de ontucht	de lusteloosheid
de geldzucht	de ijdele roem
de woede	de hoogmoed.

Omdat de gulzigheid door de Vaders eerst wordt ge-
noemd, zullen we op de eerste plaats over haar spreken om de
orde der wijzen niet door ons onbegrip te verstoren, en willen
wij de volgorde van de heilige Vaders handhaven.

Eerste gedachte – DE GULZIGHEID

Als de gedachte van gulzigheid op u aandringt, u ver-
schillende zoete en fijne spijsen voor de geest brengt, u
aanspoort meer dan nodig is te eten, op ongepaste tijd en
zonder maat te houden, herinner u dan vooral het woord van
de Heer: *Dat uw harten niet bezwaard worden door eetpartijen en
drinkgelagen* (Lc 21,34), bid tot Hem, roep Hem om hulp,
overweeg wat de Vaders hebben gezegd, namelijk dat deze
hartstocht bij de monniken de wortel is van alle kwaad, vooral
van de ontucht.

Reeds bij de aanvang van het leven staat de overtreding
van onze voorvader, de eerste mens Adam, die een fout van
gulzigheid was. Door van de verboden vrucht te proeven,
verloor hij het paradijs, en heeft hij over heel zijn geslacht de
dood gebracht, zoals geschreven staat: «De vrucht die mij de
dood bracht was lieflijk om te zien en goed om te eten» ⁴.

Sindsdien tot heden ten dage zijn velen die zich onder-
wierpen aan hun buik, diep gevallen, zoals wij weten uit de
heilige Geschriften. «Weet dat ook de zoetste en meest wel-
riekende spijs zich vlug en volledig omzet in verrotting en dat
er niets goeds overblijft» zoals de grote Barsanufius ⁵ zegt.
Bedenk dit dus en verwijt uzelf uw begerig verlangen naar
deze zoetheid en aangename geur, die zich zo vlug omzet in
viezestank. Overwin op deze wijze de hartstocht terwijl u met
mate en te rechter tijd voedsel tot u neemt.

Over de maat van het voedsel

Wat de dagelijkse maat of hoeveelheid voedsel betreft, hebben de Vaders gezegd dat iedereen dit voor zichzelf moet uitmaken. Is deze te groot en leidt zij tot gezetheid, dan moet men minder nemen. Ziet men echter dat ze te klein is, en dat het lichaam het daarmee niet kan stellen, dan voegt men er weer iets aan toe. En als men het zo door ervaring goed geleerd heeft, moet men zich houden aan een bepaalde hoeveelheid voedsel die het lichaam kan ondersteunen en die niet het genot maar de werkelijke behoefte dient. Men moet ervan gebruiken terwijl men eer brengt aan God, en zichzelf deze kleine vertroosting onwaardig oordeelt. Het is onmogelijk voor allen dezelfde maat te bepalen, want elk lichaam heeft een verschillende graad van kracht en weerstand, zoals ook koper en ijzer verschillen van was. Voor beginners staat het echter vast dat de beste maat erin bestaat, op te houden terwijl men nog wat honger voelt. Neemt men echter toch genoeg, tot men verzadigd is, dan zondigt men niet. Maar als men eet tot oververzadiging, dan moet men zichzelf hierover verwijten maken. Zodoende zal men voordeel halen uit zijn tekortkomingen en een weg banen naar de overwinning.

Tijd van de maaltijd

De Vaders hebben als regel gesteld te vasten tot aan het negende uur. Als iemand nog langer wil wachten, dan staat hem dit vrij. Wel hebben zij goed vastgelegd dat men tegen de avond iets mag gebruiken, rond het negende uur, als de zon het hoogtepunt van de middag twee uur voorbij is, wanneer dag en nacht van gelijke lengte zijn in lente en herfst. Want 's zomers en 's winters worden dag en nacht vele uren verlengd en verkort, wat niet het geval is in landen dichterbij de evenaar, in Palestina en Constantinopel. Daarom moeten wij bij het gebruiken van voedsel rekening houden met de veranderingen van de lengte van de dag. Op de dagen waarop

niet gevast wordt, moet het uur van de maaltijd vervroegd worden en zo nodig moet men op het uur van het avondeten nog een weinig gebruiken.

Verscheidenheid van het voedsel

Wat de verschillende soorten van voedsel betreft, van alle voorhanden zijnde zoete spijzen kan men een beetje nemen. «Dit is het oordeel van wijzen en verstandigen», zegt Gregorius van de Sinai⁶, «zonder het ene uit te kiezen en het andere te verwerpen, zodat God wordt gedankt en de ziel wordt bewaard voor verwaandheid». Door de verwaandheid te ontvluchten, houden we ons ver van het misprijzen van de goede schepping van God, de Schepper.

Voor hen die zwak zijn van geloof of van ziel, zal het nuttig zijn zich te onthouden van zekere gerechten die hun smaak bijzonder strelen, want zoals dezelfde Gregorius⁷ zegt, zij hebben noch de verzekering, noch de overtuiging dat zij door God ervoor behoed zullen worden om er zonder gevaar van te proeven. Hen beveelt de Apostel aan *groenten te eten* (Rom 14,2). «Ondervindt iemand echter nadeel van een of andere spijs of geeft zij aanleiding tot een ziekte of ongesteldheid, dan moet hij zich niet dwingen ervan te eten, doch iets eten waarbij hij baat heeft», zegt namelijk Basilius de Grote. «Het heeft geen zin zijn lichaam schade toe te brengen door voedsel, dat integendeel moet dienen om het in stand te houden»⁸.

Vershil van geaardheid

Wie een gezond en krachtig lichaam heeft, moet het zoveel mogelijk versterven op de gepaste wijze, opdat het vrij wordt van de hartstochten en door de genade van Christus onderdanig wordt aan de geest. Is echter het lichaam zwak en ziek, dan moet men het wat rust gunnen opdat het niet volledig verkwijnt. De asceet moet in onthouding leven terwijl hij niet eet tot verzadiging toe; hij moet het lichaam net iets minder dan het noodzakelijke geven, zowel wat spijs als wat drank

betreft. Ten tijde van de aanval van de vijand tegen het lichaam moet men bijzonder matig zijn. Want velen die hun buik niet konden beteugelen, zijn in de schande van de hartstocht gevallen en in het onuitsprekelijke graf der onreinheid. Maar wie goed geordend volhardt in de onthouding van eten en drinken, beleeft het dat alle deugden tegelijk hun intrede doen. «Als je de buik beteugelt, kom je in het paradijs», zegt Basilius de Grote⁹, «als je hem niet beteugelt, treedt de plaag van de dood binnen». Is iemand voor zijn werk op reis, of bezig met een heel inspannende zaak, en geeft hij daarom een beetje toe aan het lichaam en voegt hij wat toe aan het gebruikelijke rantsoen, dan moet hij niet worden veroordeeld, of het nu gaat om eten of drinken of welke lichamelijke bevrediging dan ook, als hij maar met de wijsheid der onderscheiding heeft gehandeld in overeenstemming met zijn kracht.

Tweede gedachte – DE ONTUCHT

Tegen de geest van de ontucht hebben we een zware strijd te leveren. Deze is heel grimmig, want de worsteling gaat ziel en lichaam aan. Daarom moeten wij ons voortdurend krachtig inspannen om ons hart dapper en nuchter te bewaren voor deze gedachte, heel bijzonder tijdens de heilige bijeenkomst, als wij willen deelnemen aan de heilige Mysteriën. Op dat ogenblik probeert de vijand altijd ons geweten te bezoedelen. Zetten deze gedachten ons onder druk, dan moeten we in ons de vreze Gods aanwakkeren en ons voor de geest halen dat niets verborgen blijft voor God, zelfs niet de geringste roerselen van het hart, dat de Heer rechter is over alles en dat Hij al onze gedachten, zelfs de meest verborgene, doorgrondt. Ook moeten wij onze gelofte indachtig zijn, die we hebben afgelegd voor engelen en mensen, dat wij willen volharden in kuisheid en zuiverheid.

Deze kuisheid en zuiverheid betreffen niet alleen het uitwendige leven, neen, de mens moet door het onderhouden van de kuisheid zich verbergen in zijn hart en zich vrijwaren

van slechte gedachten. Zo iemand wordt door God bemind. Maar wie zich vaak laat gaan in ontuchtige gedachten die hem aldus bezoedelen, bedrijft overspel in zijn hart, hebben de Vaders gezegd, en indien hij niet waakzaam is, zal hij van de gedachten overgaan tot de daad. Maar wat een ramp, deze daad! Men merkt het hieraan, dat geen enkele andere zonde zo de naam draagt die door de Vaders aan deze gegeven wordt; ze noemen haar «de val». Wie in deze zonde gevallen is, wordt willoos en voelt zich zwaar beproefd door de verwijfeling.

Het is ook nuttig, lijkt mij, om tijdens de strijd tegen de ontucht erover na te denken naar welk beeld wij zijn geschapen en welke onze orde is: dat wij leven naar het beeld der engelen. En hoe wij ons geweten kunnen vertrappen en dit heilige beeld met zulk een schande kunnen ontluisteren. Denk ook aan de smaad en de schande die dit meebrengt in het oog van de mensen, opdat we misschien hierdoor de schandelijke gedachten kunnen afweren. Inderdaad, stellen we ons voor door iemand op heterdaad betrappt te worden, zouden we dan niet liever sterven dan aangetroffen te worden in zo'n schande? Laten we ons op alle mogelijke wijzen inspannen om de onzuivere gedachten te verdrijven.

Een ander belangrijk werktuig, sterk en doeltreffend, tegen de geest van ontucht, bestaat in het ijverige gebed tot God, zoals de Vaders onderrichten. De heilige Maximus de Belijder¹⁰ geeft de raad tegen de ontuchtige gedachten in te gaan door zijn toevlucht te nemen tot het gebed, met de woorden van David: *Zij die mij vervolgen omsingelen mij* (Ps 16/17,11). *Mijn vreugde, bevrijd mij van hen die mij omringen* (Ps 31/32,7). En de heilige Johannes Climacus¹¹ haalt dienaangaande het getuigenis aan van iemand die tegen de ontuchtige gedachten gebeden heeft met de woorden: *O God, luister naar mij, kom mij te hulp* (Ps 69/70,2), en dergelijke.

Daarbij moeten we de heiligen te hulp roepen die zich onderscheiden hebben door heldhaftigheid en zware arbeid om de zuiverheid en de reinheid te bewaren. Daniël van de Skêtis¹² bijvoorbeeld gaf aan een broeder die tegen de ontucht

streed bevel om te bidden en de hulp in te roepen van de martelares Thomaïs, die gedood werd om haar reinheid te bewaren, en te zeggen: *God, door de gebeden van uw martelares Thomaïs, kom mij te hulp!* En toen de broeder in zijn strijd op het graf van de martelares zo bad, werd hij onmiddellijk bevrijd van de hartstocht der ontucht. Met een dergelijk getuigenis voor ogen, willen ook wij tot hen bidden en hen te hulp roepen van wie in de heilige Schrift gezegd wordt dat ze gevochten hebben voor de zuiverheid en de reinheid.

En als het gevecht heel zwaar wordt, sta dan op, hef uw ogen en handen ten hemel, bid, zoals Gregorius van de Sinaï heeft aanbevolen, en God zal de gedachten verjagen. Bid ook op de wijze van de heilige Izaäk¹³: «Gij zijt sterk, Heer, van U komt de heldenmoed. Strijd Gij voor ons en behaal voor ons de zege, Heer». En zoals Johannes Climacus onderricht: «Smeeek Hem die macht heeft om u te redden, niet met ingewikkelde woorden, maar door nederig en eenvoudig uit te roepen: *Heb medelijden met mij, Heer, want ik ben zwak!* (Ps 6,3). Dan zult u de kracht van de Allerhoogste leren kennen en de onzichtbare vijanden op onzichtbare wijze verjagen»¹⁴.

Ook zegt hij¹⁵: «Tref de aanvaller steeds met de naam van Jezus; want een krachtiger werktuig zult u niet vinden, noch in de hemel, noch op aarde. De duivel loert altijd op ons. Als wij niet *lichamelijk* tegen hem kunnen bidden, zegt dezelfde Climacus, dan stormt hij nog erger op ons los». Wees dus heel waakzaam, o monnik, en word niet moede altijd te bidden wanneer de onzuivere gedachten woeden, zoals wij het hiervoor hebben vastgesteld. Verhef het oog van lichaam en ziel in overeenstemming met de tijd en de maat van uw kracht. En als u zo zult handelen, weet dan door ervaring dat door de kracht van de Allerhoogste en door zijn onzichtbare hulp, met onze instemming, de gedachten volledig overwonnen zullen worden. Maar als u de moed laat zakken, zult u zich schamen omdat uw geweten bezoedeld is en u overwonnen bent door de gedachten.

Ook deze list van de duivel moeten wij kennen, hebben de Vaders gezegd, dat de boze in onze geest een voorstelling

aanbiedt van vrouwen of van jonge en mooie gezichten. We moeten deze voorstelling onmiddellijk afsnijden, ook al zijn deze gezichten achtenswaardig en al lijkt hun aanblik geen wellust op te wekken. Als wij hierbij talmen, dan verandert de boze verleider deze en werpt hij onze geest in schandelijke en onzuivere lusten.

Het komt zelfs voor dat wij zelf bedroefd zijn over de overspelige gedachten en ons verachten wanneer wij erover nadenken, en dat wij toch deze lelijke gedachten wensen, zodat wij alleen maar vergeleken kunnen worden met waanzinnigen, zeggen de Vaders. Ook is het mogelijk dat wij bekoord worden tot onnatuurlijke daden, die zelfs aan de dieren vreemd zijn. Vooral op dit punt moeten beginnelingen oppassen dat zij niet dralen: ook al denken wij dat wij ermee worstelen, toch zijn we in werkelijkheid reeds in de hartstocht gevallen.

Daarom is het veiliger op iedere wijze de eerste aanvallen af te snijden omdat ze het begin van de gedachten zijn. In het strijdperk ermee treden komt toe aan de sterken, die gewoon zijn deze gedachten tot orde te brengen op een heilzame en God welgevallige wijze. Zij hoeden zich ervoor met vrouwen te spreken of hen aan te zien, en voor het gezelschap van baardeloze knapen met vrouwelijke gezichten. Dit is namelijk de strik die de duivel de monniken spant, zoals een der Vaders heeft gezegd. Blijf, zo het mogelijk is, niet onnodig met hen alleen, zegt Basilius de Grote¹⁶, want er niets is voor u meer belangrijk dan uw ziel. Terwille van haar is Christus gestorven en verrezen. En verlang niet te luisteren naar schandelijke gesprekken die de hartstochten opwekken.

Derde gedachte – DE GELDZUCHT

Deze gedachte overkomt ons van buitenaf en is het gevolg van kleingelovigheid en onverstand, hebben de Vaders gezegd. Daarom valt zij ook licht te bestrijden voor hen die in de vreze Gods op zichzelf letten en die werkelijk verlangen gered te worden. Krijgt ze echter de overhand in ons, dan is ze erger

dan alle andere; en als wij ons eraan onderwerpen brengt zij ons tot zulk een verderf dat de Apostel haar niet alleen de wortel van alle kwaad kan noemen, van de toorn en de droefheid en al het andere, maar dat hij haar ook afgodendienst noemt (vgl. 1 Tim 6,10; Kol 3,5). Want velen zijn door geldzucht niet slechts afgevallen van een vrome levenswandel, maar hebben ook gezondigd tegen hun geloof, en schade geleden naar lichaam en ziel, zoals ons in de heilige Schrift wordt verhaald. De Vaders hebben immers gezegd: «Wie goud of zilver verzamelt en zijn hoop daarop vestigt, geeft uitdrukking aan zijn gebrek aan geloof dat God zorg voor hem draagt».

De heilige Schrift zegt nog dat, als iemand slaaf is, hetzij van de hoogmoed, hetzij van de geldzucht, onverschillig van welke van beide, de boze geest hem niet meer met iets anders hoeft te bestrijden, want deze hartstocht volstaat om hem in het verderf te storten. Daarom moeten wij op onze hoede zijn voor deze hartstocht die de ziel tot verderf en ondergang is, en bidden dat God de geest van geldzucht van ons verdrijft.

En we dienen ons niet alleen te onthouden van het bezit van goud en zilver, maar ook van alle voorwerpen behalve de noodzakelijke behoeften aan kleding, schoeisel, bouw materiaal voor de kluisen, vaatwerk en allerhande gereedschap voor de handenarbeid, en dit alles mag niet waardevol, versierd en duur zijn, en geen aanleiding geven tot zorgen of drukte, opdat wij niet omwille van het bezit in wereldse verwickelingen vallen. De echte zege over de geldzucht en in het algemeen over alle liefde voor de dingen, bestaat niet alleen in het niet bezitten, maar ook in het helemaal niet verlangen nog iets te verwerven. Dit leidt ons naar de zuiverheid van hart.

Vierde gedachte – DE TOORN

Wanneer we gekweld worden door een toornige gedachte die in herinnering brengt wat ons is aangedaan en ons aanzet om woedend de belediger kwaad met kwaad te vergelden,

dan moeten we ons deze woorden van de Heer te binnen brengen: *Als iemand van u zijn broeder niet van harte zijn fouten vergeeft, zal de Vader in de hemel ook u uw fouten niet vergeven* (Mt 18,35; Mc 11,26). Want ieder die vergeving van zijn zonden wil ontvangen, moet eerst zijn broeder van harte vergeven. Daarom heeft de Heer ons ook geboden te bidden om vergeving van onze schuld, *zoals ook wij zelf ze vergeven*. Het is duidelijk dat, als wij ze zelf niet kwijtschelden, zij ook ons niet zal kwijtgescholden worden (vgl. Mt 6,12.15). Zo moeten we ook begrijpen dat zelfs als we menen iets goeds te doen, maar de toorn niet uitbannen, dit geen behagen vindt (bij God). Daarom wordt door de Vaders gezegd: «Zelfs al wekt de woedende een dode op, is zijn gebed toch niet aangenaam»^{16a}. Hiermee willen de Vaders niet beweren dat een toornig mens doden kan opwekken, maar dat zijn gebed waardeloos is.

Wij mogen dan ook nooit woedend worden, onze broeder geen kwaad aandoen, niet enkel door woord of daad, maar zelfs niet door onze manier van doen, men kan immers alleen al met zijn blik zijn broeder beledigen, hebben de Vaders gezegd. Wij moeten zonder talmen de gedachte van toorn verwijderen uit ons hart. En dit is de vergeving van het hart, dit is de grote overwinning op de gedachte van toorn, als we voor onze broeder bidden wanneer hij ons beledigd heeft. Abba Dorotheüs¹⁷ heeft voorgeschreven dan te zeggen: «Kom mijn broeder – noem zijn naam – te hulp, Heer, en omwille van zijn gebeden, heb ook medelijden met mij, zondaar». Het getuigt van liefde en erbarmen wanneer men voor een broeder bidt, maar wanneer men zijn gebed te hulp roept dan is dat nederigheid. Met al onze vermogens moeten wij hem goed doen. Zo worden de geboden van de Heer vervuld: *Bemin uw vijanden, zegen wie u vervloeken, doe goed aan wie u haten en bid voor hen die u beledigen* (Mt 5,44). Aan hem die zo handelt, heeft de Heer een beloning beloofd die alle andere te boven gaat, want Hij sprak niet slechts van het koninkrijk der hemelen, niet slechts van vertroosting of enige andere gave, zoals aan de anderen, maar Hij sprak over de aanneming tot kinderen Gods: *Opdat gij kinderen moogt zijn van uw Vader die*

in de hemel is (Mt 5,45). Onze Heer en God Jezus Christus zelf, die ons dit gebod heeft gegeven en dit grote loon toegezegd, heeft ons onderricht door zijn voorbeeld, opdat wij Hem hierin navolgen al naar gelang onze krachten. Hoeveel kwaad van de kant van de Joden heeft Hij niet verduurd terwille van ons, zondaars. Niet alleen is Hij niet tegen ons in toorn ontstoken, maar Hij heeft voor ons gebeden tot de Vader: *Vader, vergeef hun deze zonde* (Lc 23,34). En alle heiligen die deze weg bewandeld hebben, ontvingen de genade om niet alleen hun beledigers geen kwaad met kwaad te vergelden, maar hen ook weldaden te bewijzen, voor hen te bidden en hun fouten te bedekken, en zich over hun verbetering te verheugen, in het geval dat zij tot inkeer kwamen. En zo hebben zij hen met liefde en erbarmen onderricht.

Vijfde gedachte – DE DROEFHEID

De strijd die wij moeten voeren tegen de droefheid is niet gering, want ze dompelt de ziel in vertwijfeling en bewerkt zo haar ondergang. Als de pijn komt van de mensen, moeten we die grootmoedig verdragen en bidden voor hen die ze ons berokkenen, zoals boven al is gezegd. We zijn er immers van overtuigd dat niets ons overkomt buiten Gods beschikking en dat God ons alles overzendt voor ons welzijn en voor de redding van onze ziel. Ook al lijkt het op dit ogenblik van geen nut, toch wordt later duidelijk dat nuttig is wat God ons voorbeschikt en niet wat wij zelf willen. Daarom moeten wij ons niet laten misleiden door menselijke gedachten, maar met heel onze ziel geloven dat Gods alziend oog alles waarneemt en dat ons buiten zijn wil niets kan overkomen. Wat Hij ons zendt, doet Hij uit erbarmen, opdat we erdoor worden beproefd en door dit te verduren door Hem worden gekroond. Zonder beproefd te zijn, is immers nog niemand gekroond. Daarom moeten wij voor dit alles God in den hoge danken als onze weldoener en onze redder. «De altijd dankbare lippen», zegt de heilige Izaäk, «bekomen de zegen van God, en de

kracht treedt binnen in een hart dat dank zegt»¹⁸. In elk geval moet men zich ervoor hoeden te mopperen tegen hen die ons leed aandoen, want dezelfde Vader¹⁹ zegt eveneens dat God alle onvolmaaktheden van de mens verdraagt, maar dat Hij niet ongestraft laat wie voortdurend moppert.

Wat de droefheid betreft terwille van onze zonde, deze is nuttig als zij ons tot bekering brengt, maar zij moet samengaan met vaste hoop op God en de overtuiging dat geen zonde sterker is dan Gods barmhartigheid, die alles vergeeft aan wie berouw heeft en bidt. Deze droefheid is vermengd met vreugde en maakt de mens ijverig in het goede en geduldig in alle lijden. *God welgevallige droefheid bewerkt een inkeer waarover men nooit spijt heeft en die leidt naar de redding* (2 Kor 7,10).

Daartegenover echter staat de droefheid die de boze geesten ons ingeven. Deze moet men zorgvuldig uit zijn hart verwijderen, evenals de andere boze hartstochten, en haar krachteloos maken door gebed en lezing, door de omgang en gesprekken met geestelijke mensen. Zij is immers de oorzaak van alle ellende. Want als zij in ons gevestigd is en samengaat met vertwijfeling, maakt zij de ziel leeg, zwartgallig en zwak, ongeduldig en traag in het gebed en de lezing.

Zesde gedachte – DE LUSTELOOSHEID - ACEDIA

Als de moedeloosheid zich meester maakt van de ziel, staat deze een zware strijd te wachten. Dit is een boosaardige en uiterst drukkende geest, die samengaat met de geest van droefheid en deze bevordert. De strijd tegen deze geest is bijzonder hard voor hen die leven als hesychasten.

Als deze woeste golven zich tegen de ziel verheffen, verliest de mens op zo'n ogenblik de hoop dat hij nog ooit van deze geest zal verlost worden. De vijand blaast hem de gedachte in dat het kwaad vandaag al zo groot is en morgen alleen nog maar erger zal zijn, dat hij door God verlaten is, dat God zich niet meer om hem bekommert, dat alles hem over-

komen is zonder Gods beschikking en dat hij de enige is die door dit ongeluk is getroffen, dat het anderen nooit is overkomen noch ooit overkomen zal.

Maar zo is het niet, beslist niet! God heeft niet alleen ons, zondaars, maar ook zijn heiligen die altijd volgens zijn welbehagen hebben gehandeld, met zijn geestelijke staf getuchtigd, zoals een liefderijke vader het zijn kinderen doet uit liefde, opdat ze voortgang maken in de deugden. Een zo pijnlijke geestestoestand zal zeker weldra veranderen en hierna komt God ons bezoeken met zijn medelijden en vertroosting. Aanvankelijk gelooft de mens niet dat hij het zal uithouden in de strijd om het heil en stelt de vijand hem alle goed als afschuwelijk voor. Maar na de verdrijving van deze gedachten komen de heilsgoederen hem weer aantrekkelijk voor en al het treurige verdwijnt alsof het er nooit is geweest. De mens hervindt zijn ijver voor het goede en is verwonderd over zijn ommekeer. Onder geen voorwaarde wil hij afwijken van het pad der deugd. Hij begrijpt dat God in zijn erbarmen hem dit alles heeft bereid tot zijn voordeel, en dat Hij hem uit liefde zo'n tuchtiging heeft overgezonden. Hij ontbrandt in liefde tot God omdat hij zeker weet dat *God getrouw is en dat Hij niet zal toelaten dat we boven onze krachten beproefd worden* (1 Kor 10,13). Maar de vijand kan ons niets aandoen, tenzij met Gods toestemming. Hij bedroeft onze ziel niet voor zover hij dat wil, maar voor zover God hem dit toestaat. Als de monnik door de ervaring tot dit inzicht is gekomen, wordt hij wijs door de eerdere veranderingen die zich in hem hebben voltrokken. Dapper verdraagt hij de storm der boze gedachten. Hij weet immers dat, als hij zoiets dapper doorstaat, de liefde van de monnik tot God aan het licht komt, en hij daardoor innerlijk voortgang maakt. «Want niets draagt voor de monnik zoveel bij tot het behalen van de zegekrans als de moedeloosheid, als hij zich onversaagd onderwerpt aan Gods werking»²⁰, heeft Johannes Climacus gezegd.

In de verschrikkelijke strijd tegen de geest van lusteloosheid, moet men zich terdege hoeden voor de geest van ondankbaarheid en om in godslastering te vervallen. Want de

vijand vecht dan tegen ons met al die geesten, en de mens wordt vervuld van twijfel en angst. De vijand fluistert hem in dat het niet mogelijk is dat God zich over hem ontfermt, dat hij geen vergiffenis van zonden kan krijgen en dat hij onmogelijk kan worden verlost van de eeuwige kwelling en tot het heil geraken. Ook wordt de ziel belegerd door allerlei andere vreselijke gedachten die men niet kan beschrijven. Zij verlaten haar noch tijdens de lezing, noch tijdens het gebed. Om dan niet te vervallen tot vertwijfeling en de vreugde in het gebed niet te verliezen, moet men hieraan vasthouden: als men de kracht heeft en ertoe in staat is, moet men zich bij het bidden ter aarde werpen.

In deze omstandigheden moet men bidden volgens het voorschrift van de grote Barsanufius ²¹: «Heer, zie naar mijn nood en heb medelijden met mij. Mijn God, kom mij, zondaar, te hulp!» Of volgens de aanwijzing van Symeon de Nieuwe Theoloog ²²: «Laat geen bekoring over mij komen, Meester, geen beproeving of lijden boven mijn krachten, maar bevrijd mij ervan en geef mij een standvastigheid zodat ik ze met dankzegging kan verdragen!» Soms kan men ook bidden tegen deze hartstocht zoals de zalige Gregorius van de Sinai ²³ aanbevolen heeft, *met de ogen ten hemel geslagen en de armen in de hoogte uitgestrekt*. Van deze twee hartstochten, de ontucht en de moedeloosheid, zei hij namelijk dat ze hard en wreed zijn. Lever dus strijd, en als u gelegenheid hebt, wees dan ijverig in het lezen en dwing u tot handenarbeid, want daarbij vindt men veel baat in zulk een tijd van nood. Het kan echter ook gebeuren dat deze hartstochten samengaan en dat men geen rust vindt. Dan is men in grote nood en moet men heel vastberaden zijn en zich met alle kracht toeleggen op het gebed.

Tegen de geest van ondankbaarheid en van godslastering moet men als volgt spreken: «Achter mij, satan; ik aanbid de Heer mijn God en ik dien Hem alleen. Ik neem alles wat bitter en moeilijk is aan onder dankzegging, als komende van Hem, om mij te zuiveren van mijn zonden, zoals geschreven staat: *ik moet de toorn van de Heer verdragen, omdat ik tegen Hem heb*

gezondigd (Mi7,9). Dat de ondankbaarheid en de godslastering zich tegen jezelf keren, laat ze je overmeesteren op bevel van de Heer. Trek je van mij terug! Dat God die mij geschapen heeft naar zijn beeld en gelijkenis, je moge vernietigen».

Als ondankbaarheid en godslastering je het ook dan nog moeilijk maken, probeer dan je gedachten op iets anders te richten, of dat nu goddelijk is of menselijk. «De ziel die aan God wil behagen moet bovenal geduldig zijn en de hoop bewaren», schrijft de heilige Macarius²⁴. Want listig legt de boze vijand ons moedeloosheid in het hart, opdat onze ziel haar hoop op God zou verliezen. «Maar God laat de ziel die op Hem hoopt nooit overwonnen worden door de aanvallen van de vijand, want Hij kent onze zwakheid. De mens weet hoeveel tijd een muilnier, een ezel, een kameel zijn last kan dragen, en hij belast ieder dier naar zijn draagkracht; en de pottenbakker weet hoelang de vaas in de oven moet staan zonder dat deze breekt door overmatig bakken, of breekbaar blijft doordat ze niet doorbakken is. Als de mensen al blijk geven van zoveel inzicht, hoe onvergelijkbaar beter weet Gods doorzicht dan niet hoeveel beproeving iedere ziel moet dragen opdat zij ervaring opdoet en geschikt wordt voor Gods Rijk en opdat zij niet alleen de troost waardig wordt van de komende heerlijkheid, maar ook hier de vertroosting van de Heilige Geest»^{24a}. Als we dit weten, moeten we dapper geduld oefenen en zwijsend binnen onze kluis blijven.

Het kan ook zijn dat we een mens willen spreken van wijze levenswandel met wie het heilzaam is om te gaan, zoals Basilius de Grote zegt²⁵: «Als er moedeloosheid in de ziel is, dan kan een bezoek aan zo iemand op een geschikte tijd, op onberispelijke wijze en met mate gebracht, de moedeloosheid verjagen. Het sterkt ons en doet ons wat herademen en geeft ons nieuwe moed om de strijd aan te binden op de weg van de godsvrucht». Toch zeggen de Vaders, die in het licht van hun eigen ervaring hierover hebben nagedacht, dat het beter is om in stilte te volharden, zonder uit te gaan.

Zevende gedachte – DE IJDELE ROEM

Tegenover de geest van ijdele roem moeten wij heel waakzaam zijn, want hij dringt heel heimelijk maar vastberaden en listig binnen in onze beslissingen en daden, hij verspert voor de monnik de weg naar de echte vooruitgang, hij probeert ons werk op zo'n manier te vervalsen en te verdraaien dat het niet meer voor God verricht wordt, maar uit ijdele roem en om te behagen aan de mensen. Daarom moeten wij steeds zorgvuldig onze gevoelens en gedachten nagaan opdat ons handelen overeenstemt met God en tot ons geestelijke voordeel is. Alle menselijke lof moeten wij ontvluchten en wij moeten denken aan wat David gezegd heeft: *De Heer heeft de beenderen verstrooid van hen die wilden behagen aan de mensen* (Ps 52/53,6). We moeten daarom alle vleiende gedachten verjagen die ons ingegeven worden om aan de mensen te behagen. Laten we daarom met heel ons hart ons vast voornemen, om alles te verrichten volgens Gods wil. Wanneer immers iemand een vast voornemen heeft gemaakt ten aanzien van God, en tegen zijn wil door een gedachte is overwonnen, doch in zijn gebed aan de Heer zijn schuld belijdt en zich afkeert van zijn ijdele gedachten, ontvangt hij spoedig vergeving en wordt hij geprezen door Hem die onze voornemens en onze harten kent.

Als wij op een of andere wijze de neiging tot ijdele roem ervaren, moeten wij handelen als volgt. We denken aan onze tranen en eventueel aan de huiver die ons beving toen wij ons in gebed voor Gods troon plaatsten. En als wij deze ervaring niet kennen, dan richten wij onze aandacht op ons levens-einde, en zo zal de schaamteloze ijdele roem worden verjaagd. Slagen wij daarin niet, dan denken wij aan de schande die op de ijdele roem volgt, want «wie zich verheft, zal niet ontsnappen aan de vernedering, reeds hier beneden, zelfs vóór het toekomstig leven»²⁶, zegt Johannes Climacus.

Als iemand ons lof toezwaait en met de hulp van de onzichtbare vijand en van ons eigen verblinde hart in ons de gedachte doet opkomen dat wij eer en verheffing verdienen

omdat wij uitmunten boven anderen, dan moeten wij het getal en het gewicht van onze zonden indachtig zijn, ofwel één enkele bijzonder zware, en die in onze geest vasthouden en zeggen: «Verdiene menschen die zoiets doen, zo'n lofprijzing?» En we zullen tot de bevinding komen dat wij alle menselijke lof onwaardig zijn, en dan zullen de ingevingen van de duivel wegvluchten en ons niet met geweld in verwoering brengen. Nikêtas Stêthatos²⁷ zegt: «Als u zich van geen slechte daden bewust bent, denk dan aan het onderhouden van de geboden, en u zult tot de ontdekking komen dat u tegenover hen even ontoereikend bent als een klein vat ontoereikend is voor de onmetelijke zee.

Door ons steeds zo in te spannen, zullen wij ons behoeden voor iedere vorm van ijdele roem. Als wij niet nuchter en waakzaam zijn, doch vaak opgaan in ijdele gedachten, zullen deze in ons wortel schieten en hoogmoed en trots voortbrengen, die het begin en het einde zijn van alle kwaad.

Achtste gedachte – DE HOOGMOED

Wat te zeggen van hoogmoed en trots? Want al gebruikt men ook verschillendene namen, toch komen eigenroem, hoogmoed, inbeelding, en hoe de Vaders dit verder ook hebben genoemd, allemaal neer op hetzelfde. Dit alles is vervloekt, immers in de Heilige Schrift staat: *God weerstaat de hoogmoedige; een hart dat zich verheft is weerzinwekkend in Gods oog* (Spr 3,34; 16,5) en het wordt onrein genoemd. Als iemand dus God tegenstaat, doet wat God schandelijk vindt en onrein, hoe en waar hoopt zo iemand dan het heil te vinden? Wie zal zich over hem ontfermen en wie zal hem zuiveren? Het spreken hierover is al pijnlijk, want wie door hoogmoed is overwonnen is zichzelf tot demon en vijand geworden en hij bereidt zijn eigen ondergang. Daarom zullen wij op onze hoede zijn en steeds sidderen voor de hartstocht van de hoogmoed en haar ontvluchten, terwijl wij bedenken dat zonder Gods hulp niets goeds tot stand kan worden gebracht.

Als God van ons wijkt, dan vergaat het ons als een blad of als het stof dat opwaait in de wind. Wij worden door de duivel verstrooid, zodat de vijand met ons spot en de mensen ons bevenen. Als wij dit hebben begrepen, laten wij dan ten koste van alles in deemoed door het leven gaan.

En het begint hiermee, dat men zich voor geringer houdt dan alle anderen, dat men zichzelf ziet als zondiger en slechter dan alle mensen en voor afstotelijker dan alle schepselen, omdat men buiten de orde van zijn natuur is getreden, ja zelfs als erger dan de demonen zelf, omdat men zich door hen laat overweldigen en overwinnen. En zo moet men handelen: steeds de laatste plaats kiezen, zowel bij de maaltijd als bij de bijeenkomsten van de broeders, de slechtste kleren dragen en houden van verborgen en onaanzienlijk werk, en als men een broeder ontmoet zonder uitstel als eerste diep buigen. Men moet houden van de stilte en niet de boventoon voeren bij gesprekken; twistgesprekken dient men te vermijden; men mag niet onbeschaamd zijn en niet vleien, zijn mening niet doen gelden, ook al denkt men dat men het bij het juiste eind heeft. Volgens de Vaders is er immers bij de beginnelingen overeenstemming tussen de innerlijke mens en het uiterlijk gedrag: «Als dus de uiterlijke houding niet goed is, geloof dan ook maar niet aan de goede gesteldheid van het innerlijke van de mens», zegt Basilius de Grote ²⁸.

De eigenroem en de hoogmoed worden overwonnen en de nederigheid doet haar intrede als men zichzelf verwijten maakt en evenals Gregorius van de Sinai ²⁹ zegt: «Wat weet ik van de oorzaak en het getal van de zonden van de mensen, of zij groter zijn dan mijn overtredingen of zich daarmee zelfs maar laten vergelijken?» O mijn ziel, vanwege onze onwetendheid staan wij beneden alle mensen, wij zijn als aarde en stof onder hun voeten. Hoe zou men zich niet minder waard achten dan alle andere schepsels, want ieder schepsel heeft bewaard wat de Schepper hem als wezenlijk gegeven heeft, terwijl wij door onze overtredingen heel onze volmaaktheid en ons doel uit het oog hebben verloren. Werkelijk de wilde dieren en het vee zijn zuiverder dan ik, zondaar die ik ben. Ik

sta onder alles, omdat ik al vóór mijn dood in de hel ben geleid. Wie voelt niet aan dat de zondaar erger is dan de duivels van wie hij de knecht en de dienaar is, zodat hij met hen in de duisternis van de afgrond is opgesloten? Waarlijk, al wie onder de macht van de boze geesten staat, is slechter dan zij. Daarom ben jij met hen erfgenaam geworden van de afgrond, o vervloekte ziel. Op aarde leef je al in de hel en vóór je dood ben je al in de afgrond! Wat vlei je je ermee jezelf rechtvaardig te noemen, terwijl je zondaar bent, slecht en door je slechte daden aan de boze geesten gelijk! Wee jou omwille van je dwaling en je misleiding, jij die door boze geesten bezeten bent, onreine en vuile hond. Jij bent veroordeeld tot het vuur en de diepe duisternissen!

En over de hoogmoed van de monnik wordt het volgende gezegd: omdat hij zich veel moeite heeft getroost, een lange ascese achter de rug heeft, veel tegenspoed heeft verduurd op de weg naar de deugd, bekoort hem de gedachte van hoogmoed over zijn vrome levenswandel, of ook omdat er van zijn klooster een grote roep uitgaat en het veel monniken telt. Dit is de hoogmoed van de wereldse mensen, zeggen de Vaders. Ook kan hij zich verheffen op de gewoonten die tegenwoordig ingang gevonden hebben: het eigendomsrecht over dorpen, de vele bezittingen en de groei van aanzien in de wereld. Wat moeten wij daarvan zeggen? Er zijn er die zich uitsluitend verheffen op hun zang, die zij met mooie stem uitvoeren of op hun mooie uitspraak bij het zingen, spreken en lezen. Wat voor lof kan de mens hiervoor van God ontvangen, zeggen de Vaders, deze dingen presteert men immers niet krachtens de inspanning van zijn wil, maar men dankt ze aan de natuur. Anderen beelden zich wat in omdat ze fijne handenarbeid verrichten. Daarover kan men hetzelfde zeggen. Ook zijn er die zich wat inbeelden omdat hun ouders in de wereld een voorname plaats bekleedden, of omdat hun familieleden rijk zijn aan wereldse roem of omdat zij zelf in de wereld een of andere hoge rang of erepositie hebben ingenomen. Dit alles is toch waanzin; het zijn juist dingen die men zou moeten verbergen. Als iemand, die gebroken heeft met de wereld,

steeds naar roem en eer dingt van de kant van de mensen, dan is dat een schande. Zulke monniken dienen zich veeleer te schamen dan trots te zijn, want voor hen die roemen op zichzelf is deze roem een schande.

Als iemand omwille van zijn deugdzaam leven bestookt wordt door gedachten van ijdele roem en hoogmoed, zoals gezegd, en hij er niet in slaagt deze te overwinnen, dan moet hij tot God bidden en zeggen: «Heer en meester, mijn God, verjaag van mij de geest van ijdele eigenroem en trots, maar schenk aan mij, uw dienaar, de geest van deemoed»³⁰. Maar daarnaast moet hij zich zelf verwijten maken, zoals wij hebben gezegd. Johannes Climacus legt de ijdele eigenroem en de trots deze woorden in de mond: «Als je jezelf heel vaak beticht voor de Heer, dan zullen wij in je ogen niet meer zijn dan een spin»³¹.

De heilige Izaäk³² zegt met betrekking tot de hoogmoed: «Als deze gedachte aan de geest voorbij trekt en in iemand slechts een korte tijd de overhand heeft, dan straft en veroordeelt God de mens nog niet om zo'n onvrijwillige beweging van deze gedachte, ook niet als wij er even op ingaan maar dan de hartstocht van ons afstoten». De Heer legt ons niet vast op één enkel woord en Hij valt ons niet lastig vanwege dit gebrek aan ijver, maar Hij veroordeelt wie zo'n gedachte in de geest echt opneemt, omdat hij ze aanvaardbaar en gepast vindt en niet gelooft dat ze hem slechts schade brengt. Des te meer wordt veroordeeld wie in woord en daad de hartstocht tot uitdrukking brengt. Dit zeggen de Vaders zowel van de ijdele roem als in het algemeen over elke hartstocht.

NOTEN

- 1 n.b.
- 2 *Filokalia*, deel III, blz. 5–168, Athena, Astir 1960.
- 3 De leer van de acht hartstochten was reeds bekend bij Evagrius van Pontus en Johannes Cassianus. De leer van de zeven hoofdzonden, bekend in het westen, gaat terug op paus Gregorius de Grote.
- 4 Vgl. Gn 3,6.
- 5 *Dobrotoljoebije* II, blz. 567, nr. 30.
- 6 PG 150,1338A.
- 7 Zie PG 150,1274A.
- 8 *Reg.Fus.Tract.* c.19. PG 31,969A.
- 9 *Reg.Fus.Tract.* c.19. PG 31,968A–C.
- 10 Ceresè–Gastaldo, *Capitoli sulla carità*, 2,18, blz. 98.
- 11 *Ladder*, 26A,51.
- 12 *Revue de l’Orient Chrétien* 5 (1900), blz. 66.
- 13 Logos 54.
- 14 *Ladder*, 15,76.
- 15 *Ladder*, 20,7.
- 16 *Reg.Fus.Tract.* c.33. PG 31,997vv.
- 16a *Vaderspreuken* 101 = Agathoon 19, (*Mon.Cah.*), 10/11, blz. 44.
- 17 *Geestelijke Werken* 94, (*Mon.Cah.*) 30, blz. 105.
- 18 Logos 73.
- 19 *Ibid.*
- 20 *Ladder*, 13,9.
- 21 *Dobrotoljoebije* II, blz. 590, nr. 109.
- 22 Hymne 36, SC 174, blz. 456. M. Troosters, blz. 206.
- 23 PG 150,1278.
- 24 Pseudo–Makarios. H. Berthold, *Makarios/Symeon, Reden und Briefe* (1973), Logos 55,2, blz. 167.
- 24a Homilie I, 55,2,5–6. PG 34,946c.
- 25 PG 31,1368a.
- 26 *Ladder* 21,32.
- 27 Eerste honderdtal 81. PG 120,889.
- 28 *Sermo asceticus*. PG 31,638A.
- 29 PG 150,1279C–D.
- 30 Gebed van de heilige Efraïm, elkuur opgezegd in de Vasten (uittreksel).
- 31 *Ladder*, 22,28.
- 32 Logos 37.

VI

ROEPEN TOT GOD

Tegen alle slechte gedachten moeten we God te hulp roepen, want wij vinden niet steeds in onszelf de kracht om ons daartegen te weer te stellen, en er is wat dit betreft geen andere hulp dan de hulp van God, zoals de heilige Izaäk¹ heeft gezegd. Daarom moeten wij ijverig, met zuchten en tranen als volgt bidden tot Christus, de Meester, met de woorden van Nilus van de Sinai²: «Ontferm U over mij, Heer, en laat mij niet verloren gaan. Ontferm U over mij, want ik ben zwak. O Heer, op wie ik mijn vertrouwen stel, maak de duivel die mij bevecht te schande. Op de dag dat de demonen mij bestormen, wil dan een beschutting uitspreiden over mijn hoofd. Bestrijd de vijand die tegen mij vecht, o Heer. Breng de gedachten die mij bestormen tot bedaren met uw stilte, o Woord van God!» Theodorus van Stoedion³ schreef voor, tegendeonzuivere geesten te bidden met de volgende woorden die hij aan David ontleende: *Spreek recht, o Heer, tegen hen die mij beledigen, en maak mijn bestrijders te schande*, en de rest van de psalm (34/35). Zo hebben ook de hymnendichters geschreven⁴: «Breng mijn verstrooide geest tot eenheid, Heer, zuiver mijn hart van alle onkruid; schenk mij rouwmoedigheid zoals aan Petrus, doe mij zuchten zoals de tollenaar, schenk mij tranen zoals aan de zondares, opdat ik U aanroep. Sta mij bij, verlos mij van de boze gedachten, want als de golven van de zee keren mijn fouten zich tegen mij, ik ben overspoeld door mijn gedachten zoals een schip dat wegzinkt in de zee. Maar Gij, o Heer, breng mij door rouwmoedigheid naar de veilige haven en red mij. Ik lijd onder de zwakheid van mijn geest; hoewel ik niet wil, lijd ik onder mijn onvrijwillig verraad van de waarheid. Daarom roep ik tot U: Drievuldige God, wiens heerschappij van eeuwigheid is, help mij, maak mij stand-

vastig in het goede». Als wij spreken met zulke en gelijkaardige woorden die aan de H. Schrift zijn ontleend en aangepast aan iedere gedachte, en die te rechter tijd van nut zijn, dan roepen wij bij alles God te hulp en Hij zal ons bevrijden. Het is passend dat wij in onze zwakheid, op het uur dat de arglistige gedachten het ons voortdurend moeilijk maken, deze te weerstaan, te weerleggen en te verjagen, en dat niet zomaar op goed geluk af, maar in de naam van God en met de woorden van de goddelijke Schrift en in navolging van de heilige Vaders. Tot iedere gedachte zullen wij het volgende zeggen: *Dat de Heer je veroordele* (Jud 9), en ook: *Ga van mij weg, gij allen die onrecht bedrijft en wijk terug, boosdoeners, opdat ik de geboden van mijn God leer kennen* (vgl. Ps 6,9). Een voorbeeld zij ons die oude monnik die sprak: «Ga weg, vervloekte, kom, geliefde». Een broeder hoorde het en meende dat de grijsaard met iemand sprak. Daarom vroeg hij: «Met wie sprak u, Vader?» Maar hij zei: «Ik verdreef de slechte gedachten, en riep de goede naderbij»⁵. Omdat dit ook voor ons passend is, moeten wij ook deze of dergelijke woorden spreken.

NOTEN

- 1 Logos 33.
- 2 n.b.
- 3 Sermones Catechetici, 91, PG 99,627B.
- 4 Zevende toon van de Oktoïch (maandag)
- 5 *Vaderspreuken* N 56, (*Mon.Cah.*) 12.

VII

DE HERINNERING AAN DE DOOD

Ook zeggen de Vaders dat het heel nodig en nuttig is voortdurend te denken aan de dood en aan het laatste oordeel. Filotheüs van de Sinäi stelt zelfs een soort dagorde hiervoor op. «Houd God voortdurend in gedachte vanaf de morgen tot het uur van de maaltijd», zegt hij, «dit wil zeggen, bid en bewaak je hart. En vervolgens, nadat je God hebt gedankt, moet je bekommerd zijn om de dood en het oordeel»¹.

Wie zich aan deze overweging wijdt, moet steeds de woorden van de Heer indachtig zijn: *Deze nacht zullen de engelen je ziel van je opeisen* (Lc 12,20). Ook heeft de Heer gezegd dat men over *ieder onnut woord rekenschap zal moeten geven op de dag van het oordeel* (Mt 12,36) en dat *het de gedachten zijn die het hart van de mens verontreinigen* (Mt 15,18). Ook moet men denken aan de uitspraken van de heilige apostelen, dat *het einde nabij is* (1 Pe 4,7) en dat *de dag van de Heer komt als een dief in de nacht* (1 Tes 5,2). *We zullen echter allemaal voor de rechterstoel van Christus moeten staan* (2 Kor 5,10), en het woord Gods oordeelt niet alleen volgens daden en woorden, maar ook volgens de gedachten van het hart (vgl. Heb 4,12).

De eerste van de heilige Vaders, Antonius de Grote, zegt: «We moeten ons in alles zo in acht nemen alsof wij het einde van deze dag niet zullen halen»². Johannes Climacus schrijft: «Denk aan uw laatste ogenblikken en u zult in uw leven niet meer zondigen» (vgl. Sir 7,36). En op een andere plaats zegt hij: «Moge de gedachte aan de dood je steeds voor ogen staan»³. En Izaäk de Syriër heeft gezegd: «Bedenk steeds in je hart, o mens, dat je heen zult gaan»⁴. Alle heiligen hebben deze manier van doen niet alleen beoefend, maar zij schreven

ook voor, de dood indachtig te zijn als uiterlijke vormgeving van de algemene filosofie.

Maar wij, die zo vol hartstochten en zwakheden zijn, wat moeten wij dan doen? Hoe zullen wij zo'n handelwijze tot de onze maken om geleidelijk aan deze gedachten in ons hart te planten? «Een genade en een wonderbare gave van God is het, deze wijze van denken volmaakt te bezitten»⁵, zegt de heilige Izaäk. Wat ons betreft, de hoogmoed van ons verstand en de duistere vergeetachtigheid vormen een ernstige belemmering, ook al proberen wij aan deze gedachten vast te houden en ze ons aan te leren. Ook al denken wij er veel aan en al spreken wij met elkaar over de dood, toch kunnen wij deze woorden niet in het binnenste van ons hart vasthouden en ze daar doen gedijen. We willen daarover echter niet kleinmoedig worden, noch deze handelwijze laten schieten, want met Gods hulp zullen wij er komen, als wij ons moeite en tijd getroosten. Als iemand wil dan moet hij op deze wijze handelen en de boven geschreven woorden indachtig zijn, waarbij hij moet bedenken hoe nodig en nuttig het is, zo te doen. Zoals het brood de meest noodzakelijke spijs is, zo is de gedachte aan de dood eveneens meer noodzakelijk dan de andere deugden. «Zoals het niet mogelijk is voor wie honger hebben om niet te denken aan brood, zo kan wie wil worden gered, niet buiten het denken aan de dood», aldus de Vaders. Met concentratie van geest moet men overwegen wat de heiligen in hun geschriften vertellen over de verschillende wijzen van sterven, zoals bijvoorbeeld de zalige Gregorius, de schrijver van de *Dialogen*⁶ en talrijke anderen.

Ik denk dat het goed voor ons is dat wij ons de verschillende sterfgevallen voor ogen stellen die wij hebben meegeemaakt of waarvan wij hebben gehoord omdat ze in onze dagen voorvielen. Niet enkel vele mensen van de wereld, maar ook monniken die het er goed van namen en die hielden van dit aardse leven en hoopten nog lange tijd vóór zich te hebben, omdat zij nog ver verwijderd waren van de ouderdom, werden plotseling door de dood weggemaaid. Voor sommigen van hen was het in het uur van hun dood niet

mogelijk vergiffenis te vragen, maar zij werden eenvoudig weggerukt zoals zij stonden of zaten. Anderen stierven tijdens het eten of drinken, weer anderen plotseling onderweg; ook legden sommigen zich te rusten met de bedoeling hun lichaam te verkwikken met wat tijdelijke slaap, en zij vielen in een eeuwige slaap. Sommigen van hen moesten tijdens hun laatste uren hevige kwellingen, verschrikkelijke angsten en vreeswekkende ellenden doorstaan, zoals wij weten. Alleen de herinnering daaraan zal ons niet weinig doen huiveren. Laten we ons dit alles te binnen brengen en bedenken: Waar zijn onze vrienden en bekenden? En wat hebben zij eraan als zij in deze wereld eer, roem en macht genoten of als zij rijk waren en overvloed aan eten hadden? Is dat alles niet overgegaan tot ontbinding, tot stank en as? Bedenken wij wat de hymnendichters⁷ hierover zeggen: «Welke aardse spijs is er die ons zonder onaangenaamheden ten deel valt? Of welke roem houdt op aarde onwankelbaar stand? Alles is zwakker dan een schaduw en bedrieglijker dan een droom, en op zeker ogenblik moet alles de dood smaken». Van al de nietigheden van dit leven zal in de dood werkelijk niets met ons blijven. Ook alle rijkdom van dit leven zal niet voor ons uit gaan en de roem van deze wereld zal met ons ten onder gaan, en wanneer de dood intreedt zal zij alles vernietigen. Als wij de nietigheid van dit aardse leven zo begrijpen, wat zijn wij dan vergeefs opstandig en bekommerd om het tijdelijke? De weg die wij hier gaan is toch kort. «Dit leven is rook, damp, stof, as; het verschijnt en weldra verdwijnt het en het is erger dan een reis», zegt Chrysostomus⁸. Want als een reiziger naar een land wil gaan, dan gaat hij, en waar hij niet heen wil gaan, gaat hij niet. En als hij in een herberg verblijft, weet hij wanneer hij gekomen is en wanneer hij gaat. Hij kan 's avonds komen en de volgende morgen gaan, hij is ook vrij om, wanneer hij dat wil, langer in de herberg te blijven. Maar wij trekken door dit leven of wij willen of niet, en wij weten niet wanneer wij eruit weggaan. Wij beschikken niet over de vrijheid nog hier te blijven, maar plotseling overvalt ons werkelijk het mysterie van de vreeswekkende dood, en noodgedwongen moet de

ziel scheiden van het lichaam, en verbreekt zij volgens Gods wil de verbindingen en verwevingen van haar natuurlijke eenheid. Wat zullen wij dan doen, als wij ons nooit bekommerd hebben om dit uur en er niet hebben over nagedacht, en dan onvoorbereid worden bevonden? Op dit bitter ogenblik begrijpen wij hoe groot de strijd is van de ziel die scheidt van het lichaam. O wee, in welk een treurigheid bevindt zij zich dan, zonder dat er iemand is die zich over haar ontfermt! Zij heft haar ogen naar de engelen en bidt, maar vindt geen verhooring; naar de mensen strekt zij haar handen uit, maar vindt bij niemand hulp, alleen goede werken baten haar bij God.

Als we zo de kortstondigheid van dit leven begrepen hebben, dan willen wij ons bekommeren om het uur van onze dood en ons niet inlaten met de drukte van de wereld en met nutteloze zorgen. *Vergeefs tobt iedere aardse sterveling zich af*⁹, zegt de Schrift. Ook al zouden wij heel de wereld winnen, toch wordt ons als woning het graf toegewezen en niets van deze wereld kunnen wij meenemen, schoonheid noch roem, macht noch eer, en geen enkele aardse geneugte. Want blikken wij in het graf, dan zien wij hoe onze geschapen schoonheid onaanzienlijk is, zonder roem en zonder enig voorkomen. Bij het zien van het ontvleesde gebeente zeggen wij bij ons zelf: «Wie is keizer en wie bedelaar, wie beroemd en wie niet? Waar zijn de schoonheid en de genietingen van deze wereld? Is alles niet in stank verkeerd en heeft het niet een afzichtelijke aanblik gekregen? Zie wat in de wereld schitterend en zeer begerenswaardig was, is volkomen nutteloos en afgefallen als een verwelkte bloem. Als een schaduw die voorbijgaat, zo is al het menselijke in verval geraakt». Wij staan versteld over deze ommekeer en zeggen bij onszelf: «O wonder, door welk een mysterie worden wij omgeven? Hoe zijn wij prijsgegeven aan het bederf? Hoe hebben wij ons met de dood verbonden?» Voorzeker geschiedde dit op Gods bevel, zoals er geschreven staat: Nadat Adam het gebod overtreden had, overkwam hem die ellende, nadat hij van de vrucht van de boom van Eden had gegeten, toen de slang haar gif uitspuwde, deed de

universele dood haar intrede, die de mens verteert. Maar in zijn grote wijsheid is de Heerser gekomen, die in zijn onuitsprekelijk raadsbesluit ons het leven heeft geschonken al had Hij de dood voorzien, en heeft Hij de slang verpletterd en ons de Opstanding geschonken en Hij verplaatst zijn dienaren naar een ander leven.

Laten wij daarom de tweede komst van de Heer, onze opstanding en het vreselijk gericht in onze geest opnemen, terwijl wij ons de woorden te binnen brengen waarmee de Heer deze dingen in het Evangelie heeft voorgezegd, zoals Matteüs, de heraut van God, geschreven heeft: *En na de verschrikkingen van die dagen zal de zon verduisteren en de maan haar licht verliezen, en de sterren zullen van de hemel vallen en de hemelse krachten zullen in beweging komen. Dan zal het teken van de Mensenzoon verschijnen, alle stammen der aarde zullen weeklagen en zij zullen de Mensenzoon op de wolken des hemels zien komen met kracht en grote heerlijkheid, en Hij zal zijn engelen zenden met schelle trompetten, en zij zullen zijn uitverkorenen verzamelen van de vier windstreken, van het ene uiteinde van de hemel tot het andere (Mt 24,29–31)*. En de beminde leerling Johannes heeft de volgende woorden van de Heer opgeschreven: *Het uur komt waarop de doden in hun graven de stem van Gods Zoon zullen horen, en die haar zullen horen, zullen leven; dan zullen zij die het goede deden eruit te voorschijn komen ten leven, maar die het kwade deden tot de opstanding ten oordeel (Joh 5,25.29)*. En Matteüs weer: *Maar wanneer de Mensenzoon zal komen in zijn heerlijkheid en al zijn engelen met Hem, dan zal Hij plaats nemen op de troon zijner heerlijkheid, en dan zullen alle volkeren voor Hem worden verzameld, en Hij zal ze van elkaar scheiden, zoals een herder de schapen van de bokken scheidt. De schapen zal Hij opstellen aan zijn rechterhand en de bokken aan zijn linker. Dan zal de koning zeggen tot die aan zijn rechterhand: «Kom, gij gezegenden van mijn Vader, neem bezit van het Rijk dat voor u is bereid vanaf de aanvang van de wereld». Maar tot die aan zijn linkerhand zal Hij zeggen: «Ga weg van Mij, gij vervloekten, in het eeuwige vuur dat bereid is voor de duivel en zijn engelen». En zij zullen heengaan naar de eeuwige pijn, maar de rechtvaardigen naar het eeuwige leven (Mt 25,31–46)*.

Wat is er bitterder, broeders, dan deze vreselijke en dreigende rekenschap en dit oordeel, als wij allen die hebben gezondigd en geen berouw hebben gehad naar de eeuwige foltering worden gestuurd door Gods rechtvaardig oordeel, als wij hevig sidderend en jammerend zullen schreien zonder gehoord te worden? Hoe zullen wij niet schreien en snikken als wij ons bezinnen op deze vreselijke en gruwelijke kwellingen die, naar de Schrift leert, bestaan uit eeuwig vuur, uiterste duisternis, afgrondelijke diepte, de wrede en onvermoeibare worm, tandengeknars en andere straffen, die de mensen treffen die gezondigd hebben en die de algoede God door hun slechte gewoonten hevig hebben vertoornd. Ik, vervloekte die ik ben, ben zelf erger dan zij allemaal¹⁰. Wat een angst zal ons verstikken, broeders, als de tronen zullen worden opgesteld en de boeken opengaan, en als God dan in heerlijkheid zetelt om te oordelen en als zelfs de engelen sidderend voor Hem zullen staan! Wat zullen wij dan doen, die zo vaak hebben gezondigd en die zo schuldig zijn, als wij zullen horen hoe Hij de gezegenden van de Vader naar het Rijk roept, en de zondaars naar de foltering zendt en hen van de uitverkorenen scheidt? Wat zullen wij dan ten antwoord geven, als al onze daden open en bloot zijn, en al de zonden die we in het geheim hebben bedreven, dag en nacht, in woorden, daden en gedachten, openbaar zullen zijn? Welke een schaamte zal ons dan overvallen! Want dan zal niemand zijn zonden kunnen ontkennen, die hem aanklagen. Een overgrote vrees zal de zondaars overvallen. De rechtvaardigen zullen met vreugde en blijdschap het hemels bruidsvertrek binnengaan en het loon voor hun goede daden ontvangen. Broeders, wie kan de schrik en de dreiging van de tweede komst van de Heer en van dat vreselijk en onontkoombaar oordeel beschrijven? Een van de Vaders kan hiervan zeggen: «Als het dan mogelijk zou zijn te sterven, zou heel de wereld van schrik sterven»¹¹.

Laat ons dan in angst en vreze dit alles overwegen. Ook als ons hart onwillig is, moeten wij het ertoe brengen hieraan te denken en de ziel toe te spreken: «Wee jou, verduisterde ziel,

je vertrek uit het lichaam is nabij. Hoelang duurt het nog voordat je je losrukt van het kwaad? Hoelang geef je nog toe aan lusteloosheid? Denk je niet aan het vreeswekkend sterfensuur? Sidder je niet voor het vreeswekkend oordeel van de Heiland? Want wat zal je antwoorden en aanvoeren om rekenschap te geven? Kijk, je daden staan daar en klagen je aan en getuigen tegen je. Het is beter voor je, o ziel, als je, nu het nog tijd is, afstand doet van je schandelijke daden. Maak een begin met een vroom leven, ren, zorg dat je het gericht vóór bent en roep gelovig uit: 'Ik heb gezondigd, Heer, ik heb tegen U gezondigd, maar ik ken uw goedheid, o Vriend van mensen, daarom val ik neer en bid ik tot uw genade: Laat uw erbarmen over mij neerdalen, o Heerser; want mijn ziel is vol verwarring en smart nu zij mijn vervloekt lichaam moet verlaten, terwijl de raad van de boze vijand haar doet sidderen en haar in duisternis hult vanwege de zonden die ik, wetend of onwetend, in dit leven heb bedreven. Wees mij genadig, Heer, en laat niet toe dat mijn ziel de duistere blikken der boosaardige demonen moet aanschouwen, maar mogen uw lichtende engelen mij opnemen. U hebt immers de macht zonden te vergeven, vergeef ze mij opdat ik kan rusten in vrede, en opdat mijn zonden niet meer voor U bestaan, die ik heb bedreven in woorden, gedachten en daden, bewust en onbewust. Moge ik, als ik mijn lichaam afleg, standhouden voor U, zonder enige vlek op het beeld van mijn ziel, en moge de duistere hand van de vorst van deze wereld mij, zondaar, niet grijpen, om mij in de diepte der hel te storten. Sta mij bij en wees mijn Heiland en beschermer die voor mij opkomt. Erbarm u, o Heer, over mijn ziel die verontreinigd is door de hartstochten van deze wereld en neem haar aan, gezuiverd door de rouwmoedigheid en schuldbelijdenis, en draag mij door uw kracht voor uw goddelijk gericht. Wanneer U in heerlijkheid naar de aarde komt, o God, en U op de troon zet, o Barmhartige, om uw rechtvaardig oordeel te vellen, dan zijn wij allen naakt als veroordeelden en staan voor uw onverbreekelijk vonnis, en dan zult U beginnen onze zonden te doorvorsen die wij begaan hebben in woorden, daden en ge-

dachten. O Algoede, onthul mijn verborgen zonden dan niet en maak mij niet te schande voor engelen en mensen, maar heb medelijden met mij, God, en erbarm U over mij. Want als ik aan het geducht oordeel denk, o Algoede, dan sidder ik voor de dag van de rechtspraak en ik ben bevreesd omdat mijn geweten mij ontmaskert. Ik betreur ten zeerste mijn slechte daden en weet niet hoe ik rekenschap moet geven aan U, onsterfelijke Koning, omdat ik U zo bitter heb vertoornd. Hoe zal ik in mijn slechtheid en verlorenheid vrijmoedig mijn ogen naar U kunnen opslaan bij het geduchte gericht? Maar Heer, barmhartige Vader, Eengeboren Zoon, Heilige Geest, ontferm U over mij en bevrijd mij dan uit het onblusbaar vuur. Maak mij waardig aan uw rechterhand te staan, o rechtvaardige Rechter'»*.

* Dit gebed werd opgesteld door de heilige Nil vanuit de gebeden van de grote martelaar Eustrathios en de heilige moeder Macrina. Wie het gedenken van de dood en van het vreeswekkend oordeel wil leren beoefenen, zal er goed aan doen dit gebed dagelijks te lezen vóór het inslapen.

NOTEN

- 1 Is van een andere schrijver. n.b.
- 2 *Leven van de heilige Antonius, (Mon.Cah.)* 17, blz. 71.
- 3 *Ladder* 6,20.
- 4 Logos 34.
- 5 Logos 39.
- 6 *Dialogen* IV, 24.
- 7 Waarschijnlijk Johannes van Damascus. De canons van de gewone zondagen volgens de acht tonen (oktoïch) en verschillende hymnen voor de grote feesten van het jaar en voor begrafenissen worden aan hem toegeschreven.
- 8 Dit schijnt niet van hem te zijn.
- 9 Ps 38/39,7. Vgl. Lc 12,29 en Pr 1,1vv.
- 10 Vgl. 1 Tim 1,15. Gebed vóór de deelname aan de heilige Gaven.
- 11 *Vaderspreuken* N 136, (*Mon.Cah.*) 12/13.

VIII

DE TRANEN

Als we bij het zeggen en overwegen van deze en gelijk-aardige (gebeden) met de hulp van Gods genade tranen verkrijgen, laten wij dan wenen met al de kracht en de sterkte die wij hebben. De Vaders hebben immers gezegd dat men zich door tranen kan vrijwaren voor het eeuwige vuur en de andere folteringen van de hel. En als we misschien niet kunnen wenen, laten wij ons er dan toch toe brengen dat wij met smart enkele kleine druppels te voorschijn brengen. Want op het gebied van de tranen, evenals op elk ander gebied, aldus de heilige Johannes Climacus, houdt de goede en rechtvaardige Rechter rekening met de krachten van onze natuur. «Ik heb namelijk gezien», zegt hij, «hoe sommige tranen werden vergoten met zoveel moeite als waren het druppels bloed, en ik heb stromen van tranen moeiteloos zien vergieten. Maar ik heb meer waarde gehecht aan de moeite van degenen die zich oefenden dan aan de overvloed van hun tranen, en ik denk dat God dat ook doet»¹.

En als wij er hoegenaamd niet in slagen om ook maar enkele druppels te vinden, zij het nu uit zwakheid of uit nalatigheid of om welke reden ook, dan mogen wij niet ontgoocheld zijn en niet kleinmoedig worden, maar treurend en zuchtend, weelklagend en bedroefd verbeiden wij ze met goede hoop. Immers «de smart van de geest voltooit de maat van alle lichamelijke werken» zegt de heilige Izaäk ². En Johannes Climacus zegt: «Er zijn mensen die verlangen naar tranen maar ze niet verkrijgen, en die zichzelf daarom verwensen, zuchten en hun hart met droefheid beladen, vol verslagenheid en zonder nog uitkomst te zien. Dit alles vervangt de tranen ten volle zonder dat dit hen in gevaar brengt, ook al menen zij zelf er geen voordeel uit te halen»³. «De

tranen kunnen ook ontbreken vanwege zwakheid»⁴, zoals de heilige Izaäk zegt. Niet slechts bij wie ernaar streeft, maar ook bij degene die de gave van tranen als geschenk heeft verworven, houden ze op, en verkilt de warmte wegens lichamelijke zwakheid.

Ook Symeon de Nieuwe Theoloog die over de tranen spreekt en voorschrijft om altijd te wenen, zegt dat ze bij menigeen maar schaars komen tengevolge van een onuitsprekelijk raadsbesluit of wegens een vergeten overtreding. En hij ontleent het weer aan de Schrift als hij aldus leert. David heeft daarom trent gesproken: *Het offer dat God behaagt is een berouwvolle geest; voor een gebroken en vernederd hart heeft God geen misprijzen* (Ps 50/51,19). Daarom moet men vermorzeld en nederig van geest en hart, zich aftobben in zijn gedachten, en bedroefd zijn en tranen zoeken. Wanneer wij werkelijk willen zoeken, dan zullen wij vinden zoals de Heilige Schrift voorschrijft. Vooral Symeon de Nieuwe Theoloog schrijft heel speciaal hierover en herinnert aan de woorden van David en aan het geschrift van Climacus dat op woensdag gelezen wordt, en zegt: «Wie in dit boek wenst door te dringen, hij buige er zich zelf over heen». Laat hij zich daarnaar richten, als hij zijn lichaam maar niet overvraagt, want het is van geen nut om de natuur al te zeer te bestrijden. Als je het onmachtig lichaam dwingt om iets te volbrengen wat boven zijn vermogen uitgaat, dan stapel je duisternis op duisternis in je ziel en maak je haar verwarring nog groter, zegt de heilige Izaäk⁵, en hierin stemt hij overeen met de andere Vaders.

De Vaders spraken daarbij over echte zwakheid en niet over een geveinsde die enkel in gedachten bestaat. Voor het overige is het goed zich geweld aan te doen, zoals de heilige Symeon⁶ zegt. Verder zegt hij nog dat, als onze ziel in de vereiste gesteltenissen volhardt, zij niet zonder tranen kán blijven. Wat ons betreft, als we de maat van de volmaaktheid niet bereikt hebben, laten we ons dan inspannen om tenminste een klein beetje tranen te bekomen. We moeten ze aan God vragen met pijn in het hart, want de Vaders hebben gezegd dat de tranen een gave Gods zijn, een verheven gave,

en zij hebben ons aanbevolen deze te vragen aan de Heer.

De heilige Nilus van de Sinaï zegt hierover: «Vóór alles en boven alles, bid om de gave van tranen te bekommen»⁷. En de gelukzalige Gregorius, de zeer heilige paus van Rome schrijft⁸: «Als iemand steeds goede werken heeft verricht en deel heeft mogen krijgen aan de andere genadegaven, doch de tranen niet heeft ontvangen, dan moet hij daarom bidden, ofwel uit vrees voor het oordeel, ofwel uit liefde voor het Rijk der hemelen. Zij die echter vroeger het kwade bedreven, moeten hierover gaan wenen, en dan zullen ook zij die branden van liefde, binnengaan». En hij citeert een parabel uit de heilige Schrift. Achsa, de dochter van Kaleb, gezeten op een ezel vroeg zuchtend aan haar vader land waar water stroomde. Zij sprak: *Gij hebt mij een dor stuk land gegeven, geef mij ook land met water. En de vader gaf haar waterrijk land in het gebergte en in de dalen* (Joz 15,18–19). Achsa, zo legt Gregorius uit, is de ziel die op een ezel zit, die namelijk gedragen wordt door de redeloze bewegingen van het vlees. Dat zij haar vader onder zuchten vroeg om een waterrijk land betekent, zo maakt hij duidelijk, dat wij met veel zuchten onze Schepper moeten vragen om de gave van de tranen. En de andere heiligen zijn het hiermee eens. Maar hoe moeten wij vragen en bidden om tranen, en hoe zullen wij beginnen volgens de goddelijke Schrift? *Wij zijn niet bekwaam uit onszelf iets te bedenken, maar onze bekwaamheid berust op de door God geïnspireerde geschriften* (2 Kor 3,5), die de heiligen hebben nagelaten.

(Gebed van de heilige) *Andreas van Kreta*⁹: «Waar moet ik beginnen om de daden van mijn met hartstochten vervuld leven te bewenen? Hoe vang ik aan in mijn huidige ellendige staat? Maar Gij zijt barmhartig, Heer, geef mij tranen van berouw, opdat ik ween en aan U, Schepper van alle dingen en ook van ons, o God, beken hoeveel ik gezondigd heb in mijn goddeloze ziel en mijn verdorven vlees, opdat ik door uw hulp gesterkt, de vroegere redeloosheid wegstoot en U tranen van boetvaardigheid aanbied».

(Gebed van de heilige) *Germanus van Constantinopel*¹⁰: «Mijn God, Schepper van heel de wereld, Gij die mij gemaakt

hebt, Gij die in oude tijden water hebt doen wellen uit de harde rots, die het bittere water zoet hebt gemaakt, geef aan mijn ogen stromen van tranen, vervul mijn hoofd van zuiverend water en verander mijn voorhoofd in wolken waaruit het voortdurend tranen regent. Want de boosheid van mijn verstand en de onzuiverheid van mijn ziel vereisen de hysop van uw menslievendheid, o Heerser, de ogen van mijn ziel dorsten naar de onophoudelijke regen van tranenstromen, naar zeeën van tranen, naar hun zielereinigende bron».

(Gebed van de heilige) *Efraïm*¹¹: «Schenk mij, onwaardige, altijd tranen, o Heerser, tot verlichting van mijn hart, opdat ik met verlicht hart, met zoetheid stromen van tranen vergiet in een zuiver gebed, opdat de lange lijst van mijn zonden teniet wordt gedaan door een paar tranen, en opdat het verzen-gende vuur daarginds, door enkele tranen hier beneden, wordt gedoofd».

(Gebed van) *de Nieuwe Theoloog*¹²: «Heer, Schepper van alle dingen, reik mij zelf de helpende hand, zuiver het kwaad in mijn ziel, schenk mij tranen van berouw, tranen van liefde, reddende tranen, tranen die de duisternis van mijn geest zuiveren en mij van omhoog lichtend maken, omdat ik U, het Licht van de wereld wil zien, de verlichting van mijn zondige ogen».

(Gebed van) *de hymnendichter*: «O Christus, Koning van alle dingen, geef mij het tranen, opdat ik mijn ziel beweene die ik in diep verderf heb gestort. Christus, verleen mij in uw vrijgevigheid een tranenwolk van goddelijk teder berouw, opdat ik ween en het vuil van de begeerlijkheid afwas en gereinigd voor U verschijn. Schenk mij tranen¹³, God, zoals U ze vroeger geschonken hebt aan de zondares».

En andere poëzie van deze soort, die in de heilige Schriften staat, moet men ijverig opzeggen uit de diepte van het hart, omwille van de tranen, en men moet de Heer vaak bidden, zoals de heilige Izaäk¹⁴ zegt: «opdat Hij ons deze genade van de tranen verleent die de beste en meest verhevene is van alle genadegaven». Als we deze dan verkrijgen, valt ons de zuiverheid van hart ten deel en ontvangen wij alle geestelijke gaven.

Er zijn er die de gave der tranen nog niet volkomen verworven hebben, maar waarvan sommigen haar zullen vinden. De een verwerft ze door de beschouwing van het geheim van de menslievendheid van de Heer, de ander door het lezen van verhalen over het leven, de strijd en de leer van de heiligen, weer een ander door het eenregelig Jezusgebed. Een ander wordt tot tedere rouwmoedigheid gebracht door enkele gebeden die de heiligen hebben opgesteld, weer een ander komt daartoe door bepaalde canones en troparen; een ander door het overdenken van zijn zonden, en weer een ander door de herinnering aan dood en oordeel. Een ander door het verlangen naar de toekomstige heerlijkheid en door allerlei voorstellingen van die aard. Maar wie verlangt tot tranen te komen, moet zijn overweging laten voortduren en blijven wenen als het komt. Want de Vaders zeggen: «Wie zich van zonden wil zuiveren, bevrijdt er zich van door tranen en beschermt er zich tegen eveneens door tranen»^{14a}. Dit is de weg van de boetvaardigheid en zijn vrucht: dat wij over iedere beproeving die ons treft en over iedere aanval van de vijand, moeten wenen voor de genadige God opdat Hij ons helpt, en wij zullen snel rust vinden als wij bidden met verstand. Symeon de Nieuwe Theoloog¹⁵ noemt het tedere berouw en het wenen de koning en de aanvoerder van heel de heerschaar der deugden. «Want de tranen wapenen je», zo zegt hij, «ze sterken je en leren je de vijand te verslaan in al wat hij onderneemt, en ze behoeden je tegen iedere aanval van je tegenstander».

Maar als onze geest zich richt op gedachten die niet loffelijk zijn, of op weerzinwekkende gedachten of op dingen die wij gehoord of gezien hebben, of op liefde voor het natuurlijke, of op onnutte droefheid, en als we daarin tranen vinden, dan moeten we die veranderen in tranen die voordeel brengen, ofwel in een lofprijzing Gods ofwel in een belijdenis, of in (het denken aan) de dood, het oordeel, de kwellingen en de rest, en zó moeten we wenen. Want Climacus zegt: «Als men de tranen die voortspruiten uit afkeer of een natuurlijke oorzaak, verandert in geestelijke, dan is dat prijzenswaardig». Als door Gods genade onze ziel zonder kunstgrepen en

ijver onzerzijds vanzelf bewogen wordt tot tedere rouwmoedigheid en tranen, dan is dat een bezoek van de Heer, en zijn het tranen van aanbidding. Men moet zulke tranen bewaren als zijn oogappel tot ze ophouden. Ze hebben immers een grotere kracht om onze zonden en hartstochten uit te roeien dan de tranen die het resultaat zijn van onze ijver en list¹⁶.

Als dus door aandacht, dit wil zeggen, door het bewaken van het hart, met Gods hulp de geestelijke werking van het gebed openbaar wordt, die de warmte in het hart brengt en het vervult van warme liefde, en die de ziel troost en haar ontsteekt in onuitsprekelijke liefde voor God en de mensen, en die de geest verblijdt en innerlijke zoetheid en vreugde schenkt, dan vergieten wij vanzelf stromen van tranen en vloeien zij zonder moeite, en troosten zij de ziel in haar smarten, «als een kindje dat schreit en tegelijk helder licht»¹⁷, zoals Climacus zegt. Moge de Heer ons die tranen waardig achten, want voor ons, beginnelingen zonder ervaring, is er geen grotere troost. Wanneer door Gods genade deze gave in ons groter wordt, dan is dat een verlichting van de strijd en een troost bij (verkeerde) gedachten omdat de geest zich met het gebed voedt als met een overvloedige spijs, en daarin vreugde vindt, terwijl uit het hart een onuitsprekelijke zoetheid stroomt die heel het lichaam overvalt en die in alle ledematen de smart verandert in een weldadig gevoel.

Dit is de troost die uit het storten van tranen geboren wordt, zegt de heilige Izaak¹⁸, overeenkomstig het woord van de Heer, dat *ieder verkrijgt volgens de maat die hem geschonken is* (Rom 12,3–6). Dan kent de mens een vreugde zoals die in deze wereld niet wordt geschonken en zoals niemand die kent, behalve wie zich met heel zijn ziel aan dit werk heeft gewijd.

NOTEN

- 1 *Ladder* 7,25.
- 2 Logos 34.
- 3 *Ladder* 7,48.
- 4 Logos 56.
- 4a *Cat IV, SC* 96, blz. 358.
- 5 Logos 73.
- 6 *PG* 120,481C – 428A.
- 7 EVAGRIUS VAN PONTUS, *Verhandeling over het gebed* 5. (*Mon.Cah.*) 34, blz. 113.
- 8 *Dialogen* III,34. *PL* 77,300–301. Vergelijk ook de brief aan Theoctista 7,26. *PL* 77,880.
- 9 Schrijver van de Grote Boete–canon (250 troparen), die gezongen wordt in de Vasten. Het hier aangehaalde gebed geeft ongeveer de eerste troparen weer.
- 10 Dit kan zijn de heilige Germanus I van Constantinopel (635–733) of Germanus II, patriarch van 1222–1240.
- 11 *Sermo asceticus*. *Assemani Gr*, deel I.
- 12 Hymne 4. *SC* 156 (1969), blz. 95. *M.Troosters* blz. 11.
- 13 Het gebed dat gezegd wordt tijdens de Vasten op dinsdag en donderdag onder de Grote Completen.
- 14 Logos 75.
- 14a *Vaderspreuken* 693 = *Poimên* 119, (*Mon. Cah.*) 11/12, blz. 206.
- 15 *PG* 120,488C–D
- 16 *Ladder* 7,27.
- 17 *Ladder* 7,53.
- 18 Logos 75.

IX

DE WAAKZAAMHEID

Als God ons de genade waardig keurt tranen te verwerven en te wenen, of als Hij ons het zuiver gebed schenkt, moeten wij ons hoeden voor iedere vorm van de geest van toorn en voor andere onbetamelijke gedachten. Immers onze vijand spant zich dan in ons te vertroebelen door innerlijke gedachten, of hij probeert listig van buiten af oproer of strijd te wekken, omdat hij probeert ons werk te bederven. Zo zegt Climacus¹: «Als u nuchter bidt, zult u spoedig door toorn worden aangevallen, want daarop zint de vijand. Daarom, zegt hij, moeten wij ieder goed werk maar vooral het gebed steeds heel bewust verrichten». Ook na het gebed moet men zich inspannen zich te beteren van wrevel en woede en van de andere (gevoelens) die nadelig zijn voor de ziel. «De afwezigheid van toorn is voor beginners als door een teugel gebonden aan de tranen»². Als wij de teugel laten vieren en slecht sturen, ontstaat meteen verwarring.

Zo zegt ook Nilus de Vaster: «De boze geest is uiterst jaloers op de mens die bidt, en hij probeert hem met allerhande listen te bestoken. Hij houdt niet op verschillende voorstellingen in zijn geheugen op te roepen en alle hartstochten in zijn vlees te beroeren, om een goede voortgang en een uiteindelijk bereiken van God te verhinderen. Maar als de boze geest, hoeveel hij ook doet, niet in staat is een mens die ijverig bidt te hinderen, dan geeft hij eerst een poosje de strijd op, en wrekt zich naderhand op de biddende mens. Hij doet de toorn in hem oplaaien en richt de goede gesteltenis die in het gebed was ontstaan, te gronde, of hij zet hem aan tot een of andere redeloze hartstocht en bezoedelt zijn geest. Wees daarom, zegt hij, als je gebeden hebt zoals het behoort, bedacht op het onbehoorlijke, en bewaak moedig de vrucht van

je bidden. Want zo is het geregeld vanaf het begin: dat je moet werken en bewaren. Laat dus, na gewerkt te hebben, je oogst niet onbewaakt, want als je dat doet, zal het je niets baten te hebben gebeden»³.

En de heilige citeert een woord uit het Oude Testament, dat men moet handelen en bewaren. Want de Schrift zegt dat God Adam heeft geschapen en hem in het paradijs heeft gesteld om het paradijs te bewerken en te bewaken (vgl. Gn 2,15). En hij noemt het gebed hier het «paradijselijk⁴ handelen», en de waakzaamheid na het gebed noemt hij het zich hoeden voor onbetamelijke gedachten. Als de Heer ons bezoekt in het gebed, dan moeten wij ons op alle mogelijke manieren bewaren voor onbetamelijke gedachten, en nog meer voor woorden en daden van die aard. Wij moeten onze zintuigen dan zorgvuldig behoeden, opdat de aanval tegen ons niet van hen uit kan gaan.

Maar als de ziel door allerlei dwangmatige gedachten wordt overvallen, dan moeten wij meteen in gebed bij haar Schepper onze toevlucht zoeken. Hij zal die gedachten teniet doen. Daarom is er geen rechtstreekser en zekerder middel. Met Gods hulp willen wij onze ziel dus in vreze voor Hem bewaren en onze geest niet laten verstrooien door de zwakheid van de gedachten, opdat geen ijdel genot ons het verworven bezit van de vermorzeling ontroofd en de ziel te gronde gaat en het verzwakte denken de nodige vastheid mist. Zo moeten we ons in voortdurende wijsheid bewaren, nadat wij hebben deel gekregen aan de tranen en aan het gebed.

NOTEN

1 *Ladder* 28,42.

2 *Ladder* 8,29.

3 EVAGRIUS VAN PONTUS, *Verhandeling over het gebed*, uitspraken 47,48,49, (*Mon Cah.*) 34, blz. 142–144.

4 EVAGRIUS VAN PONTUS, *ibid.* uitspraak 51.

ALLE ZORGEN VOOR DE WERELD AFLEGGEN

De wondere werken waarover wij spraken, vereisen be-
 list dat we ons losmaken en vrijhouden van bezorgdheid, dit
 wil zeggen sterven voor alles en ons met heel onze ijver en
 aandacht hechten aan het éne werk Gods, zoals de vermaarde
 Vaders in hun groot begrip en ervaring van de wijsheid
 hebben gezegd.

Zo zegt Macarius de Grote¹: «Wie tot God wil gaan en het
 eeuwig leven waardig wil worden, wie een tempel van Christus
 wil worden en vervuld wil worden van de Heilige Geest, om
 in overeenstemming met de vruchten van de Geest alle gebo-
 den van de Heer rein en vlekkeloos te volbrengen, die moet
 beginnen als volgt. Op de eerste plaats moet hij vast geloven
 in God en zich helemaal toewijden aan diens geboden, hij
 moet alle banden met de wereld afsnijden, opdat zijn geest
 vrij is van de zorg voor de zichtbare dingen. Hij moet enkel en
 uitsluitend God voor ogen hebben en diens geboden en hij
 moet er alleen op bedacht zijn Hem aangenaam te zijn, en
 altijd in gebed te volharden, hoopvol uitziende naar Gods
 bezoek en zijn hulp. Ieder ogenblik moet hij zijn geest richten
 op dit doel. Hij moet zich steeds inspannen voor elk goed
 werk en om alle geboden van de Heer te volbrengen, zoveel
 hij vermag. Is zijn hart onwillig omdat het vol zonde is, dan
 moet hij geloven dat de Heer zal komen en er zich zal vestigen
 en hem tot voltooiing brengen zal en hem sterk zal maken met
 betrekking tot alle geboden. De Heer zelf zal de ziel tot
 woning zijn. Steeds moet hij de Heer indachtig blijven, en in
 grote liefde op Hem vertrouwen. Als de Heer dan zo'n goede
 wil en zo'n inspanning ziet, zal Hij hem zijn barmhartigheid
 betonen, hem verlossen van zijn vijanden en van wat aan
 zonde in hem leeft, en Hij zal hem vervullen van de Heilige

Geest. En dan zal hij verder zonder dwang en zonder moeite alle geboden van de Heer in waarheid volbrengen, of liever de Heer in hem. Hij zal dan in zuiverheid de vruchten van de Geest voortbrengen»

En Basilius de Grote zegt ²: «Het begin van de zuiverheid van de ziel is het stille leven in de eenzaamheid». Johannes Climacus ³ op zijn beurt zegt: «Het werk van het stille leven in eenzaamheid is de afwezigheid van bezorgdheid met betrekking tot goede en kwade dingen en het ijverig gebed, en als derde de onverstoorbare werkzaamheid van het hart. Goede dingen noemt hij hier niet wat wij tegenwoordig als gewoonte hebben met betrekking tot het in eigendom verwerven van dorpen en het bezitten van vele goederen ⁴ en andere dingen die ons in de wereld verstrikken, — dit alles is juist slecht. Maar goed is als er heilzame gesprekken plaatsvinden waarmee men de redding van de ziel beoogt en die op een geschikte tijd en in de juiste maat, met geestelijke en vrome Vaders en broeders gevoerd moeten worden. Als wij deze gesprekken onachtzaam voeren, vervallen wij op allerlei manieren tot het tweede. «Het eerste» noemen wij de goede gesprekken, «het tweede» echter, de zucht tot kletspraatjes en tegenspraak, gemopper, afkeuring, minachting, verwijten en de andere slechte dingen waartoe wij vervallen, hoewel wij vertrokken waren vanuit lofwaardige gesprekken.

«Voor wie niet heeft leren lezen», zegt Climacus, «is het vanzelfsprekend onmogelijk te studeren in boeken, maar het is nog meer onmogelijk dat wie zich het eerste (afwezigheid van bezorgdheid) niet heeft eigen gemaakt, op redelijke wijze tot de beide andere (ijverig gebed en onverstoorbaar handelen) komt». Of, anders gezegd, in eenvoudige woorden: «De ongeletterde kan niet voorlezen uit boeken en de functie van kanonarch uitoefenen, nog minder echter is hij er aan toe die het eerste niet heeft verworven, namelijk de afwezigheid van bezorgdheid voor goede en slechte dingen die bestaat in het verstorven zijn in alles, het psalmgebed met verstand en zonder traagheid te verrichten, en aandachtig te bidden» ⁵. De werkzaamheid van hart noemt hij hier namelijk het gebed, het

zonder traagheid standhouden van de psalmodie. De werkzaamheid van het hart bestaat immers in het zitten voor het gebed en het bewaren van de geest. En elders zegt hij: «Een klein haartje vertroebelt het oog en een kleine zorg maakt het stille leven in eenzaamheid ijdel»⁶. En ook: «Wie de smaak van het gebed heeft geproefd en door een ondoordacht woord zijn geest verontreinigt, vindt, als hij vervolgens terugkeert naar zijn gebed, de gewone lieflijkheid er niet van terug»⁷.

Evenzo zegt Symeon de Nieuwe Theoloog: «Je leven zij stil, zonder bezorgdheid en in alles verstorven»⁸; en op deze aanbeveling laat hij onmiddellijk zijn onderrichting volgen over het gebed en de aandacht.

Ook Izaäk zegt tot hen die waarachtig in stille eenzaamheid willen leven en die hun geest willen zuiveren in het gebed⁹: «Vermijd het kijken naar de wereld en maak gesprekken kort, maak er geen gewoonte van anderen toe te laten in je cel, ook niet onder het voorwendsel van goedheid, tenzij ze met je overeenstemmen in manier van doen en willen, en in dienst staan van hetzelfde mysterie». Vrees de onrust van een geestelijk onderhoud, dat u meestal tegen uw zin verstroot. Verbreek ieder uitwendig gesprek en doe er afstand van». Wat hij hier zegt weten wij uit ervaring. Na de beëindiging van zulke gesprekken voelen wij ons meteen verward in de ziel, ook als het een heilzaam gesprek leek, en ook tegen onze wil houden zij ons inwendig in beroering en zijn wij er langere tijd intens mee bezig. Want overtollige en te onpas gezegde woorden, ook die van onze naasten en van onze meest dierbaren, brengen ons in verwarring en hebben een buitengewoon verderfelijke invloed op het bewaren van het verstand en op de geestelijke overweging.

Op een andere plaats zegt hij ook nog de volgende harde woorden: «O, wat zijn bezoeken en gesprekken schadelijk voor wie echt in stille afzondering leven! O broeders, veel vloeit voort uit het verbreken van de stille afzondering. Als een hevige hagel die plotseling over een veld valt en het doet verdorren, zo brengen ook de gesprekken met mensen, al duren ze nog zo kort en al schijnen ze nuttig, de bloemen der

deugd tot verdorring, de tere en jonge bloemen, pas ontloken in de stille afzondering en rondom de tuin van de ziel, geplant aan de oevers van de wateren van de boetvaardigheid. Zoals de kracht van het zout nieuw opkomend gewas verbrandt, zo verbrandt het praten der mensen de wortel van onze geest, die nauwelijks de eerste loten van de deugd had voortgebracht. Als het al schade berokkent te praten met mensen die in hun leven niet totaal onbezorgd zijn¹⁰ en slechts in zekere mate zichzelf bewaken, hoezeer schaden dan de ziel samenkomsten en beuzelpraat met werkelijk zorgeloze en dwaze mensen, om niet te spreken van wereldse mensen... Want zoals een edel en achtenswaardig man, wanneer hij dronken is, zijn adel vergeet en zijn staat onteert door de vreemde gedachten die de wijn in hem wekt, zo wordt de reinheid van de ziel vertroebeld door het zien van mensen en het spreken met hen. Men vergeet hoe men zich dient te bewaren, de wil om zichzelf te beheersen vervaagt en de goede gesteldheid wordt uit de ziel weggerukt. Gesprekken en een overdaad van hoogdravende woorden, of enkel het zien en horen ervan op een afstand, volstaat om wie in stille afzondering leeft, door het vele zien en horen te brengen tot kilheid en troebelheid van denken met betrekking tot de dingen van God. En als een korte gesprek al zoveel ijdelheid veroorzaakt, wat moeten we dan zeggen van voortdurende ontmoetingen en van het verstokt daaraan vasthouden?»¹¹

En op een andere plaats zegt dezelfde Izaäk: «Wie houdt van de omgang met de wereld, verliest zijn leven. Over hem kan ik slechts wenen in ontroostbare rouw, zodat mijn snikken het hart breken van wie ze horen»¹². En weer elders zegt hij dat alleen al het zien van mensen uit de wereld de harts-tochten kracht kan geven, zodat ze de asceet verzwakken en zijn wijsheid en goede voornemens teniet doen¹³.

Daarom moet de monnik er niet op ingaan als zij hem bestormen, maar zich verre houden van iedere vorm van toenadering, want die brengt zijn vrijheid in gevaar, maar als een mens nadert tot God, dan gaat hij met God een verbond aan, zich verre te houden van dat alles. En dat niet alleen,

maar ook om geen enkel mens te zien, welke wereldse rang hij ook heeft, en om geen woorden van of over hem te horen.

En nog vele andere dingen schrijft deze heilige, en evenzo de andere heiligen. Daarom wordt het onvoorwaardelijk als waar beschouwd.

NOTEN

- 1 *De custodia cordis* 13. PG 34,836B – 837B.
- 2 *Const. Mon.* 7, PG 31,1363B–C.
- 3 *Ladder* 27,B12.
- 4 We moeten bedenken dat de Russische kloosters in de 15e eeuw bijna een derde van de grond van dat land bezaten. De heilige Jozef van Volokolamsk stelde zich op als verdediger van de kerkelijke goederen. Zo lijkt de standvastigheid van de heilige Nil wat betreft de armoede een uitdaging.
- 5 *Ladder* 27 B,12.
- 6 *Ladder* 27B,17.
- 7 *Ladder* 28,51.
- 8 J. DARROUZES, *Chapitres théologiques, gnostiques et pratiques* 3,64. SC 51bis, blz. 161.
- 9 Logos 23.
- 10 Deze onbezorgdheid verschilt van die waarover de heilige Johannes Climacos sprak in noot 3. In de hesychastengeschriften is er overigens meer sprake van onbezorgdheid, de amerimnia.
- 11 Logos 13.
- 12 Logos 43.
- 13 *Brief* 2 en logoi 75,77 en 85.

NIET OP DE TIJD VOORUITLOPEN

Deze goede en mooie werken dient men oordeelkundig te verrichten op de geschikte tijd en in de juiste maat, zoals Basilius de Grote zegt¹: «Bij alles wat men doet, moet men tevoren goed nadenken, want zonder overleg verkeert ook het goede ten kwade omdat het niet op de juiste tijd en in de juiste mate wordt verricht. Maar als overleg de goede tijd en maat vaststelt, oogst men een wonderbaar gewin».

En Johannes Climacus zegt, steunend op de heilige Schrift: «*Ieder ding onder de hemel heeft zijn tijd* (Pr 3,1) en in ons heilig leven is er ook voor ieder een tijd voor alles». En een beetje verderop zegt hij: «tijd voor de stille afzondering en tijd voor gesprekken die vrij zijn van hartstocht; tijd voor voortdurend gebed en tijd voor oprecht dienstbetoon. Dat we ons niet in hoogmoed laten verleiden door overdreven ijver, en door voortijdig tijd aan een werk te besteden, en dit te verzuimen als de tijd ervoor gekomen is. Want er is een tijd om met moeite te zaaien, en er is een tijd om onuitsprekelijke genadegaven te oogsten»².

Op een andere plaats verduidelijkt hij dit door het volgende voorbeeld: «Een onervaren soldaat loopt groot gevaar als hij de troep van het leger verlaat om van man tot man te gaan vechten. Zo is het ook gevaarlijk voor een monnik die onervaren is en zich nog niet veel heeft geoefend tegen de hartstochten van de ziel, om te beginnen met het leven in stille afzondering. Zoals een soldaat zijn leven riskeert, zo de monnik het leven van zijn ziel»³. Want het ware leven in stille afzondering is alleen mogelijk voor wijzen, die in zware ascese de goddelijke vertroosting en hulp in de strijd hebben ontvangen.

Een broeder las in het Paterikon⁴, dat wie werkelijk gered

wil worden, eerst te midden van de mensen naar het voorbeeld van de Heer, moet verdragen dat men het hem lastig maakt, uitscheldt en veracht, enzovoorts, en dat dit de weg is om tot de volmaaktheid van het teruggetrokken leven in stilte te komen. Dit bestaat immers in het bestijgen van het kruis en in het afsterven aan alles. Toen deze broeder daarover de grote Barsanufius ondervroeg, antwoordde deze hem: «Het is juist wat de Vaders gezegd hebben, en een andere weg is er niet»⁵. En tot een ander zei hij: «Als een mens niet eerst zichzelf bezit, dan voert het leven in stille afzondering tot hoogmoed. En het bezit van zichzelf bestaat in het onberispelijk zijn in nederigheid». En hij zei nog: «Als je het waagt je maat te overschrijden, weet dan dat je zult verliezen zelfs wat je verworven hebt. Maar houd vast aan het juiste midden en overdenk wat de wil van God is. Want als iemand voortijdig van zorgen bevrijd tracht te zijn, dan bereidt onze gemeenschappelijke vijand hem meer verwarring dan rust en brengt hij hem ertoe te zeggen: *Het was beter voor mij geweest als ik niet geboren was*» (vgl. Mt 26,24).

Deze heilige heeft zo gesproken, omdat daarop veel bekoringen volgen, zoals Gregorius van de Sinaï spreekt: «In het leven in stille afzondering hebben vele mensen bekoringen moeten doorstaan, vroeger zowel als nu. Beginningen, mensen die hun eigen wil volgen, oogsten door hun onbezonnen aanvang van het leven in stille afzondering, smaad en hoon. Immers het denken aan God, dit wil zeggen, het gebed van de geest, is de hoogste wijze van handelen en de eerste van alle deugden, de liefde tot God. Wie overmoedig en onbeschaamd tot God wil gaan en met Hem wil spreken in zuiverheid en van Hem afdwingt in hem te komen wonen, wordt door de demonen moeiteloos dodelijk getroffen als dat blijft voortduren. Want vermetel en hoogmoedig streeft hij voortijdig deze hoogte na, hoewel hij daartoe onwaardig is. Alleen de sterke en volmaakte mensen kunnen strijden met de demonen en het zwaard van Gods woord tegen hen voeren. Maar zwakke mensen en beginningen ontkomen de dood als zij het niet wagen zich voortijdig in de strijd te werpen,

doch hun toevlucht zoeken achter het bolwerk van vroomheid en vrees, en de strijd mijden»⁶.

Als wij hiernaar luisteren, zullen wij ons ervoor hoeden voortijdig de toppen te willen bereiken, om geen schade op te lopen en onze ziel niet in het verderf te storten. Maar het valt licht in te zien dat men overwint door de juiste tijd en maat in acht te nemen. Ook de Schrift getuigt ervan dat de middenweg niet ten val voert. De geschikte tijd komt wanneer men zich tevoren te midden van de mensen heeft geoefend. De middenweg echter bestaat in het leven met één of hooguit twee broeders, zoals Johannes Climacus zegt wanneer hij hen die Christus in waarheid willen dienen, voorschrijft om de geschikte plaatsen en wijzen van zitten uit te kiezen: «De inhoud van het standvastige monniksleven kent drie rangen», zegt hij, «ofwel die van het teruggetrokken leven in volstrekte afzondering, ofwel het leven in stille afzondering met een of hoogstens twee gezellen, ofwel het leven in gemeenschap». *Wijk niet af, noch naar rechts noch naar links, maar ga voort op de koninklijke weg*, voegt hij eraan toe, daarbij steunend op de heilige Schrift (Dt 5,32; Spr 4,27; Nu 21,22)⁷.

De middelste weg van de voorgenoemde is voor de meeste mensen het best geschikt, dit wil zeggen, het leven in stille afzondering met één of twee gezellen. Want, zegt hij, wee de alleenstaande als hij vervalt in lusteloosheid of in slaap, in traagheid of vertwijfeling, want er is geen mens die hem opricht (vgl. Pr 4,10). En hij haalt een woord aan van de Heer zelf die zegt: *Waar twee of drie verzameld zijn in mijn Naam, daar ben Ik in hun midden* (Mt 28,20). Op een andere plaats zegt de Schrift: *Het is beter met twee te leven dan alleen* (Pr 4,9)⁸, dit wil zeggen dat het goed is als een vader met zijn zoon samen onder de werking van de goddelijke Geest zich voor een onderneming inzetten. En een weinig verder zegt Climacus: «Wie het waagt om zonder hulp de strijd tegen de boze geesten aan te gaan, wordt door hen gedood»⁹.

Nadat de heilige Johannes Climacus de goede gewoonten van sommigen heeft opgesomd, voegt hij eraan toe¹⁰: «Voor zulke mensen heeft het leven in gemeenschap geen nut; zij

kunnen onder de hoede van een leraar vanuit het leven in stille afzondering als vanuit een toevluchtsoord zich verheffen naar de hemel, zonder dat zij de onderrichtingen of de beproevingen van het gemeenschapsleven hebben verlangd of nodig gehad». Maar wie overwonnen worden door de geestelijke hartstochten, mogen het leven in stille afzondering niet omhelzen, en nog minder het leven in volstreckte eenzaamheid, schrijven de Vaders voor. Geestelijke hartstochten zijn: eigenroem, inbeelding, arglistigheid en andere die hieruit voortspruiten. «Wie lijdt aan deze hartstochten en toch aan het leven in stille afzondering begint, lijkt op iemand die van een schip zou springen in de mening zonder gevaar op een plank het vaste land te bereiken»¹¹, heeft Johannes Climacus gezegd. «Maar wie voorgoed de strijd hebben opgenomen tegen het slijk van hun vleselijke hartstochten, moeten dat niet zonder meer doen zoals het uitkomt, maar op zijn tijd, en niet in volstreckte eenzaamheid, maar met iemand die hen onderricht. Want de volstreckte eenzaamheid vergt de kracht van een engel»¹². En nadat hij nog aan enkele dingen met betrekking tot de hartstochten van de ziel heeft herinnerd, zegt hij: «Wie hier nog van te lijden heeft, moet het niet wagen te zien naar de weg van het leven in stille afzondering, om niet in waanzin te vervallen»¹³.

En vele andere zaken vinden wij beschreven in de heilige werken van de wonderbare en grote Vader, die leerde zoals hij handelde. De heilige Izaäk prees het leven in stille afzondering boven alles en hij noemt de grote Arsenius¹⁴ een volmaakt beoefenaar van het leven in stille afzondering. En toch had ook hij dienaren en leerlingen. Ook Nilus van de Sinai¹⁵, Daniël van de Skêtis¹⁶ en vele anderen, hadden leerlingen bij zich, zoals geschriften aangaande hen dit getuigen, en dit geldt voor vele anderen. En overall wordt in de heilige geschriften het leven in stille afzondering met een of twee broeders geprezen. Zelf heb ik deze manier van leven gezien op de heilige berg Athos en in de omstreken van Constantinopel, en op vele andere plaatsen bevinden zich dergelijke nederzettingen.

Er is een geestelijke Vader die een of twee leerlingen heeft, en soms als het nodig is een derde, en als anderen in de omgeving in stille afzondering leven, komen zij op vastgestelde tijden om door geestelijke gesprekken te worden verlicht. Wij, beginners en onverstandigen, vinden bij elkaar onderricht en versterking zoals geschreven staat: *Een broeder die geholpen wordt door zijn broeder, is als een versterkte plaats* (Spr 18,19). Wij hebben daarbij een onfeilbare leraar: de door God geïnspireerde Schrift. Wij menen daarom dat het goed is om met een of twee trouwe en in het werk Gods gelijkgezinde broeders samen te wonen om uit de heilige Schrift Gods wil te leren kennen en dat de ene broeder aan wie God een beter begrip schenkt de andere broeder sticht en dat zij elkaar helpen «als de boze geesten ons bestrijden en de hartstochten ons benauwen», zoals de heilige Efraïm¹⁷ zegt. En zo richten wij ons door Gods genade op de goede zaak. Als wij een leven in stille afzondering willen gaan opzetten, moeten wij ons vooral daarop voorbereiden door het gebed, opdat God ons de eigenschappen geeft¹⁸ om volmaakt te doen zoals de schrijver van *De Ladder* zegt. We moeten namelijk geduldig gezeten blijven¹⁹, opdat we niet na de fundamenten te hebben gelegd, tot spot voor de vijanden worden en tot een hinder voor de andere broeders, maar opdat wij bewaard blijven in alle goede werken en in de beoefening van de lichtende deugden, door de genade van onze Heer en God Jezus Christus, door de gebeden van onze allerzuiverste Meesteres, de MoederGods, en van alle heiligen, die door hun vrome daden geschitterd hebben.

«Wij begrijpen dat we het leven in stille afzondering niet kiezen om regels na te komen die voor ons van geen nut zijn»²⁰, zoals de heilige Izaäk zegt. Het is immers bekend dat regels van pas komen waar veel mensen samen zijn. Laten wij ons afhouden van onrust en nutteloos rumoer en van de overige dingen die God niet welgevallig zijn, en volharden in zijn geboden terwijl we in onze noodwendigheden voorzien door te arbeiden. Is dat niet mogelijk, dan mogen we in een kleineaalmoesGods goedheid zien, doch alle overdaad moeten

we beslist afwijzen. Strijd, rechtszaken, woekerwinst terwille van de behoeften van het lichaam, moeten wij vluchten als een dodelijk gif. Laat ons de werken doen die God welgevallig zijn: psalmodie, gebed, lezing en geestelijke overweging, handarbeid en wellicht een of ander dienstwerk; zo zullen wij in de mate van het mogelijke naar de innerlijke mens deel krijgen aan God. En zo brengen wij door goede werken eer aan de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, de in de Drie-vuldigheid ene God, nu en altijd en in de eeuwen der eeuwen. Amen.

NOTEN

- 1 n.b.
- 2 *Ladder* 26A,59.
- 3 *Ladder* 4,68.
- 4 Het Paterikon is het leven van de woestijnvaders.
- 5 Brief 314.
- 6 *Filokalia deel IV*, blz. 84–88.
- 7 *Ladder* 1,46-47.
- 8 Ibidem.
- 9 *Ladder* 4,69.
- 10 *Ladder* 26B,61.
- 11 *Ladder* 27A,11.
- 12 *Ladder* 27A,12.
- 13 *Ladder* 27B,5.
- 14 De heilige Arsenius valt op door zijn voorliefde voor de stilte. Lees de *Vaderspreuken* over hem.
- 15 Nilus van de Sinai, verward met Nilus van Ankyra.
- 16 Vgl. o.a. *Vaderspreuken*, (Mon.Cah.) 11/12, blz. 72-75.
- 17 n.b.
- 18 *Ladder* 27B,45.
- 19 Vgl. bijvoorbeeld *Vaderspreuken* 742 = Poïmen 167, (Mon.Cah.) 11/12, blz. 212.
- 20 n.b.

NAWOORD

Dit hebben wij, onverstandigen, voor zover de maat van onze armoede aan inzicht dit toestond, opgeschreven ter herinnering voor onszelf en voor hen die in dezelfde gezindheid leven, tot onderricht in de levensstaat waarvoor zij gekozen hebben.

Niet uit mijzelf, maar zoals ik vanaf het begin van deze geschriften heb gezegd, volgens de door God geïnspireerde geschriften van de heilige Vaders, wier verstand was verlicht. Niets van wat hier geschreven is, staat hier zonder het getuigenis van de goddelijke Schriften.

En als hier iets gevonden wordt wat God niet welgevallig is en wat niet voordelig is voor de ziel, vanwege ons onverstand, dan moet niet dat worden gedaan maar Gods wil die volmaakt is en gezegend. Ik vraag om vergeving. En als iemand weet wat beter is en meer voordeel brengt, dan moet hij zo handelen en wij zullen ons daarover verheugen. En als iemand hieruit enig voordeel trekt, dan moge hij voor mij, zondaar, bidden, opdat ik barmhartigheid vinde bij God.

TESTAMENT VAN DE HEILIGE NIL ¹ (Zavjesjtsjanje)

In de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest laat ik alles wat mij toebehoort na aan mijn heren en broeders, die mijn levenswijze delen. Tot hen richt ik dit verzoek: werp mijn lichaam na mijn dood op een verlaten plaats, ten prooi van dieren en vogels, want het heeft veel gezondigd tegen God en is geen begrafenis waard. Als u dat niet doet, graaf dan een put op de plaats waar we leven, en begraaft mij met de grootste minachting.

Vrees de woorden die Arsenius de Grote ² zijn leerlingen naliet, toen hij zei: «Samen met u zal ik geoordeeld worden, als u mijn lichaam aan iemand geeft». Ik heb getracht, voor zover het in mijn macht lag, eer noch roem te ontvangen van deze wereld, en zoals het tijdens mijn leven was, zo moet het ook na mijn dood zijn. Ik smeed u allen te bidden voor mijn zondige ziel, en ik vraag aan allen vergiffenis. Van mijn kant schenk ik vergeving: «Dat God ons allen vergiffenis schenke!»

Aan mijn heren en broeders die zullen blijven wonen op deze plaats laat ik het grote kruis na, waarop het lijden van de Heer is uitgetekend, en eveneens de bescheiden boeken die ik geschreven heb. Nederig smeed ik om voor mij te bidden tijdens de veertig dagen die volgen op mijn dood. De kleine boeken van Johannes van Damascus, het «potrebnik» ³ en het Hirmologion ⁴ moeten eveneens hier blijven.

Het psalmboek, dat voor een vierde deel door Ignatius werd overgeschreven, moet naar het Kirillov-klooster worden

gestuurd. De andere boeken en voorwerpen die toebehoren aan het Kirillov-klooster, die me werden gegeven ter liefde Gods, mogen ook worden teruggegeven aan de eigenaars; het overige moet uitgedeeld worden aan de armen of aan leden van andere kloostergemeenschappen of aan een leek.

NOTEN

- 1 cfr. Voorstelling van de tekst blz. 34.
- 2 *Vaderspreuken*, 78 = Arsenius 40, (*Mon.Cah.*) 11/12, blz. 39.
- 3 Het boek van het goddelijk officie volgens de monastieke ritus.
- 4 Verzameling van *hirmi*, poëtische strofen die de Oden van de Metten inleiden.

GEBED (Molitva)

GEBED VAN DE HEILIGE STARETS NIL
EN DANKZEGGING AAN ONZE HEER (en) GOD
DIE BOETE
EN BELIJDENIS VAN ONZE ZONDEN EN HARTSTOCHTEN
TOT UITDRUKKING BRENGEN ¹

Grote en gestrengte, sterke en almachtige God,
Gij die geen begin en geen einde kent!
Gij, de onuitsprekelijke en onkenbare,
die onze gedachten te boven gaat,
Koning der koningen en Heer der heren,
Gij, Schepper van alles wat zichtbaar en onzichtbaar is,
die alles met zorg in stand houdt;
O enige God, wonderbaar en oneindig wijs in al uw werken,
Gij die in de hemel zijt
en terzelfdertijd onzichtbaar in ons midden,
en dit niet alleen door uw daden,
door uw wil en uw werkzame kracht,
ook door uw wezen en uw natuur
zijt Gij overal aanwezig
en alles hoort, ziet en begrijpt Gij.
Alle daden van de mensen, hun woorden en gedachten,
zelfs de kleinste roerselen van hun hart
zijn niet verborgen voor U.
Gij kent ze en weet er alles van.

Niemand op aarde is een zondaar als ik,
en evenmin was er zo'n zondaar vóór mij
vanaf Adam tot in onze dagen.
Zo erg heb ik uw toorn doen oplaaien,
zulke zware en onmetelijke,
en ontelbaar vele zonden heb ik begaan,
in daden, woorden en gedachten,
met mijn hart en met al mijn zintuigen,
door mijn aandriften en bedoelingen,
met mijn geest en mijn lichaam.
Geen dag en geen uur, niet het kleinste ogenblik,
of ik overtreed uw wet,
vanaf de wieg tot op deze dag.
Heel mijn ziel en al mijn ledematen heb ik bezoedeld
en sedert mijn geboorte leef ik voortdurend in zonde.

Daarom beef ik van angst voor de naderende bittere dood
en voor uw rechtvaardig oordeel,
en voor het gewicht en de hardheid van de eeuwige pijnen
die de zondaars wachten, van wie ik de eerste ben,
ik, vervloekte en kwade, onreine en schurftige hond.
Ik vrees dat bij het naderen zelf van de dood,
Gij mijn vreselijke misdadigheid niet zult verdragen,
en dat Gij mij zult overleveren
aan de benauwdheid van ondraaglijke bekoringen
en dat ik zo ten prooi val aan het volledig verderf,
tot vreugde van de tegenstander
en tot schande voor de mensen.
Want altijd en immer stapel ik zonde op zonde.

Als ik dit alles overweeg
word ik door een zo grote vrees overvallen
dat ik strand in wanhoop
en ik weet niet wat ik moet doen of zeggen
niet hoe en op welke wijze ik mij tot U moet richten
en uw vergiffenis afsmeaken voor mijn talrijke
afschuwelijke en verschrikkelijke overtredingen.

Maar omdat Gij, hoogheilige Heer en God,
grootmoedig en barmhartig zijt,
geduldig en vol goedheid,
en omdat Gij door de profeet ² gezegd hebt:
«Ik wil niet de dood van de zondaar
maar dat hij zich bekeert en leeft»,
hebt Gij omwille van uw grote en onuitsprekelijke genade
de boetvaardigheid ingesteld voor de zondaars,
tot vergeving van de zonden
en tot heil en rechtvaardiging.
Zo onderricht en troost David ons, zondaars, en zegt ³:
«Belijd uw zonden aan God, want Hij is genadig
en eeuwig duurt zijn genade».
Op ingeving van de Heilige Geest
hebben onze heilige Vaders eraan toegevoegd
dat er geen zonde is
die uw menslievendheid te boven gaat,
behalve het gemis van berouw.

Daarop hoop ik, daarom doe ik boete
en belijd ik mijn zonden voor U,
Gij, mijn Schepper en mijn God.
Ik sta voor U met berouwvolle ziel
en durf niet vrijmoedig te spreken
omwille van de zware last van mijn slechte daden.
En ik vrees zelfs te spreken
omdat mijn woorden de lucht verpesten,
ik weet niet hoe mij uit te drukken,
want mijn zonden zijn talrijk
en alles wat ik reeds gezegd heb, is misplaatst,
en het een is nog erger dan het ander,
omdat ik mateloos gezondigd heb.
Er is geen enkele slechte daad in het leven
die ik niet heb begaan.

Maar Gij, o Heer der heerlijkheid,
hebt mij geschapen naar uw beeld en gelijkenis ⁴,

Gij hebt mij de genade van de onsterfelijkheid
waardig bevonden
en mij verleend dat ik leven, mij bewegen en spreken kan.
Schenk mij de genade vrijmoedig met U te spreken
en leer Gij mij
hoe men moet spreken en handelen
opdat ik uw barmhartigheid zou afsmeken
en vergeving zou vragen voor mijn slechte daden,
want ik ben tot niets in staat en door en door verachtelijk.
Welk kwaad is er dat ik niet heb begaan?
Met welke zonde heb ik mijn ziel en mijn lichaam
niet bezoedeld in mijn verbeelding?

Want ik heb daden gesteld als
ontucht en sodomie, homoseksualiteit en onanie,
verkrachting van jongeren,
incest en andere schandelijke handelingen.
Alle soorten onzedelijkheid
heb ik mij voorgenomen in mijn hart;
aan alle misdaden, alle slechte gedachten
heb ik mij schuldig gemaakt,
gevangen als ik ben in de strikken van de Satan:
hoogmoed, verwaandheid
en het misprijzen van mijns gelijken,
machtswellust en ijdele roem,
drang om op te vallen en liefde voor de wereld.
Ook leugen, vervloeking, valse eed,
meineed, godslastering en smaad.
Ook diefstal en roof, schending van heilige plaatsen,
foltering, moord, onbarmhartigheid en meedogenloosheid;
toverij en magie,
bezweringspraktijken en ketterij.
Eveneens uitspattingen in eten en drinken,
voedsel verstolen genomen, buiten de maaltijden,
op gelijk welke tijd,
begerigheid naar fijne gerechten,
verslaafdheid aan buik en keel,

dronkenschap en braspartijen;
door weerspannigheid mijn ouders ontstemd;
ook ijdele praat, aansporing tot lachen,
spot, onnutte gesprekken, aansporing tot zonde,
laster, vermete oordelen,
morren en tegenspraak,
overtollige woorden, kwaadwillige en ongepaste woorden.
Eveneens neiging tot twisten, lachen tot tranen toe;
ook haat, afgunst, kleingeestige jaloersheid,
liefde voor goud en zilver
liefde voor voorwerpen, hebzucht, gierigheid en woeker.
Ook eigenliefde, belediging, geweldplegingen,
wraak, weerspannigheid, opvliegendheid,
onbeschaamdheid, woede en wrok,
geniepige list, vleierij, schijnheilige vroomheid,
hardvochtigheid en meedogenloosheid.
Misbruik van slaap, voortdurende traagheid en nalatigheid
— deze en ontelbare andere daden en gezegden,
goddeloos en onuitsprekelijk voor de rede,
heb ik in mijn dwaasheid begaan.

Terwille daarvan moet ik alle oordelen
en alle veroordelingen ondergaan,
want ik ben er innerlijk van doordrenkt.
Hoe vaak ben ik onwaardig doorgedrongen
tot het heiligdom en het koor
en heb ik onwaardig deelgenomen
aan de heilige sacramenten
en heb ik gewijde voorwerpen ontvangen en aangeraakt
hoewel ik daartoe onwaardig was!
Ook nu nog ben ik zo vermetel
evenals in de komende tijd tot de dag van mijn dood.
Voortdurend ben ik onwaardig en schuldig
en nuttig ik tot mijn eigen veroordeling.
Ik durf mijn ogen en mijn oogleden niet op te slaan,
zo schaam ik mij,
ik durf mijn blik niet ten hemel richten

want de aarde bezoedel ik met mijn stappen.
Ja, ik ben zelfs onwaardig te leven,
en ik weet, Heer, dat ik onwaardig ben
van U de vergeving van mijn zonden te ontvangen.
Mijn zondelast is te groot
om vergiffenis te kunnen ontvangen!
Waar kan ik nog menselijke fouten vinden
die met mijn overtredingen vergelijkbaar zijn?

Ik heb meer kwaad gedaan dan onze voorvaderen,
meer gulzigheid aan de dag gelegd dan zij.
Ik ben een broedermoordenaar
nog hatelijker dan Kaïn
en door mijn zonden heb ik mijn ziel en mijn lichaam gedood.
Door een moord, erger dan die van Lamech ⁵,
heb ik mijn geest gekwetst met schandelijke gedachten,
mijzelf ten dode toe gewond.
Door slechte gesprekken
is mijn tong met bittere korsten overdekt;
en door een broedermoord
nog hatelijker dan die van Abimelech ⁶,
heb ik als met een steen
alle vermogens van mijn geest
en alle ledematen van mijn lichaam
door onzuivere hartstochten gedood.
Ik heb meer overtredingen begaan dan zij
die leefden in de tijd van de zondvloed,
en heb mij nog erger bezoedeld dan de bewoners van Sodom.
Tegenover uw woorden en daden
heeft mijn hart zich verhard,
meer dan dat van Farao,
en meer dan dat van hen
die in de woestijn morden tegen U,
want ik heb gemord zonder ophouden.
De schreeuwende verdorvenheid van de Ninivieten
is niets, vergeleken met mijn boosheid;
niets is de dwaze godslastering

die Rapsakes uitsprak op het goddeloze bevel van Sanherib ⁷,
in vergelijking met mijn godslasteringen;
of de zonden van Manasse ⁸ in vergelijking met mijn zonden.
Om het kort en eenvoudig te zeggen:
ik heb meer gezondigd dan wie ook
en ben het slechtste van alle schepselen.

Want allen die zo slecht waren
waren dit van nature.
Ik echter heb tal van overtredingen begaan
die zich mateloos verzetten tegen de natuur.
Waarlijk,
ik ben onreiner dan de redeloze wilde dieren en het vee
en ik heb dwazere dingen gedaan dan zij.
Ik ben zelfs laaghartiger dan de boze geesten
want ik sta onder hun heerschappij
ik doe hun wil, zoals niemand anders.
Ik sta verstomd van uw groot,
lankmoedig en welwillend geduld,
dat de aarde zich niet opent en mij verslindt
(zoals eertijds) Dathan en Abiram ⁹,
– ik heb immers zwaarder gezondigd dan zij –;
dat ik nog niet ben overgeleverd aan de Satan
tot mijn definitieve ondergang,
ik, dwaas, die schaamteloos zijn wil heb uitgevoerd.

Maar zie, zeer barmhartige Heiland,
tot op deze dag hebt Gij geduld met mijn laaghartigheid,
want Gij wacht nog steeds op mijn bekering en mijn boete
en ik heb geen echt berouw.
Ach wee, wee mij!
Hoe kan ik mijn slechtheid verhelpen?
«Wie maakt mijn hoofd tot een waterval
en mijn ogen de bron van de tranen»,¹⁰
opdat ik berouw heb en ween
en de onreinheid van mijn zonden wegwas.
Want nooit of te nimmer

kan ik ervan gereinigd worden
daar ik nooit iets goeds heb gedaan.
Door aalmoezen en geloof worden zonden uitgewist
doch ik heb geen enkele vorm van barmhartigheid beoefend.
Mijn geloof is dood en niet werkzaam,
omdat het zonder goede werken is.
Ik heb geen vermorzeld en deemoedig hart,
zodat ik zou kunnen hopen,
om niet uitgeroeid te worden van voor uw ogen.

Indien ik niet mijn broeder veroordeeld zou hebben,
had ik de hoop gekoesterd niet veroordeeld te worden.
Maar hen die zondigen
veroordeel ik steeds met de tong en in gedachten
terwijl ik ondertussen zelf veel erger doe.
De kleinste zonden van anderen ga ik na,
doch mijn eigen grote overtredingen verberg ik.
Van mijn naasten
verlang ik gehoorzaamheid aan het kleinste gebod,
maar zelf tel ik ze geen van alle.
Uiterlijk doe ik alsof ik ingetogen ben,
innerlijk verkracht ik het recht en ben ik lichtzinnig.
En als ik ook als bij toeval
schijnbaar iets goeds verricht zou hebben
dan is ook dit in uw ogen, o Heer, slechts smaad,
want ik doe het uit hoogmoed en ijdele roem,
om te behagen aan de mensen.
Heel mijn leven heb ik doorgebracht in lichtzinnigheid.
Met mijn lichaam
heb ik eigenlijk de ijdelheid der wereld gediend,
door mijn ongepaste daden
heb ik mijn ziel ongevoelig gemaakt.
Ik was zo goddeloos,
dat ik U, mijn God en Schepper, niet kende.

Maar Gij, o Heer, wees geloofd.
Gij hebt niet alleen dit alles in mij verdragen,

maar mij ook uw barmhartigheid en grote genade betoond.
En hoeveel kwaad ik ook heb bedreven,
Gij hebt uw grootheid veelvuldig over mij gespreid.
Gij hebt mij bekeerd en getroost
en mij veel goeds waardig gekeurd,
Gij hebt mij aan de wereld onttrokken
mij deze heilige staat verleend
en mij een plaats gegeven in uw dienst
– door uw barmhartigheid, uw heilsplan en genade.

En ondanks dit alles was ik dwaas en ondankbaar
en handelde ik onbezonnen en nalatig, van meet af aan.
Ontelbare malen was ik mijn geloften aan U ontrouw
en heb ik deze staat bezoedeld en bevlekt met vele zonden.
Dit alles, o Almachtige, maakt mij woordeloos en stom;
Hoe vaak heb ik beloofd, na bezinning hieromtrent,
afstand te doen van mijn wandaden!
En toch verval ik steeds weer in dezelfde wandaden,
zelfs in nog ergere.
Hoe vaak dat ik met uw werk wil beginnen
en dat ik wil leven volgens uw wil.
En steeds loopt het uit op dezelfde leugen.
Steeds richt mijn geest zich vol ijver op het kwade en onreine
ik word door alle hartstochten overwonnen
en sta er hulpeloos bij.

Als Gij, o Heer, mij niet te hulp komt,
is mijn hoop verloren,
want mijn lichaam is reeds zwak
en mijn levenstijd loopt ten einde,
de eindstreep van de dood is genaderd.
De bijl ligt aan de wortel van de boom,
en men maakt reeds aanstalten
om mijn onvruchtbare ziel af te snijden.
De oogst nadert, de sikkels is geslepen
de maaiers spannen zich in om mijn ziel,
overdekt met het onkruid van mijn zonden,

weg te rukken en ze aan het eeuwige vuur prijs te geven.
Als ik dit alles overdenk, bezwijkt mijn geest.

Wat moet ik nu doen?

Ik kan alleen maar toevlucht zoeken
bij uw onpeilbare, oneindige liefde voor de mens.
Ik werp mij in de volheid van uw onmetelijke goedheid
en hoop op uw ondoorgroendelijke barmhartigheid.
Doe aan mij de wonderen van uw barmhartigheid.
Zoals uw genade mijn jeugd heeft verdragen
waarin mij elke leiding ontbrak,
en mijn daden die uw toorn opwekten,
verdraag evenzo de wandaden van mijn oude dag.
«Straf mij niet, Heer, met uw toorn,
en tuchtig mij niet in uw gramschap»¹¹
Laat mij niet teleorgaan omwille van mijn zonden!
«Denk niet aan mijn jeugdzonden»¹²
en wees mijn lichtzinnigheid niet indachtig, o Almachtige.
«Want onthield Gij de schulden, o Heer
wie hield stand in uw oordeel¹³?»
Hoeveel minder dan ik, die gebukt ga onder mijn zonden?

Ik was voor U een slechte knecht, genadige Heer.
Erbarm U over mij, omwille van uw genade,
over mij, die uw barmhartigheid niet waardig ben.
Was mij van mijn zonden, want ze zijn talrijk.
Vertwijfeld smEEK ik U:
Spaar mij, o spaar mij, Heer!
Vergeef mij mijn zonden,
die in volle kennis en in lichtzinnigheid,
bewust of onbewust zijn bedreven,
en verlos mij ook van de zonden
die ik had willen doen.
Reik mij de helpende hand en richt mij weer op,
mij, die nog nauwelijks in leven ben
en die daar lig te sterven,
heel mijn wezen overdekt met ongeneeslijke wonden.

Niemand kan deze genezen dan Gij alleen,
o allerbarmhartigste geneesheer van de zielen en lichamen.
Genees Gij mij, o Heer,
verdrijf de aanval van de vijand,
die mijn ziel in een schrikwekkende verwarring stort.
Geef mij verstand en nuchterheid
en kracht om uw heilig werk te verrichten.

Want zonder uw hulp
kunnen wij nooit iets goeds volbrengen.
Verleen mij,
af te sterven aan de verlangens van deze ijdele wereld,
Gij kent mijn bestemming,
maak dat ik niet voor altijd te gronde word gericht.
Red mij, of ik wil of niet!
Zend geen bekoring over mij, o Heer,
geen lijden of ziekte
die mijn krachten te boven gaan,
maar geef mij gezondheid en kracht,
dat ik onder dankzegging
alles verdraag wat mij zal overkomen.
Sla mij niet neer met de bijl van de dood,
als een onvruchtbare boom,
daar ik geen vrucht van goede werken bezit.
Verleen mij,
de tijd van mijn leven die mij nog overblijft, door te brengen
in oprechte boetvaardigheid en trouw aan uw geboden,
en uw genadevolle, heilzame en volmaakte wil
te volbrengen.
Schenk mij, o Heer,
het voortdurend gebed in een deemoedig hart.
Sterk mijn geest en maak hem onwankelbaar
in het behartigen van het goede.
Geef mij, Meester, een teder hart en tranen
om mijn zonden te bewenen.
Ja waarlijk, mijn Heer en weldoener,
schenk mij tranen, want ik heb ze niet,

opdat mijn hart verwarmd wordt
door tranen van liefde voor U.
Troost mijn bedroefde ziel, laat mij vrijmoedig spreken
en verleen genade vooraleer ik sterf:
verleen mij een goed einde,
wanneer ik sta op het vreeswekkend eindpunt van de dood.
Wees dan mijn ziel indachtig en heb medelijden met haar,
die zo zwaar en zo vaak gezondigd heeft.
Bevrijd haar van de smart en de onuitsprekelijke droefheid
die er dan zullen heersen,
en van alle leed en pijn.
Lever haar niet over aan de duistere en listige boze geesten,
verjaag deze ver van haar en maak hen onzichtbaar voor haar.
Zend een engel van vrede en licht om bezit van haar te nemen,
scheid haar zacht van mijn onrein lichaam.
Aanvaard haar
gezuiverd omwille van mijn berouw en mijn belijdenis.

Onthul op de dag van het oordeel mijn boze daden niet
aan engelen en mensen,
maar verscheur de schuldbrief van mijn fouten
en laat niemand ze kennen.
Bevrijd mij van de eeuwige kwelling
en verleen mij, het lot van de rechtvaardigen te delen,
dank zij de gebeden van onze Meesteres,
de allerzuiverste Moeder Gods,
en de voorbede
van de heilige en onlichamelijke krachten van de hemel
en het smeekgebed van alle heiligen.
U, enige God, Vader, Zoon en Heilige Geest,
verheerlijkt in de Heilige Drieëenheid
U aanbid ik,
U vereer, prijs en verheerlijk ik
met mijn tong, mijn hart en mijn geest,
met alle gedachten, gevoelens en gezangen
van mijn ziel en lichaam,
nu en altijd en in de eeuwen der eeuwen. Amen.

NOTEN

- 1 Vgl. Presentatie van de tekst blz. 34.
- 2 Ez 18,23
- 3 Ps 104/105,1; vgl. noot 7, hfdst. 1 van de Regel, blz. 58.
- 4 Gn 1,26
- 5 Gn 4,23vv., vgl. de grote *Boete-canon* van de heilige Andreas van Kreta.
- 6 Re 9.
- 7 Js 36–37; 2 K 19. Rapsakes betekent generaal, maar wordt in de Septuagint gebruikt als een eigennaam (C.W.).
- 8 2 K 21,1–18 en het *Gebed van Manasse*. Zie C.WAGENAAR, *Het Boek der Psalmen naar de Septuagint, (Schrift en Liturgie)* 12, Bonheiden, blz. 306–307.
- 9 Nu 16.
- 10 Jr 8,23.
- 11 Ps 6,2.
- 12 Ps 24/25,7.
- 13 Ps 129/130,3.

DE BRIEVEN (Poslania)

INLEIDING

Sinds de diepgaande studie van G.M.Prochorov in de Geschiedenis van de Oude Russische literatuur blijkt er licht te zijn geworpen op de brieven van de heilige Nil. Hun aantal wordt teruggebracht tot drie grote en een kleine.

Tot die datum waren de brieven overgeleverd in niet-wetenschappelijke uitgaven, opgesteld vanuit weinig duidelijke handschriften, lukraak gekozen, en men had het onderzoek ook niet ver doorgevoerd. In 1864 beweerde een uitgever (Elagin), dat er een brief geschreven is naar Kassian Mangoepski (of Mankoevski, Mavnoekski, Mavnoeskiski), omwille van de overeenkomst – naar inhoud – met het leven van Kassian; en dat de derde gericht zou zijn aan Innokenti Ochljebinin, want op deze brief volgt het testament van de monnik Innokenti. Maar deze afleidingen lijken toevallig. Inderdaad is prins Konstantijn Mangoepski, die de monnik Kassian werd, een Griek en moet hij in zijn kinderjaren gedoopt zijn, terwijl de brief geschreven is aan een man, niet alleen van vreemde afkomst, maar een bekeerling, weggetrokken uit «het land van Egypte», weg van de «muil van de hel», waarschijnlijk moslim of heiden vóór zijn doopsel. De stijl is overigens niet die van de heilige Nil. Wat de derde brief betreft, stellen sommige handschriften uitdrukkelijk dat die gericht is aan Herman Podolni. Deze oplossing neemt C.M. Pro-

chorov aan, uitgaande van het feit dat deze handschriften teruggaan tot de 16e eeuw, dus zeer dicht staan bij de heilige Nil zelf.

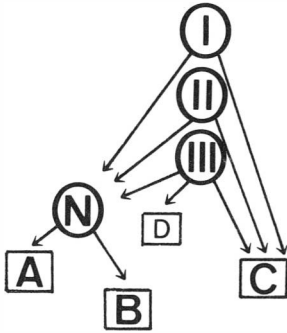
De drie brieven die nu ter sprake komen, waren reeds vernoemd door Elagin, Archangelski, Loerje, F. von Liliensfeld en Maloney. Nieuw is dat deze de enige zijn (de vierde terzijde gelaten die slechts een briefje is) die als echt van de heilige Nil moeten beschouwd worden.

Hoogstwaarschijnlijk zijn zij achtereenvolgens gericht aan Vassian Patrikejev, «een broeder die hem ondervraagd heeft aangaande de gedachten»; aan Goeri Toesjin, monnik van het Kirillov-klooster, een generatie jonger: «aan een broeder, over wat nuttig is»; aan Herman Podolni, die in het Kirillov-klooster leefde gelijktijdig met de heilige Nil en hem bezocht in de skite.

Er heeft ons geen enkele brief bereikt in het handschrift van de heilige Nil zelf, en evenmin een eigenhandig geschreven brief die hijzelf ontvangen heeft. Men mag veronderstellen dat de heilige Nil niet in een schrift of op een blaadje schreef, maar gewoon op berkeschors. De ontvanger van de brief echter hechtte er groot belang aan en schreef hem over.

Zo bereikten twee en misschien drie brieven ons door afschriften, gemaakt door de geadresseerden. Prochorov merkt op dat het handschrift GPB – Kirill. Beloöz. – 101/1178, waarin zich de derde (aan Herman) bevindt, bemerkingen bevat, half in geheimschrift, die gebeurtenissen vermelden uit de streek van Beloözersk in de jaren 1501–1509, gemaakt op verschillende plaatsen, geschreven door dezelfde hand als de brief zelf; op deze wijze zijn de dood van de broer van Nil, Andreas (in 1502) en de dood van Nil zelf vermeld (7 mei 1508).

In elk geval, de monnik Goeri Toesjin is een van de eersten die de brieven, gestuurd door de heilige Nil aan hemzelf of aan anderen, bewaard heeft en verzameld. Voor uitvoeriger bijzonderheden kunnen we slechts verwijzen naar de hierboven aangehaalde verhandeling van G.M. Prochorov. Wij halen er volgend schema uit, dat ons toelaat het verband tussen de oudste afschriften van de drie brieven te volgen.

- I. Eerste brief aan Vassian Patrikejev –
II. Tweede brief aan Goeri Toesjin –
III. Derde brief aan Herman Podolni –
N. Verondersteld afschrift van de
schrijver – A. Handschrift GBL Voloek,
577; einde 15e eeuw, begin 16e. – B.
Handschrift GIM Synod, 355; eerste
decennium van de 16e eeuw – C.
Handschrift van Goeri Toesjin, GPB,
Kirill-Beloöz. 142/1219; tweede helft
van de jaren tien en eerste helft van de
jaren twintig van de 16e eeuw – D.
Handschrift van Herman Podolni, GPB,
Kirill. Beloöz, 101–1178, einde 16e eeuw.

Wat het veronderstelde afschrift van de schrijver (N) betreft, zijn we afhankelijk van wat G.M. Prochorov zegt op bladzijde 132 van zijn uiteenzetting: «De tekst van de drie brieven van Nil Sorski in het handschrift GIM. Synodaal 355, is zeer dicht bij de tekst van het handschrift GBL Voloek. 577. Niettemin lijkt het niet dat het ene een afschrift is van het andere; het is weinig waarschijnlijk dat men de drie brieven afschreef en dan besloot de kleine vierde niet af te schrijven. En het is onwaarschijnlijk dat iemand uit het Kirillov-klooster de brieven van Nil Sorski is gaan zoeken in het klooster van Jozef van Volokolamsk. Integendeel, het is goed mogelijk dat men naar het klooster van Volokolamsk een afschrift heeft gebracht van de werken van de beroemde starets, komende van de poestynja zelf. De gelijkenis van de twee afschriften, van Volokolamsk en de Synodale, kan op een bevestigende wijze verklaard worden, als men veronderstelt dat ze gemaakt zijn vanuit een eigenhandig geschreven tekst van Nil Sorski, maar niet van de oorspronkelijke brieven die zich moesten bevinden bij de geadresseerden. Het zou gaan over een literair bewerkt handschrift, door Nil voor zichzelf gemaakt. Het afschrift van Volokolamsk lijkt wel tijdens het leven van Nil gemaakt en de Synodale kort na zijn dood».

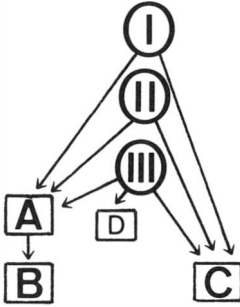
Deze veronderstelling roept toch enige scepsis bij ons op. G.M. Prochorov verklaart verder dat de kleine verschillen tussen de twee

handschriften van de ene kant, en die van Goeri Toesjin en van Herman Podolni aan de andere kant, zouden aantonen dat de heilige Nil zijn tekst verbeterd of gewijzigd heeft. Evenmin als een ander auteur was hij in staat zijn eigen tekst woord voor woord over te schrijven. We zien evenwel bezwaarlijk de heilige Nil zich de moeite getroosten om voorzichzelf een afschrift te maken, terwijl hij telkens herhaalt dat hij lang op de brief heeft laten wachten, dat hij onwetend is, enzovoorts. Voor de geadresseerden heeft hij op een slechte ondergrond geschreven, waarschijnlijk op berkeschors, zo weinig belang hechtte hij aan zijn geschriften. Zou hij, die zo nederig was, een literair bewerkte uitgave van zijn eigen brieven verzorgd hebben? Dit lijkt ons moeilijk aan te nemen. Over het geestelijk leven een verhandeling schrijven die moet gelezen worden door leerlingen is iets anders dan brieven sturen. Bovendien zou per ongeluk juist dit waardevolle afschrift van de schrijver verloren zijn.

Een andere veronderstelling komt in ons op: we weten dat twee van de geadresseerden een afschrift hebben gemaakt van een brief of een verzameling van drie brieven; zou de derde geadresseerde niet hetzelfde hebben gedaan? Vassian Patrikejev, volgens de uitgave van G.M. Prochorov de geadresseerde van de eerste, was zeer goed in staat om deze verzameling tot stand te brengen, een afschrift te maken dat literair meer bewerkt was dan de oorspronkelijke brieven, en dit te doen terwijl de heilige Nil nog leefde. Dit afschrift zou een groot gezag hebben kunnen genieten, op grond van de persoonlijkheid van Vassian Patrikejev. Het zou de basis hebben kunnen vormen van een tweede handschrift, het Synodale, kort na de dood van de heilige Nil. Daarna werd het synodale handschrift opgeborgen in het Kirillov-klooster. Het zou ook begrijpelijk zijn dat Vassian Patrikejev zijn afschrift heeft kunnen meenemen bij zijn verbanning en gevangenschap in het klooster van Volokolamsk in 1531, ofwel dat hij moest toezien hoe het hem werd afgenomen. Eén punt blijft dan nog duister: waarom bevat het synodale handschrift niet de vierde brief, die deel uitmaakt van GBL Volok. 577? Me dunkt dat men die weggelaten heeft, omdat men niet wist voor wie hij bestemd was. Ofwel, volgens de veronderstelling van G.M. Prochorov, zou er een ander handschrift bestaan hebben, vooraf-

gaand aan deze twee handschriften, maar eerder van Vassian Patrikejev, die zo twee afschriften na elkaar zou hebben gemaakt. Of nog: Vassian Patrikejev heeft later de vierde brief kunnen toevoegen na de dood van de heilige Nil.

Als we deze laatste veronderstelling aannemen, kunnen we volgend schema opstellen:

I. Eerste brief (aan Vassian Patrikejev) – II. Tweede brief (aan G. Toesjin) – III. Derde brief (aan H. Podolni) – A. Afschrift GBL Volok. 577 (door V. Patrikejev, volgens veronderstelling) – B. Afschrift GIM Synod. 355 (uit de middens van Kirillov-Beloöz.) – C. Afschrift van G. Toesjin GPB Kirill. Beloöz – D. Afschrift van H. Podolni GPB Kirill. Beloöz. 101/1178.

De vertaling die hier gebracht wordt, is gemaakt op de kritische uitgave door G.M. Prochorov, overeenkomstig zijn artikel.

Het handschrift A dient als basis. Voor enkele details hebben we varianten uit B of C gekozen, als die lezingen een begrijpelijker tekst opleverden.

I

BRIEF VAN STARETS NIL AAN EEN BROEDER DIE HEM ONDERVROEG OVER DE GEDACHTEN ¹

U hebt, geliefde broeder, het prijzenswaardige verlangen uitgedrukt, Gods woord te horen tot uw bemoediging, om u voor het kwade te hoeden en het goede te leren. Toch zou het voor u beter geweest zijn het te leren van hen die het goed begrijpen. U echter vraagt het aan mij, een weetniet en een zondaar. Ik behoor niet eens tot de stand van hen die deugdelijk onderricht hebben ontvangen. Daarom had ik er ook van afgezien en (het antwoord) op de lange baan geschoven, niet dat ik weigerde tegemoet te komen aan uw goed verlangen, maar terwille van mijn onverstand en mijn zonden.

Wat zal ik u zeggen, ik die inderdaad niets goeds heb gedaan, ik die als zondaar alleen begrip heb van zonden? Omdat u me echter telkens weer dringend gevraagd hebt u een woord te schrijven teneinde een fundament te hebben voor uw deugden, durf ik u deze dingen, die mijn maat te boven gaan, te schrijven, en wil ik uw verzoek niet afwijzen opdat u niet langer bedroefd zoudt zijn.

In verband met uw vraag over de gedachten aan het vroegere leven in de wereld, die telkens weer in u opkomen: gij weet toch zelf uit ervaring hoeveel leed en ontaarding deze vergankelijke wereld bevat en welk ontzettend kwaad zij berokkent aan wie van haar houden, en hoe zij later de spot drijft met wie haar slaafs hebben gediend. Ze lijkt zoet wanneer ze hen met dingen verwent, maar later wordt zij bitter. Want hoe meer hun bezittingen lijken toe te nemen doordat zij er zich aan hechten, des te meer nemen ook hun beproevingen toe. Wat zij als de goederen van de wereld be-

schouwen, schijnt slechts goed te zijn, inwendig is het vol kwaad. Zij die begrip hebben voor wat waarachtig goed is, zien dit ook duidelijk in, zodat zij de wereld niet liefhebben.

Wat zal er immers gebeuren nadat wij afscheid hebben genomen van dit leven? Houd uw gedachte strak gericht op wat u daarover gezegd is. Welk voordeel heeft de wereld hen gebracht die haar niet loslieten? Als iemand roem heeft genoten, eer en rijkdom, was dit alles dan niet nietig, ging het niet voorbij als een schaduw om te verdwijnen als rook? En velen die zich bemoeid hebben met de aangelegenheden van de wereld, werden reeds in hun mooie en aantrekkelijke jeugdijaren door de dood weggemaaid. Zoals verwelkte veldbloemen vielen ze af en zij werden tegen hun wil in van hier weggenomen. Zolang zij hier op aarde leefden, hadden zij haar kwalijke geur niet waargenomen, doch waren ze slechts bekommerd geweest over hun opschik en lichaamsverzorging. Zij spanden al hun vermogens in om te kunnen genieten van alle voordelen van deze wereld, en maakten studie hoe men in deze vergankelijke tijd het lichaam siert. En daar zij dit alles ontvingen, maakten zij zich geen zorgen om de toekomst en de eeuwige zaligheid. Wat moeten we van dergelijke mensen denken; grotere dwazen dan zij zijn er op de wereld niet! Dit is een uitspraak van een wijze heilige.

Sommigen van hen waren door en door vroom en richtten hun aandacht op het streven naar het heil; ze voerden strijd tegen hun hartstochten. Zij volgden naar vermogen voorbeelden van deugd na en wilden zich vastberaden van deze wereld losmaken. Zij konden zich echter niet losrukken uit haar netten en haar listen niet ontvluchten.

U echter heeft God bemind, u heeft Hij uit deze wereld genomen en in zijn genadig heilsplan in zijn dienst gesteld. U moet dan ook heel dankbaar zijn tegenover zijn barmhartigheid en alles doen wat in uw macht is om Hem te behagen en uw ziel te redden. Vergeet wat van de wereld is, wat achter u ligt, omdat het u toch geen voordeel biedt, en strek u uit naar de deugden die voor u liggen, want deze kunnen voor u het eeuwig leven verwerven. Richt u in vreugde op de eer voor-

bestemd te zijn voor de hemel; in het hemelse vaderland wordt ze het deel van hen die dapper de strijd hebben gevoerd.

Wat u me echter vertelt over de onzuivere gedachten, die door de vijand van onze zielen worden gezonden, wees daarom niet te zeer ten prooi aan droefheid of angst, want niet alleen zij die zwak en vol hartstochten zijn, gaan gebukt onder hun aanvechtingen, zeggen de Vaders, maar ook zij die reeds voortgang hebben gemaakt en een prijzenswaardig leven leiden en reeds gedeeltelijk de genade van Christus waardig bevonden zijn. Ook zij moeten veel met dergelijke gedachten worstelen en leven daarom in strenge ascese. Slechts door Gods grote genade verdrijven zij deze gedachten met inspanning en moeite, en ze leggen er zich op toe ze af te snijden.

Laat dit u tot troost zijn en snijd zorgvuldig de slechte gedachten af en overwin ze bestendig, door in gebed de Heer Jezus te aanroepen. Door deze aanroeping worden ze namelijk verjaagd en zullen ze ijlings wegvlugten. Zoals Johannes Climacus² zegt: «Sla de vijanden met de naam van Jezus, want een trefzekerder wapen bestaat er niet». Wanneer de aanstormende vijanden echter heel sterk blijken te zijn, sta dan op en richt uw ogen en handen ten hemel en zeg met aandrang en deemoedig: «Heb medelijden met mij, Heer, want ik ben zwak. Maar Gij, Heer, zijt zo sterk en Gij hebt moed; voer Gij voor ons de strijd en schenk ons de overwinning!»³ En wanneer u dit met ijver zult doen, dan zal de ervaring u leren, dat (die gedachten) door de kracht van de Allerhoogste overwonnen worden. Leg u eveneens toe op handenarbeid, want ook daardoor worden sluwe gedachten verjaagd. Dit heeft een engel geleerd aan een van de grote heiligen⁴.

Leer ook iets uit de Schrift uit het hoofd en leg uw geest daarop toe. Ook dit verhindert dat de aanval van de demonen vat op ons krijgt. De heilige Vaders hebben dit ontdekt. Hoed u echter voor gesprekken en voor het horen en zien van ongepaste dingen, die de hartstocht opwekken en de on-

zuivere gedachten in de hand werken. En God zal u helpen.

Wat u echter zegt in verband met vrees – dit is een kinderachtige houding van een weinig mannelijke ziel. Bij u past dit niet. Als ze u overvalt, vecht dan opdat ze u niet de baas wordt, breng uw hart ertoe op de Heer te hopen en zeg tot uzelf: «Ik heb de Heer die over mij waakt, en buiten zijn wil kan niemand mij kwaad doen. Als Hij iets toelaat dat me doet lijden, zal ik het zonder morren aanvaarden. Ik wil niet aan zijn wil ontsnappen, want de Heer kent mij heel goed en wil alleen wat goed voor mij is. Voor dit alles breng ik dank aan zijn genade». Zo zult gij door Gods genade de moed niet verliezen. Wapen u dus altijd tegen de vrees met het gebed. En als ze u op bepaalde plaatsen overvalt, doe er dan moeite voor om daar heel vaak naartoe te gaan, strek uw armen uit in kruisvorm en roep de Heer Jezus aan. *Met de hulp van boven zult gij niet bevreesd zijn voor de gruwel van de nacht noch voor de pijn die vliegt overdag*⁵. Tot zover wat dit onderwerp betreft.

Wat het overige aangaat: alles wat prijzenswaardig is, eerbaar en deugdzaam, overweeg dat en doe het! Wees wijs wat het goede betreft en haat al wat kwaad is. Gehoorzaam uw leraar en de andere Vaders in de Heer in elk goed werk. In de taak die u wordt opgedragen, of als u van de ene taak naar de andere gaat, moet u ijverig zijn en dienen met een verkwikkende zorg, alsof u Christus zelf dient. Behandel heel de gemeenschap als heiligen. Wanneer u iemand iets moet zeggen, een vraag stellen of een antwoord geven, doe het met een welgekozen en zacht woord, vol geestelijke liefde en met echte nederigheid, zonder dralen, zonder uw broeder te beledigen. Zoek contact met een vrome Vader doch ook dit op de juiste tijd en in de mate dat het nodig is. Houd u ver van wie niet zo zijn, hoed u ervoor te oordelen over wie het ook zij, zelfs als dat wat u ziet niet goed is. Beschouw uzelf in alles als een zondaar en een nietsnut. Als u iets nodig hebt van uw overste of van een ander van de eerwaarde Vaders, bid dan eerst, denk na of het u nuttig is en vraag het pas dan. Als hij u niet toestaat wat u verlangt, wees dan niet bedroefd of vertoornd. Wat u wordt opgedragen tegen uw wil, moet u

met geduld verdragen, ook al lijkt datgene wat u verlangt u goed.

Doe alles met geduld en zachtmoedigheid, en zo zult gij uw weg vervolgen tot Gods welbehagen en tot heil van uw ziel. God zal alles ten beste schicken; Hij zal u tijd verlenen en u helpen en bijstaan.

Beijver u te gehoorzamen aan de goddelijke Schrift. Drenk uw ziel met haar woorden als met levend water en wees erop bedacht ernaar te handelen zoveel het in uw macht ligt. Onderwerp u aan hen die inzicht hebben in de goddelijke Geschriften en in de geestelijke wijsheid en wier leven getuigt van deugd. Beijver u om aan dergelijke Vaders te gehoorzamen en hun leven na te volgen.

Heb geduld in het lijden, bid voor degenen die u onrecht hebben aangedaan en beschouw hen als uw weldoeners.

Begrijp dat wat ik u zeg, de zienswijze van de goddelijke Schriften is, die de bedoeling van Gods weldaad verkondigen. Zo hebben de heiligen uit vroegere tijden gedaan wat passend en billijk is en zij hebben het beloofde ontvangen omdat zij de paden van de deugd bewandelden. Zij hebben niet alleen tegenspoed en lijden verdragen, maar God beproefde hen door hen de weg van dood en kruis te laten gaan. Dit is het teken van Gods liefde, dat iemand beproevingen ondergaat omdat hij de gerechtigheid beoefent. Dit is een gave Gods, zoals de Apostel schrijft: *Het is voor ons een gave Gods, niet alleen in Christus te geloven, maar ook met Hem te lijden*⁶; het maakt de mens deelgenoot aan het lijden van Christus en doet hem gelijken op de heiligen, die geleden hebben terwille van zijn naam. En op geen andere manier bewijst God zijn weldaden aan wie Hem beminnen. Hierin onderscheiden zich de gunstelingen van God van de anderen, dat zij in beproevingen leven; maar zij die de wereld liefhebben, vinden hun vreugde in brasserie en comfort.

De weg van de waarheid bestaat erin de toets van het lijden te willen verdragen terwille van de godsvrucht. Op deze weg plaatst God hen die geduldig lijden, omdat hij naar het eeuwige leven leidt. Daarom past het dat wij deze weg in

vreugde en zuiverheid bewandelen, volgens de geboden van de Heer, Hem met heel ons hart dankend omdat Hij ons zo bovenmatig bemind heeft dat Hij ons deze genade schonk. Wij moeten daarbij dan ook zonder ophouden tot zijn Goedheid bidden, en het einde van ons droevig bestaan en de eeuwige zaligheid van de toekomstige eeuwigheid indachtig zijn. Dat de God van alle vreugde en troost, uw hart vertrooste en u beware in zijn vreze, door de geboden van de allerzuiverste Moeder Gods en van alle heiligen.

Terwille van de Heer, maak dat ook ik, zondaar, in uw geboden niet vergeten word, ik, die u het goede voorhoud en het zelf niet doe. Moge de Heer door zijn genade en zijn men-senliefde mij bevrijden van de zondvloed van de hartstochten en van de gehechtheid aan de zonden. Hem zij de eer!

NOTEN

1 Deze brief is naar alle waarschijnlijkheid gericht aan Vassian Patrikejev. Hij was een prins en werd door Ivan III verplicht zich terug te trekken in het Kirillov-klooster van het Witte Meer. Hij werd nochtans een echte monnik. Als leerling van Nil speelde hij een zeer voorname rol in de verdediging van de monniken aan gene zijde van de Wolga, tegenover de aanhangers van Jozef. Na het concilie van Moskou in 1503 verleende Ivan III hem genade; tenslotte werd hij in 1531 veroordeeld als ketter. Hij werd naar het klooster van Volokolamsk verwezen en stierf wellicht in 1539 of iets later.

2 *Ladder* 20,6.

3 *Ladder* 15,76. Moed geeft voor een keer het woord *podvig* weer, omdat het hier gaat over de moed van God.

4 *Vaderspreuken*, Antonius 1, (*Mon.Cah.*) 11/12, blz. 21. Zie ook blz. 70 en noot 30, blz. 72.

5 Ps 90/91, 5.

6 Fil 1,29.

II

BRIEF VAN DEZELFDE AAN IEMAND ANDERS OVER WAT NUTTIG IS¹

Wat uwe heiligheid mondeling met mij besprak, mijn eerwaarde Heer en Vader, daarover hebt u mij ook brieven geschreven. U verlangt van mij, een nietig mens, dat ik u schriftelijk een nuttig woord zou zenden, tot welbehagen van God en tot heil van uw ziel. Ik ben echter een zondaar en een onverstandig mens, overwonnen door alle hartstochten, en ik ben bang aan zo iets te beginnen. Om die redenen heb ik geweigerd en de zaak uitgesteld. Aangezien echter uw geestelijke liefde mijertoe gebracht heeft me te verstouten boven mijn maat, u passende dingen te schrijven, heb ik mijzelf moeten overtuigen.

Uw eerste vraag heeft betrekking op de onzuivere gedachten en hoe men zich ertegen moet verzetten.

U bent niet de enige die in dit verband blijk moet geven van zorg en ascese; dat moeten allen die met Gods hulp strijden. Deze strijd is zwaar, zeggen de Vaders omdat men namelijk een dubbele strijd te voeren heeft, met lichaam en ziel, en omdat er niets is dat de natuur zó kwelt. Men moet zich dan ook krachtig inspannen om zijn hart nuchter en waakzaam voor deze gedachten te behoeden. Men moet de vreze Gods voor ogen houden en denken aan de gelofte die we hebben afgelegd om in kuisheid en zuiverheid te volharden. Kuisheid en zuiverheid betreffen niet louter een uitwendige levenswijze, maar de verborgen mens van het hart, wanneer hij zich rein houdt van verdorven gedachten. Daarom moet u op alle mogelijke manieren deze gedachten zorgvuldig afsnijden en deze grote zege op haar behalen door ijverig tot God te bidden, zoals de

Vaders het op verschillende wijzen, doch steeds in dezelfde zin, hebben overgeleverd.

Een van hen bidt met de woorden van David: *Mijn vervolgers hebben mij nu ingesloten; o mijn vreugde, verlos mij van die mij omsingeld hebben* ². Een ander zegt in dit verband het volgende: *God, kom mij te hulp* ³, en gelijkaardige dingen. Nog een ander zegt: *Heer, oordeel hen die mij omringen, en bestrijd hen die mij bestrijden* ⁴, en het vervolg van de psalm. Roep ook hen te hulp over wie u in de geschriften hoort zeggen dat zij gestreden hebben om kuisheid en zuiverheid. En als de strijd u erg benauwt, sta dan op, sla uw ogen op, hef uw handen ten hemel en bid aldus: *Gij zijt sterk, Gij Heer, van U zijn de grote daden. Strijd Gij voor ons en behaal de overwinning voor ons, Heer* ⁵. Roep met nederige woorden de Almachtige te hulp: «Heb medelijden met mij, Heer, want ik sta machteloos». Dit hebben de Vaders ons overgeleverd, en wanneer u deze strijd hebt gestreden, zult u uit ervaring weten dat, met Gods genade, deze gedachten daardoor volkomen overwonnen worden. «Sla steeds de vijand met de Naam van Jezus», want er is niets krachtigers om deze zege te behalen ⁶.

Hoed u echter voor het verlangen naar personen en het beluisteren van gesprekken die de hartstochten oproepen en onreine gedachten opwekken, en God zal u bewaren. Tot zover dit onderwerp.

Uw tweede vraag betreft de gedachte van godslastering.

Ook dit is een brutale en heel boosaardige en ontembare gedachte. Ze kwelt iemand ten zeerste, zij het dan niet voortdurend. Dit is niets nieuws, doch deed zich ook reeds vroeger voor bij de vermaarde Vaders en heilige martelaren, zelfs op het ogenblik waarop hun beulen hun lichamen wilden prijsgeven aan de foltering en aan het bitter lijden, terwille van de belijdenis van hun geloof in onze Heer en God Jezus Christus.

Over deze gedachte kan men op volgende wijze de zege behalen. Omdat niet onze ziel, maar de onreine boze geest hierin schuldig is, moet men tot de geest van godslastering

spreken als volgt: «Ga achter mij staan, Satan! Ik aanbid mijn Heer en God, en Hem alleen wil ik dienen. Dat de godslastering op uw eigen hoofd neerkome en de Heer ze u aanrekene. Weg van mij! God die me geschapen heeft naar zijn beeld en gelijkenis, moge u uitroeien!»

En als ze doorgaat u schaamteloos te kwellen, richt dan uw gedachte op gelijk welk ander onderwerp, hetzij goddelijk, hetzij menselijk, mits het behoorlijk is.

Hoed u echter voor hoogmoed en beijver u de wegen van de deemoed te bewandelen. De Vaders hebben immers gezegd dat de godslasterlijke gedachten geboren worden uit de hoogmoed ⁷. Toch komen ze ook voort uit de afgunst van de boze geest. Of ze nu uit het een of het ander voortkomen, zoals het hert giftige slangen doodt ⁸, zo is de nederigheid dodelijk voor deze hartstocht. Niet alleen over deze hartstochten hebben de heilige Vaders dit gezegd, maar over alle.

Derde vraag.

Wanneer gij u afvraagt hoe men zich van de wereld moet losmaken, dan getuigt dit van uw goede ijver. Leg u erop toe dit als volgt in u tot een goed einde te brengen, want dit is de weg die naar het eeuwige leven leidt. Deze weg hebben de Vaders bewandeld, die door hun waakzaamheid tot de wijsheid zijn gekomen, dat het voor degenen die nauwe banden met de wereld onderhielden, meer dan al het andere nodig is zich los te maken van de wereld. Wanneer zo iemand zich niet losmaakt van de wereld, dan zullen enkele beelden en vage trekken van de wereld die vroeger in hem waren geprent, door het horen en zien van wereldse zaken weer aan de oppervlakte komen, en kan hij niet nuchter en waakzaam volharden in het gebed en Gods wil overwegen. Wie wil leren te behagen aan God, moet zich losmaken van de wereld.

Wil dan ook geen gesprekken aangaan met uw gewone vrienden, die piekeren over wereldse aangelegenheden en zich in dwaze zorgen storten, bijvoorbeeld in verband met de aangroei van de bezittingen van het klooster en met het ver-

werven van bezit, dat men met vrome motieven tracht te handhaven, omdat men de goddelijke geschriften niet verstaat of omdat men de eigen begeerten volgt. Daarbij meent men nog dat men de weg van de deugd bewandelt.

Wat u betreft, man van God, laat u niet in met dergelijke mensen. Het past evenwel niet dat u gaat discussiëren met mensen die anders denken en evenmin dat u hen uitscheldt of verwijten maakt, maar dit alles moet men aan God overlaten. God de Heer heeft immers de macht hen op de goede weg te brengen.

Hoed u in elk opzicht voor vermetele oordelen. Want zoals er geschreven staat, is deze vermetelheid gelijk aan een groot vuur waarvoor men vlucht als het oplaait. Weiger de zaken van uw broeders, hun geheimen en daden, te horen en te zien. Dit maakt de ziel leeg van alle goeds. Wanneer men de fouten van de naaste ziet, moet dit echter een aanleiding zijn om zijn eigen zonden te bewenen.

En wees er niet op uit in de gesprekken met broeders snel te zijn met uw woorden, ook niet als dit nuttig lijkt. Als echter een broeder iets van ons wil weten en waarlijk vraagt om het woord Gods, en als wij het bezitten, moeten wij het hem geven – niet alleen het woord Gods volgens het getuigenis van de Apostel, maar ook onze ziel.

Maar ga om met monniken en met anderen die van goede wil zijn in hun werk, omdat zij geestelijk wijs willen zijn, want zij zijn kinderen van de goddelijke mysteriën. Gesprekken met hen die niet zo zijn, doen de bloemen van de deugd verwelken omdat men de hesychia gebroken heeft, die bloemen die pas ontloken waren en de tuin van de ziel die geplant was aan de waterbronnen van de boete met tederheid en frisheid omringden, zoals een wijze heilige het heeft gezegd ⁹.

Vierde vraag.

En wanneer u vraagt hoe u niet van de rechte weg zal afdwalen, geef ik u ook dienaangaande een goede raad. Houd u aan de wetten van de goddelijke Schriften en volg ze op. Er

is weliswaar veel geschreven, doch niet alles is van goddelijke aard: houd u dus aan de erkende goddelijke Schriften.

Beijver u oprecht om in waarheid de goddelijke Schriften te lezen en ook die der gesprekken van verstandige en geestelijke mensen, want niet allen, doch alleen de verstandigen begrijpen ze. Doe niets zonder het getuigenis van deze Schriften; ik kan u vertellen dat ook ik zo handel; uw liefde in God maakt mij zo dwaas van mijzelf te spreken. Vermits er gezegd is: «Ik onthul mijn geheimen aan hen die van mij houden», daarom zeg ik u, dat ik niets doe zonder het getuigenis van de heilige Schriften; de heilige Schriften volgend doe ik zoveel in mijn macht ligt.

Wanneer ik dus iets te doen heb, onderzoek ik eerst de goddelijke Schriften en als ik niet vind wat overeenstemt met mijn inzicht op het ogenblik dat ik het werk onderneem, dan stel ik het uit tot ik het vind. En wanneer ik het door Gods genade vind, handel ik met vertrouwen, omdat het me duidelijk is. Ik durf niets te ondernemen uit mijzelf; ik ben immers een onwetende en een boer. Handel ook u, als u wilt, volgens de heilige Schriften en volgens hun opvatting, om Gods geboden en de overlevering van de heilige Vaders ten uitvoer te brengen. Wees ijverig in alles wat u ziet en hoort van de heilige Schriften, die blijk geven van waarachtig leven en denken. Zij geven de richting aan van de weg die u moet bewandelen; zij prenten hem in uw hart. Trek zonder wankelen voort op de weg van God en dwaal met Gods genade niet van de waarheid af.

Er staat inderdaad geschreven dat zij die juist oordelen en vroom leven onmogelijk verloren kunnen gaan. Zij nu die met het werk Gods bezig zijn met een verdorven verstand, wijken van de rechte weg af. Gij echter, ga voorwaarts zonder om te zien, omdat gij de hand aan de ploeg van de Heer hebt geslagen. Kijk niet om, opdat gij geschikt zijt voor het Rijk Gods.

Span u in om het zaad van Gods woord op te nemen; dat uw hart geen weg of rots of doornstruik zij, maar goede aarde bevonden wordt, die veelvoudige vrucht voortbrengt tot redding van uw ziel. Moge ook ik, die uw wijs verlangen om het

woord Gods te horen, gezien heb, u vinden in de beoefening van de deugden, zoals dit prijzenswaardig is, en mij verheugen en God danken.

Daar ik ervaren heb dat u het woord Gods hoort en bewaart, smee ik u terwille van de Heer, te bidden voor mij zondaar, die u het goede zeg, maar het zelf op geen enkele manier doe. Moge God, die grootse dingen tot stand heeft gebracht en die alle handelen schenkt aan hen die zijn wil volbrengen, u inzicht geven om te volharden in zijn heilige wil, door de gebeden van onze allerheiligste Meesteres, de Moeder Gods, en alle heiligen. Hij zij geprezen in eeuwigheid. Amen.

NOTEN

1 Deze brief is gericht aan Goeri Toesjin, monnik van het Kirillov-klooster. Hij was minstens één generatie jonger dan de heilige Nil. In het afschrift van zijn brieven voegde hij aan het einde van de brief, gericht aan Herman Podolni, een groet toe aan de hele gemeenschap, dus ook aan hem.

2 Ps 31/32,7. Vgl. Regel, hoofdstuk 5, tweede gedachte.

3 Ps 69/70,2.

4 Ps 34/35,1.

5 Vgl. Ps 117/118,15–16 en Izaäk, Logos 54.

6 *Ladder* 20,6.

7 *Ladder* 23,8.

8 *Ladder* 25,9.

9 PG 150,1333D

III

BRIEF VAN DEZELFDE GROTE STARETS AAN EEN BROEDER DIE HEM GEVRAAGD HAD HEM TE SCHRIJVEN TOT NUT VAN ZIJN ZIEL ¹

In de brief die u me geschreven hebt, Vader, vraagt u me om u iets te zeggen dat u nuttig kan zijn, en om u tijding te brengen aangaande mijzelf, omdat u denkt dat ik mij zorgen zou maken over u naar aanleiding van de gesprekken die we samen hebben gevoerd toen u nog hier was. Ook vraagt u er mij om vergeving om. Ik heb u aangeraden, zoals ik ook zelf doe, aangezien u steeds mijn geliefde broeder bent en er geschreven staat: «Ik openbaar mijn geheim aan de mijnen, aan de zonen van mijn huis» ², u te herinneren dat we moeten handelen, niet op een louter natuurlijke manier, of zoals de omstandigheden uitvallen, maar volgende de heilige Schrift en volgens de overlevering van de heilige Vaders, vooraleer het klooster te verlaten. Dit moet toch gebeuren omwille van een geestelijk voordeel en nergens anders om. Want het lijkt me dat men tegenwoordig niet leeft volgens de goddelijke wetten, volgens de Schrift, volgens de overlevering van de heilige Vaders. Neen, ik heb de indruk dat ieder leeft volgens zijn eigen wil en menselijke redenering. In vele opzichten doen we eigenlijk wat verdorven is en beelden ons daarbij in dat we deugd beoefenen. Dit komt omdat we de heilige Schriften niet kennen, omdat we ons de moeite niet getroosten ze te doorgronden met de vreze Gods en in nederigheid. We slaan er geen acht op en houden ons bezig met menselijke zaken.

Daarom heb ik zo tot u gesproken, omdat u naar waarheid, zonder u iets te ontveinzen, het woord van God wilt horen en in praktijk brengen. En ik heb u mijn uiteenzetting gegeven zonder u te willen vleien, noch u de moeilijkheden van de

smalle en gevaarlijke weg te willen verhelen. Tot iedereen spreek ik verschillend, volgens ieders maat. U kent mijn beperktheid van meet af aan, omdat u, geestelijk gezien, mijn geliefde broeder bent. Dit is de reden waarom ik u nu schrijf en mezelf openbaar aan u: uw liefde in God dwingt me en maakt me zo dwaas over mijzelf te spreken.

U weet hoe ik mij, toen we samen leefden in het klooster, losmaakte van de banden van de wereld en zoveel als mijn krachten me toelieten, handelde volgens de heilige Schrift, hoewel ik daar niet in slaagde door mijn traagheid en nalatigheid. Na mijn pelgrimstocht beëindigd te hebben, kwam ik in het klooster terug en niet ver daarvandaan, doch buiten de muren, bouwde ik mij een kluis. Ik heb er geleefd zolang als ik kon. Nu heb ik mij ver van het klooster gevestigd, want ik heb met Gods genade een plek naar mijn hart gevonden, weinig toegankelijk voor de kinderen van de wereld, zoals u zelf hebt kunnen zien. Ik houd me vooral bezig met het onderzoek van de goddelijke geschriften, vooral met de geboden van de Heer en hun commentaren en met wat overgeleverd werd door de apostelen, verder met de levens van de heiligen en de onderrichtingen van de heilige Vaders. Daarop leg ik me toe. Wat naar mijn gevoel aangenaam is aan God en nuttig voor mijn ziel, schrijf ik over voor mezelf. Daaruit bestaat mijn onderricht, daarin vind ik mijn leven en mijn ademhaling. Wat mijn zwakheid, mijn luiheid en traagheid betreft, heb ik mijn hoop gesteld op God en de zeer reine Moeder van God. Als het gebeurt dat ik iets wil ondernemen en ik vind er niets over in de Schrift, laat ik dat een tijdje rusten tot ik het er in vind. En wie zich met een geestelijke liefde aan mij hecht, raad ik aan hetzelfde te doen, maar u in het bijzonder, want vanaf het begin bent u mijns gelijke geworden door deze geestelijke liefde. Daarom heb ik u dit woord toegestuurd, u raad gegeven in het goede, alsof het mijn eigen ziel betrof. Ik raad u aan te handelen zoals ikzelf me inspan te doen.

Hoewel gescheiden naar het lichaam, zijn we nu in geestelijke liefde verenigd onder hetzelfde juk. Over de normen van deze geestelijke liefde heb ik u toen gesproken. Nu schrijf ik u

zaken die gaan over het heil van de ziel. Wat u uit mijn mond vernomen hebt en nu geschreven ziet, moet u, als het u bevalt, navolgen. U verlangt zoon en erfgenaam te zijn van de heilige Vaders, welnu, vervul de geboden van de Heer, volg de traditie van de heilige Vaders en zeg het aan de broeders die bij u zijn, of u nu alleen leeft of in een klooster met broeders. Schenk aandacht aan de heilige Schriften en volg het spoor van de heilige Vaders; ofwel, zoals de goddelijke geschriften het ons leren, onderwerp u aan iemand die bekend staat als een geestelijk mens in zijn handelen, zijn woord en zijn oordeel, zoals Basilius de Grote het schrijft in een hoofdstuk dat aldus begint: *Kom allen tot Mij, die belast zijt*³. Als men er geen vindt, dat men zich dan onderwerpt aan God volgens de heilige Schriften, echter niet als een dier gelijk sommigen. Terwijl zij in een klooster te midden van broeders zichzelf weiden als dieren, hun eigen wil volgen en zich tegelijkertijd in gehoorzaamheid wanen, gaan zij, dwazen, tevens het kluizenaarsleven beoefenen en leiden een leven volgens de wil van het vlees en een verstand zonder oordeel. Zij weten niet wat ze doen noch waarin ze zich steken. Johannes Climacus handelt daarover in een hoofdstuk over de verschillende soorten van hesychasme en zegt: «Zij vinden het beter te varen volgens hun oordeel, door meer hun eigen wil te volgen dan een onderrichting»⁴. Dat dit voor ons niet het geval zou zijn. Handel dus volgens de heilige Schriften en het leven van de heilige Vaders en met Gods genade zult u niet zondigen.

Verder: het heeft ook mij pijn gedaan dat u te lijden hebt. Daarom heb ik mij gedwongen u te schrijven, opdat u niet langer bedroefd zou zijn. Dat de God van alle vreugde en vertroosting uw hart vertroost en u onze liefde voor u laat kennen. Als ik u harde taal geschreven heb, en dan nog wel aan u, mijn steeds geliefde broeder, dan is het omdat ik aan uw verzoek niet heb willen voorbijzien. Ik hoop dus dat u mijn brief met liefde zult ontvangen en dat u niet zou letten op mijn onverstand.

Wat onze aangelegenheid betreft, vraag ik uwe heiligheid dat u ervoor zult zorgen dat ze goed in orde gebracht wordt.

Dit blijf ik u met aandrang vragen. Dat God u belone voor uw moeite.

Bovendien vraag ik uwe heiligheid, niet bedroefd te zijn over de woorden die ik u toen gezegd heb. Al lijken ze uiterlijk hard, van binnen zijn ze vol nut. Ik heb immers niet door mijzelf gesproken, maar door de heilige Schriften. Heus, ze zijn alleen hard voor wie zich niet willen vernederen in de vreze des Heren, en hun zinnelijke waanbeelden niet willen verlaten om te leven volgens hun door hartstochten gedreven wil. Deze mensen doorvorsen de heilige Schriften niet in een geest van nederigheid. En sommigen onder hen willen tegenwoordig zelfs niet horen wat het betekent te leven volgens de heilige Schrift. Ze lijken te zeggen: «Die is niet voor ons geschreven. Het heeft geen zin haar in onze tijd te onderhouden».

Voor wie er echter in waarheid naar leven, zijn de woorden van de Heer zuiver, toen en nu en in alle eeuwen, zoals gedegen en met zwavel gelouterd zilver, en zijn geboden zijn voor hen lichtender en begerenswaardiger dan goud en edelstenen. Ze verkwikken hen meer dan honingraat, ja, zulke mensen onderhouden ze. Wanneer zij ze onderhouden, zullen zij veel ter beloning terug krijgen.

Wees gezond in de Heer, zeer achtenswaardige Vader en bid voor mij, zondaar, die mij diep buig voor uwe heiligheid.

NOTEN

1 Gericht aan Herman Podolni. Hij was monnik in het Kirillov-klooster tegelijk met de heilige Nil, en kwam hem later bezoeken in de skite. Hij stierf op 30 april 1533, na de plaats van zijneersteascetische strijd verlaten te hebben «vooreen ander klooster» (klooster van Podolni). Vgl. Nikolski (N.K.) – *Een beschrijving van de handschriften van het Kirillov-klooster, opgesteld aan het einde van de 15e eeuw* (Russisch), 1897, blz. XXV–XLIII.

2 n.b.

3 n.b., Mt 11,28.

4 *Ladder* 27B,1.

IV

KLEINE BRIEF VAN DEZELFDE STARETS AAN EEN BROEDER UIT HET OOSTEN DIE HEM GEVRAAGD HAD NAAR IETS TOT NUT VAN ZIJN ZIEL ¹

Dit is het, Heer, wat ik ervan denk: bewaar als beginsel dat het goed voor u is om u in de lichamelijke werken ² volgens uw kracht en niet boven uw maat te gedragen. U moet de goddelijke geschriften bestuderen, u oefenen in de handenarbeid en van de stilte houden. De dag dat we, als God het wil, elkaar zullen zien, zullen we over alles een langer onderhoud hebben ³.

NOTEN

1 We weten niet aan wie deze brief is gericht. Archangelski heeft verondersteld dat het aan Kassian was. Wij weten nu dat Nil en Kassian geen enkele van de bewaarde brieven gewisseld hebben.

2 *Lichamelijke werken*. Bedenken we dat dit niet alleen de nachtwaken en het vasten omvat, maar ook het rechtstaan, het psalmgebed en zware arbeid.

3 Deze kleine brief wordt in handschrift A (het enige dat deze brief bevat maar dat als het beste wordt beschouwd) gevolgd door drie aanhalingen van de Vaders, in het bijzonder van Gregorius de Theoloog. Men heeft die nog onlangs aan de brief toegevoegd (vgl. Maloney, *Spir. Or.* 25), maar Prof. Prochorov beschouwt deze als een kleine bundeling, toegevoegd door de kopiist als persoonlijke bedenking, waarin een lichte toon van verweer doorschemert. Dit versterkt onze mening dat Vassian Patrikejev wel de schrijver van het afschrift kan zijn.

DIVERSEN ¹

a. EXEGETISCHE NOTITIES VAN DE HEILIGE NIL

Voorwoord bij het boek van de heilige Dorotheüs, in het uittreksel van de heilige Nil ².

Het is nuttig aangaande dit boek, dat zovele voordelen biedt aan de ziel, te weten dat er twee Dorotheÿssen en twee Barsanufiussen hebben bestaan.

De eersten werden besmet door de leerstellingen van de Severianen ³, terwijl de tweeden de rechtgeaardheid en de volledigheid van de leer liefhadden. In dit boek gaat het wel degelijk over deze laatsten. Om deze reden hebben we dit boek aangenomen en waarden het, omdat het (het boek) is van deze gelukzalige man, vol ervaring tussen alle Vaders.

Studie van Starets Nil

Leer het Woord nauwkeurig.

Vraag: — Voor hoeveel zilverlingen heeft Judas Onze Heer Jezus Christus verraden?

Antwoord: — Voor dertig zilverlingen.

Een zilverling heeft de waarde van twaalf Liter, een Liter komt overeen met zestig roebel. Alles tezamen telt men driehonderdzestig Liter in dertig zilverlingen.

b. REDE OP HET CONCILIE VAN MOSKOU (1503)

De heilige Nil stelt voor «dat de kloosters geen enkel dorp ⁴ zouden bezitten, maar dat de monniken in de verlatenheid (in poestynja's) leven en zich voeden door het werk van hun handen». Hij zei, dat als de kloosters dorpen bezitten, «het tevergeefs is te spreken over afstand doen van de wereld wat de monniken betreft, want dan zijn ze juist zoals de mensen van de wereld, zij winden zich op, redetwisten met leken en onder elkaar, gaan naar de rechtbank en spannen een proces aan».

NOTEN

1 Presentatie van de tekst blz. 35.

2 Alleen dit voorwoord is van de heilige Nil. Het Leven is een herhaling van de traditionele tekst (PG 88,1612A).

3 Severianen zijn gematigde monofysieten, leerlingen van Severus van Antiochië en tijdgenoten van Barsanufius en Dorotheüs.

Dorotheüs is inderdaad door de geschiedschrijver Evagrius Scholasticus ten onrechte van monofysitisme beschuldigd. Dat is ongetwijfeld de reden waarom de heilige Nil gelooft dat er twee Barsanufiussen en twee Dorotheÿssen zijn.

4 Door deze verklaring gaat de heilige Nil in tegen de overheersende strekking van de monastieke geestelijkheid, vertegenwoordigd door de heilige Jozef van Volokolamsk. Hij stelt een strenge armoede voor. Welnu, de cenobitische kloosters bezaten gronden en dorpen, en speelden daardoor een zeer belangrijke beschavingsrol. De heilige Nil mocht dan al gesteund worden door de monniken aan gene zijde van de Wolga, het is toch de mening van de heilige Jozef van Volokolamsk die is blijven zegevieren.

Rusland wordt beheerst door de gedachte «Moskou, het derde Rome». Ten gevolge daarvan verlangen de *aanhangers van Jozef* naar een eenheid, om niet te zeggen een versmelting, van Kerk en staat, en daardoor een versterking van de economische en politieke macht van de grote kloosters.

De heilige Nil Sorski

Daniël, de leerling van de heilige Jozef, zou tot metropoliet van Moskou benoemd worden en hoofd van de Russische Kerk tot 1522. Op de concilies van 1525 en 1531 werden twee leerlingen van de heilige Nil, die men de *onbaatzuchtigen* noemde, veroordeeld: Maxim Grek en Vassian Patrikejev.

In de loop van de 16e eeuw gaan de kluizenarijen aan gene zijde van de Wolga door een periode van grote beproeving. Het schijnt dat men er gevluchte ketteren ontdekte. De monniken werden verspreid.

Men zal moeten wachten tot de tweede helft van de 18e eeuw om het monastieke droombeeld van de heilige Nil in ere hersteld te zien, bijzonder dankzij Païssi Velitsjkovski.

Om zich een goed idee te vormen van de wijze waarop de grote kloosters en de heel kleine kluizenarijen zich ontwikkelden of uitstierven in deze opeenvolgende periodes, is het goed het werk te lezen van Victor Arminjon *La Russie Monastique*.

DERDE DEEL

GESCHIEDENIS VAN DE SKITE

Geschiedenis van de heilige Nil en van zijn klooster
door Ivan Plesjkov (1674)

Van de heilige Nil tot op onze dagen

Влодвѣнѣя вренена обѣтъ. Нонкаже уби
онѣ великѣи мѣжа и брани (тои бокои)
оуѣ мѣбе бѣтъ и мѣжа старѣе. Итопа
зѣхъ бѣдѣи, и храбрости таже набѣи,
и кѣдрости силе стѣи. Оуѣ бѣдѣи дѣо
и кѣдрости ^{стѣи} и жития добротѣ
та дѣанко тапортѣ и тапизны (тоѣ
ста, таѣ онѣ и стѣи обѣта дѣе)
же (ѣи великѣи старѣи мѣбо трѣдѣи
и бо стѣдѣи пожитѣ. и бѣе уби во
порадѣи таже и рахитѣе пѣтѣи мѣи
и бѣлѣо дѣи жития и бѣдѣи пожитѣ
ниѣ, и то дѣи бѣи пѣтѣи ни —
и бѣе пѣдѣи бѣи Нонкаже —
ради мѣи бѣи, и дѣи мѣи бѣи
на гѣдѣи стѣи, и бѣи мѣи бѣи
и бѣи. и бѣи пѣтѣи бѣи бѣи бѣи.

Geschiedenis van de skite van Nil Sorski – 1674.
Handschrift G.I.M. Sjtsjoech, nr. 212, fol. 137v.
Einde van de inleiding.

In 1976 deed G.M.Prochorov een belangrijke ontdekking die hij in 1977 liet verschijnen [Jaarboek «Monumenten der Cultuur. Nieuwe ontdekkingen», Naoeka – Moskou 1976 (Russisch)] Het betreft het oudste verhaal dat we hebben over het leven van de heilige Nil, gevolgd door de beschrijving van het leven in de skite in de 17e eeuw. Een deel van het handschrift, ongeveer een derde, was aan het publiek voorgesteld in 1912 door M.S. Borovkova–Majkova. Het hele handschrift handelt niet uitsluitend over het klooster van de heilige Nil, maar ook over dat van Kirill, waarvan de skite in die tijd afhankelijk was. Het deel dat onze belangstelling wekt, was in elk geval ernstig verminkt, want M.S. Borovkova–Majkova had een weigering opgelopen om naar believen het handschrift te raadplegen. De hele inleiding ontbrak, zegt G.M. Prochorov en ook de beschrijving van de levenswijze van de monniken. We zullen in de tekst aanduiden waar het nieuw-verschenen deel begint en eindigt.

De schrijver van dit waardevolle handschrift is een soort koster, Ivan, de zoon van Ivan Plesjkov, die het in 1674 schreef. Hij was geen monnik, vermits hij ondertekende niet enkel met zijn voornaam, maar ook met de naam van zijn vader en zijn familienaam. Als leek had hij wellicht de taak van opzichter over de goederen van het klooster, om de broeders te bezoeken en inlichtingen in te winnen over hun gezondheid, om hun kerk te verwarmen, voor de sacristie te zorgen, enzovoorts... Waarschijnlijk heeft hij deze taak eerst een tijd uitgeoefend in het klooster van de heilige Nil en daarna in dat van de heilige Kirill, en zijn verhaal zou bestemd zijn voor de monniken van dit klooster. Zijn stijl doet denken aan heldendichten en volksverhalen. Zelfs de spelling draagt sporen van het plaatselijk accent.

De geschiedenis maakt deel uit van de verzameling van G.I.M. Sjtsjoek, nr. 212, bladen 135v–144. Ze is des te waardevoller omdat het oude Leven dat van de heilige Nil kan hebben bestaan, zou

verbrand zijn in 1538 bij een inval van de Tartaren. Inderdaad, volgens N. Barsukov [Bronnen van de Russische hagiografie (Russisch) in Izd. O.L.D.P., 81, kol. 406–407, Sint-Petersburg, 1882], zouden er voor dat jaar reeds verscheidene handschriften bestaan hebben met het levensverhaal van de heilige Nil, als we ons houden aan een oud verhaal dat hij ons vertelt, na het zelf overgenomen te hebben van Nekrasov (Zarozjdenje, blz. 50). In die tijd zou het «Volk van Kazan», zoals men soms de Tartarenbenden noemde, zich aan het plunderen hebben gezet in de kluizenarijen aan gene zijde van de Wolga. En monniken afkomstig uit het klooster van de heilige Paulus van Obnora zouden een tijdje later daar gekomen zijn om de handschriften van het Leven van de heilige Nil mee te nemen, maar «er bleef geen tijd meer over». Tenslotte is het goed mogelijk, zoals G.A. Maloney (La spiritualité de Nil Sorski, blz. 40) vermeldt, dat de handschriften van het Leven van Nil alle in feite aan de vlammen waren prijsgegeven door zijn tegenstanders, aanhangers van Jozef.

GESCHIEDENIS VAN ONZE HEILIGE VADER
STARETS NIL
EN ZIJN EERBIEDWAARDIGE KLOOSTER

DAT ZICH OP HET TERREIN VAN HET
WITTE MEER BEVINDT
IN DE POESTYNJA ¹ VAN DE SORKA.
MEN VOLGT ER HET LEVEN VAN DE SKITE
VOLGENS DE REGEL
VAN DE HEILIGE OUDVADERS.

In het begin ² had de mens de geboden van God overtreden, de vijand verleidde hem, overheerste hem dus en ont-
nam hem zijn vorstelijke waardigheid. Inderdaad was de
mens in het begin prins van deze wereld, hoog verheven,
want God had hem aangesteld. Het vuur had geen macht over
hem, het water kon hem niet doen verdrinken, het wilde dier
deed hem geen kwaad en het gif van de slangen kon niet op
hem inwerken. Maar nadien liet hij zich strikken door de
verleiding, hij gaf zijn heerschappij over aan de verleider die
hem neerstortte in de diepte van zijn verleiding, en hij moest
wonen in het voorportaal van de hel. De ziel had zich zover
verwijderd van God dat er geen maat voor was. Het was haar
niet langer mogelijk terug te keren en haar Schepper te ken-
nen. Maar God trok haar tot zich; eerst riep Hij haar en liet Hij
zich door haar kennen langs de profeten. Vervolgens kwam
Hij zelf, ontrukte haar aan de vergetelheid en, nadat Hij het
kwaad van de verleiding weggenomen had, opende Hij de
poorten van de hel, drong erin door tot aan de verleide ziel en
toonde haar op welke wijze zij Hem kon behagen. Zo toonde
Hij haar de apostelen, de martelaren en de bisschoppen, en de

menigte heilige Vaders overal verspreid in verschillende landen, schitterend in de glorie als sterren van verschillende glans, opdat de ziel van de monnik zich tot God zou verheffen, bij het zien hoe deze mensen, haars gelijken, stralen in goddelijke glorie en geëerd zijn door de mensen. Inderdaad waren zij, de heilige Vaders, gehoorzaam aan Onze Vrouwe en aan hun Schepper. Zij volgden Hem zonder om te kijken en met heel hun hart. Zij verlieten steden, dorpen en gehuchten en alle andere dingen op aarde en verborgen zich voor de wereld in woestijnen, bergen en bergspleten, terwille van de liefde van God. Elders verwijderden anderen zich minder ver van de wereld, maar ervan gescheiden, niet uit schuwheid maar omdat zij zich de omgang met de mensen onwaardig hadden gemaakt en veeleer verkozen te leven in de woestijn tussen de wilde dieren, bedenkend dat zij tevoren als beesten leefden in de wereld. Zo hebben ze zich vernederd, zich neergebogen en zich verborgen voor de wereld. Maar God heeft hen verheerlijkt als zijn trouwe dienaars. Anderen leefden in skites, weer anderen gaven er de voorkeur aan zich op te sluiten in kluizen, onderwierpen daar hun leven aan vernedering en ontbering en maakten zich stom om hun regel onder velerlei inspanningen na te komen. Ook de gevaarlijke ziekten die hen troffen, verdroegen ze in zachtmoedigheid hun hele leven lang. Tengevolge daarvan konden ze zich niet recht houden, noch hun gewone gebeden verrichten, ze konden geen lof zingen met luide stem, zelfs geen psalm zeggen noch iets anders doen, wegens de ziekten die in hun lichaam woedden. De fysieke onbekwaamheid op zichzelf, deze manier van leven die schijnbaar elk nut miste, was dan voldoende voor hen, en de stilte verving alle regels. In zoverre ze het konden, verdroegen ze alles volgens hun krachten en streden voor hun heil.

Hier evenwel, mijn geliefden, mag ik u niets verbergen wat betrekking heeft op de heilige starets Nil. Inderdaad, al heeft hij geleefd in de laatstetijd, toch moest deze heilige starets niet onderdoen voor deze grote mannen en heilige en goddragende Vaders uit de oudheid, door zijn dapperheid, zijn

geestelijke ascese, zijn moed waarmee hij optrad tegen de boze geesten en de wijsheid van zijn woorden. De hoofdstukken die hij geschreven heeft, tonen klaar en duidelijk de geestelijke wijsheid die aanwezig was in hem, in zijn gesprekken en in zijn deugd. Hiervan getuigt eveneens dit heilig en eerbiedwaardig klooster waar de grote starets welgevallig was aan God door zijn talrijke werken. Daarom wil ik u³ deze bewonderenswaardige poestynja leren kennen, u, navolgers en ijverige beoefenaars van het leven in verlatenheid en stilte, u, die het boeteleven omhelsd hebt.

In het land dat zich bevindt in het noorden van de Russische en Slavische Staat, in het gebied van het Witte Meer, is er een poestynja, genaamd *Sorskaja*.

In deze poestynja is een kerk, toegewijd aan Sint-Jan de Doper, waar de relieken van onze heilige Vader Nil begraven zijn, onzichtbaar voor wie dan ook.

Welke ouders had onze heilige Vader Nil? Wat was zijn geboortedorp? Op welke leeftijd wees hij de wereld af? We weten niets met zekerheid. Wij hebben alleen horen zeggen dat hij geboren en opgevoed is in de hoofdstad Moskou, en dat hij de functie van griffier en rechter⁴ heeft uitgeoefend. Hij koos voor het monastieke leven in de grote laura van de wonderdoener Kirill van het Witte Meer. Daarna vertrok hij naar de hoofdstad Constantinopel, ging naar de Athosberg en kwam terug naar Rusland. Door God geleid, kwam hij in deze poestynja aan de Sorka waarover wij hierboven reeds gesproken hebben. Hij heeft er enige tijd geleefd, God de Heer welgevallig door vasten en gebed en door het vermijden van alle kwaad. Daarna is de heilige starets, onze heilige Vader Nil, voor eeuwig in God ontslapen op 7 mei van het jaar 7016⁵.

Vervolgens begon starets Nil, door de wil van God en de gebeden van onze heilige Vader, in zijn poestynja aan de Sorka, het leven van de skite volgens de regel en de traditie van de oude en heilige Vaders, en zelfs tot op deze dag leeft men die na tot eer van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, één God, en tot eer van de zeer reine Moeder van God, onze Vrouwe en altijd Maagd Maria.

De poestynja bezit enkele bomen, een soort sparren, enkele berken en dennen, en verder hoog ondoordringbaar struikgewas. Men vindt er ook bessen: moerasbessen en rode bessen, braam- en bosbessen. Andere bomen of groenten heeft men in deze poestynja nooit gevonden.

Men treft in deze poestynja zelfs niet het minste aan dat bewoners die houden van het leven van deze wereld normaal en passend vinden. Aangezien men er niets mag aantreffen wat lawaai en geroep veroorzaakt of wat enige band legt met de wereld, vindt men in de poestynja geen vee, geen ezel, geen dienaars, geen dienstpersoneel, geen inwonenden, noch iets, wat dan ook, dat men overal wél aantreft. Zo heeft onze heilige Vader Nil het gewild toen hij dit vergankelijke leven nog niet verlaten had. Zelf heeft hij aan zijn leerlingen en volgelingen te kennen gegeven hoe ze moesten leven na hem, en zij voegden zich naar zijn wil: er is volstrekt niets dat thuishoort in het leven in gemeenschap. Men houdt zich niet bezig met onderricht en de dienst van het woord, want dit leidt tot zonde van het lichaam, zoals de dodelijke dronkenschap, want deze, zoals hij het zegt, maakt ons los van God. Hij gaf opdracht uitsluitend in het levensonderhoud te voorzien door handenarbeid. Als iemand door de boosaardigheid van de wereld niet heeft leren werken en niet in staat is zich door het werk van zijn handen in leven te houden, laat hij dan een aalmoes aannemen, afkomstig van de zijde die Gods genade beschikt. Overdaad moet men absoluut vluchten. Hij verbood eveneens ooit vrouwen of jongelui in de poestynja binnen te laten, en geen vrouwelijk vee⁶, want door dit alles breekt de gemeenschappelijke vijand van de monastieke orde ons ten zeerste af. Zijn doel is immers de monnik veeleer door middel van het natuurlijke te bezoedelen.

In de poestynja aan de Sora is de orde der diensten dan ook zo opgesteld: tweemaal per week verzamelen ze zich in de kerk en vieren de vespers en metten van de zondag, en op woensdagavond de vespers van de donderdag⁷. Als er op een weekdag een feest van de Heer valt of een feest van een grote

heilige, houden ze daar de nachtwake van en laten die van woensdag achterwege. Ze doen aldus voor de zondag en voor het feest, om zo slechts twee nachten per week wakend door te brengen. De andere dagen kwijten ze zich ervan in hun kluis en zijn ze druk bezig aan hun heil, elk volgens eigen kracht. Ze hebben niet allen hetzelfde na te komen of evenveel regels te onderhouden in hun kluis, want hoe meer iemand groeit in geloof in God, des te langer blijft hij in gebed voor Hem.

Hun leven in de kluis speelt zich gewoonlijk af als volgt. Het is streng verboden dat twee broeders samen leven in eenzelfde kluis. Iemand die niet heeft leren lezen en schrijven, ook al is hij een van de groten van deze wereld en een achtenswaardig man, wordt niet in de poestynja aangenomen. De broeders leven alleen in een kluis, want zo hebben de oude, heilige en goddragende Vaders het leven in een skite gewild. Er leven mensen die lezen geleerd hebben.

De kluizen zijn zo ver van elkaar verwijderd dat men niet hoort wat de ander doet in zijn kluis, of hoe hij zich tot God richt. Men moet slechts vanuit de ene kluis de andere kunnen zien. Vanuit een kluis kan men niet alle andere tegelijk zien wegens het zeer hoge woud en het kreupelhout tussen de kluizen. Er vloeien twee stromen door de poestynja. Wie hier leeft, bewaart de gewoonte van de Vaders die er tevoren als kluizenaars verbleven: men kapt volstrekt geen hout rondom de kluizen, voor welk doel het ook in de skite gebruikt kan worden, maar men kapt de nodige bomen op een zekere afstand van de skite, opdat niet alle kluizen tegelijk gezien kunnen worden.

Zij hebben slechts één gardiaan die de uren regelt, tijdens de winter de achterkant van de kerk verwarmt en elke dag de broeders bezoekt om zich van hun gezondheid op de hoogte te stellen. Daarna gaat hij naar de overste en geeft verslag over hun gezondheid. Als een broeder ziek wordt, dient hij deze broeder tot hij weer genezen is.

Het voedsel werd hun verschafte uit de schatkist van de Groot-Soeverein, de tsaar van het Slavische en Russische

land, alleenheerser en meester van talrijke andere volkeren en staten, en wel in die mate, dat de monnik zijn lichaam kon voeden volgens zijn levenswijze. Vanaf dezelfde tijd hebben ze zich ook kleding kunnen aanschaffen om de naaktheid van hun lichaam te bedekken, want de weldaden van God ontvingen zij vooral in de vorm van kleding.

Heel hun kwelling werd veroorzaakt door de lusteloosheid, omdat ze geen mensen zagen. Dit is onmogelijk onder woorden te brengen of te kennen door hen die vleselijke gedachten hebben. Alleen zij weten het die steeds met hun geest bezig zijn. Zij begrijpen dit woord, want zelfs voor hen was de goddelijke vreugde er niet altijd, of is zij steeds gelijk gebleven. Het is inderdaad zoals voor hen die handel drijven: nu eens moeten ze zich verheugen om hun winst, dan weer bedroefd zijn om hun verliezen. Zo gaat het ook bij wie geestelijk leven: zij hebben handel gedreven, zij hebben het vlees geruild voor het goud van de geboden, en de geest gekocht. Nu eens naderen zij tot God en verheugen ze zich zoals de profeet zegt: *Ik herinnerde me God en verheugde mij*⁸, en *mijn hart en mijn lichaam roepen van vreugde voor de levende God*⁹; dan weer hebben ze zich van Hem verwijderd en zijn terneergeslagen. Daarom trouwens nam vroeger niemand hier het habijt aan, maar men werd ontvangen als novice in een cenobietenklooster. Hetzelfde gold voor wie het ongeluk hadden te vallen in braspertijen en spelen (bij begrafenissen), althans in het geval dat zij de regel van de kluis overtreden hadden. Want zo iemand wordt spoedig uit de skite verjaagd door de geest van lusteloosheid en keert terug in de wereld. En dit laatste onheil is erger dan het eerste. Want wie in zijn leven alle regels helemaal opgeeft, overkomen andere kwalen. Die treffen hem omdat hij het leven in de stilte niet meer aan kan. Maar als een broeder, na de skite verlaten te hebben, zich met heel zijn wezen haast, als hij vurig is in zijn geloof en zich zijn grote ijver van het begin herinnert, de vurige gedachten die hem ertoe hadden aangezet om zijn huis te verlaten, en als hij terugkomt naar de skite, dan zullen de monniken van deze poestynja aan de Sora, ervaren krijgslied-

den als zij zijn, (want zij zelf worden voortdurend aangeval-
len door de duivel), deze broeder spoedig met vreugde ont-
vangen, zoals de Apostel zegt: *Wie geleden heeft, wie beproefd is,
kan te hulp komen aan wie aangevallen wordt*¹⁰. En zij zullen die
broeder herstellen in zijn vroegere levenswijze. En deze hecht
zich met vuriger geloof aan zijn vroegere ascese, terwijl God
hem versterkt en onze heilige Vader Nil hem helpt. Want
hoewel onze Vader Nil ons verlaten heeft naar het lichaam, is
hij door zijn geest steeds met ons en helpt ons in de be-
proevingen. Zoals een echte vader verheugt hij zich zelfs over
onze armzalige instelling, want hij ziet dat we alle zorg
besteden aan het heil van onze zielen.

Als een nieuweling bij hen wil leven, dan komen de overste
en de hele gemeenschap samen in een kluis en onderzoeken
de broeder om te zien of hij in staat is bij hen te leven, alleen
in een kluis. Men mag in het begin niet te zacht zijn voor deze
broeder. Dat doen ze niet uit kwaadwilligheid, maar om het
geduld van de broeder te leren kennen. En als zij hem in staat
achten met hen te leven in de eenzaamheid van een kluis,
ontvangt de overste hem in zijn eigen kluis en verleent hem
onderdak tot de broeder zijn eigen kluis ingericht heeft. Hij
richt deze niet geheel en al in, want men geeft aan de nieuw-
komers kluizen die klaar zijn, voorzien van heilige ikonen en
boeken, alle vaatwerk en huishoudelijk gerei, nodig in de
kluis. Daarna verlenen de broeders die hier leven op hun
beurt elke dag verblijf aan de nieuw aangekomen broeder, om
hem te spreken over alle aanvallen van de duivel. «De duivel,
broeder», zeggen ze, «pakt wie hier leeft vooral aan door
luiheid en verwekelijking. Als hij hem zo ten val gebracht
heeft, kan hij hem losrukken van het lichamelijk gebed. En dit
verlaten betekent inderdaad voor de monnik een grote gees-
telijke val». Trachten we er ons dus van te bevrijden, door de
genade en menselijkheid van onze Heer en Redder Jezus
Christus, aan wie alle glorie, eer en aanbidding toekomt, met
de Vader en de heilige Geest, nu en altijd en in de eeuwen der
eeuwen. Amen.

NOTEN

1 *Poestynja*: dit woord betekent *verlatenheid, woestijn*, en vandaar: kluizenarij, klooster. Het mooie boek van Catherine de Hueck–Doherty, *Poestynja*, heeft dit woord leren smaken in onze streken. Vandaar dat wij dit woord onvertaald laten. De skite van de heilige Nil is door de jaren heen een beetje uitgestrekter geworden en heeft de naam *poestynja* aangenomen.

2 Dit gedeelte is voor het eerst kortgeleden uitgegeven door G.M.Prochorov in het werk aangehaald op blz. 173.

3 Dit gedeelte is uitgegeven door M.S.Borovkova–Majkova in *Onderrichting en Regel van Nil Sorski*, OLDP 179, 1912.

4 Deze benaming is ontleend aan het O.T. (Dt 1,15; Joz 8,33).

5 Men telde toen de jaren vanaf «de schepping van de wereld», die men plaatste in 5508 vóór Christus door het optellen van de jaren van alle aartsvaders en voorouders van Christus tot aan Adam. Het jaar 7016 komt overeen met 1508.

6 Einde van het gedeelte uitgegeven door M.S.Borovkova–Majkova in 1912.

7 De liturgische dag begint op de vooravond met de vespers.

8 Ps 76/77,4.

9 Ps 83/84,3.

10 Heb 2,18.

VAN DE HEILIGE NIL TOT IN ONZE DAGEN

KORTE BESCHRIJVING VAN DE POESTYNJA IN HAAR OPEENVOLGENDE STADIA

In 1508, op 7 mei, gaf de heilige Nil zijn ziel aan God terug. De broeders wilden zijn lichaam evenwel niet onmiddellijk ten prooi geven aan de vogels van de hemel. Zij begroeven het sober op de kunstmatige heuvel, een soort ophoging, waar men het eerste kerkhof van de monniken had aangelegd.

In die tijd lagen de kluizen, ongeveer een twaalfstal, verspreid in het bos op een steenworp afstand van elkaar. Dicht bij die van de heilige Nil bevond zich een kruis, een kleine kapel, een put en een vijver die hijzelf had uitgegraven.

Na zijn dood ¹ bouwde men een molen op de Broda en een houten kerk toegewijd aan de Ontmoeting van de Heer (2 februari) op de ophoging. De kroniek weet over de periode van de 16e eeuw alleen te vertellen dat het aantal monniken zich handhaafde rond de twaalf.

Men moet er nochtans aan toevoegen dat in 1522, metropoliet Daniël, leerling van de heilige Jozef van Volokolamsk, Varlaäm, metropoliet van Moskou, had opgevolgd. Hij keerde zich hevig tegen de leerlingen van Nil, in het bijzonder tegen de vorst en monnik Vassian Patrikejev. Deze werd in 1531 als ketter veroordeeld en verbannen naar het klooster van Volokolamsk. De skiten en de kloosters aan gene zijde van de Wolga werden in de jaren 1553–1554 gesloten. Dit verklaart de leemte in ons document.

In de eerste helft van de 17e eeuw heeft het monastieke leven weer zijn gewone gang hernomen. Men telde in de skite twee kerken. Aan die van de heilige Ontmoeting was een

kleinere toegevoegd, warm, nog altijd van hout, waaraan een refter grensde. Zij was toegewijd aan de heilige Efraïm de Syriër. Er waren nog steeds twaalf kluizen, maar ook een woning voor de gardiaan en enkele gebouwen die de boerderij uitmaakten: een graanzolder, een schuur, een wijnkelder en een paardestal (hoewel men in de skite geen vee mocht houden). De oude molen op de Broda was verplaatst naar de Sora. Er was een klokketoren met vier klokken en op de plaats waar zich vermoedelijk het graf van de heilige Nil bevond, een kapel die in 1655–1656 verplaatst werd nabij de put, om plaats te maken voor een echte kerk, toegewijd aan Sint-Jan de Doper. Deze kleine, koude kerk van hout werd opgetrokken, dankzij het kapitaal van de skite waaraan enkele giften van pelgrims waren toegevoegd, en met de hulp van de staat van Moskou. In 1663 plaatste men boven het graf een schrijn van verguld hout. Let op: zowel het graf als het schrijn waren leeg². Men bezat de relieken van de heilige niet, die bleven verborgen onder de grond, «pod spoedom» volgens de geijkte uitdrukking, dit wil zeggen, «onder de korenmaat». Op deze wijze kunnen de pelgrims de heilige Nil tastbaarder vereren.

In 1675 herbouwde men de kerk van de heilige Efraïm en dit was de laatste verandering in de 17e eeuw.

Gedurende deze tijd hadden de monniken hun aantal zien afnemen tot vijf of zes. Geen enkele monnik bezat iets voor zichzelf. De eerste uitzondering op deze regel van de armoede zou vermeld worden in 1663. Het klooster zelf bezat geen eigendommen buiten. De tsaren zorgden trouw voor het levensonderhoud van de monniken. Men bewaart in dit opzicht een zeker aantal oorkonden die aan de skite zoveel of zoveel roebel in dit of dat jaar toekenden. De eerste oorkonde was van grootvorst Vassili Joannovitsj (Vassili III), daterend van 1515. Het was dus niet zozeer het werk dat de monniken in leven hield. Het klooster echter bleef arm. De bibliotheek groeide zeer geleidelijk aan. In 1641 telde men er zeventig banden. In 1689 zou men er honderdveertig tellen: vooral officieboeken, maar ook werken van de Vaders, in het bij-

zonder Efraïm de Syriër, de Preken op het Hexaëmeron van de heilige Basilius en enkele ascetische werken.

Het kleine aantal monniken maakte dat de skite haar onafhankelijkheid verloor. In 1641 kwam ze onder de zeggingsmacht van het Kirillov-klooster aan het Witte Meer, en bleef dit tot in 1777.

De 18e eeuw levert ons slechts weinig inlichtingen. De kloosters moesten de willekeurige controle van de Staat dulden. In 1764 had Catharina II een *Wettelijk Statuut* opgesteld dat bijna alle monastieke goederen seculariseerde. De monniken werden ertoe aangezet zich te hergroeperen, «overtollige kloosters» werden afgeschaft³.

Vanaf 1777 viel de poestynja, voor een periode van twintig jaar, onder het departement Kerkelijk Bestuur van Kirillov. Er waren geen monniken meer. Een priester kwam om de goddelijke liturgie te vieren, vergezeld van een dienaar en een koster. In 1798 vroeg de overste van het klooster van Kirillo–Novoözero, higoemen Theofaan de toestemming om de skite nieuw leven in te blazen en hij verkreeg die. De afstand tussen de beide kloosters is echter groot (ongeveer zeventig werst) en vanaf 1805 kwam de poestynja opnieuw onder de zeggingsmacht van het Kirillov-klooster.

In het begin van de 19e eeuw waren er nog steeds dezelfde drie houten kerken, heel verouderd, de klokketoren, de kluisen en de boerderij. De watermolen was nu vervangen door een windmolen.

In 1804 werd onder leiding van de priestermonnik Serapion de kerk van de heilige Efraïm gesloten, omdat ze te vervallen was. Maar in plaats daarvan richtte men naast de kerk van Sint–Jan de Doper, en daarmee verbonden, een heiligdom op ter ere van de Bescherming van de zeer heilige Moeder Gods. De grootste kerk bleef die van de «Ontmoeting». Binnenin was geen ikonostase. De ikonen waren aangebracht op versierde houten balken. De koninklijke poorten, met de voorstelling van de Aankondiging en van de vier evangelisten, waren met ijzeren hengsels aan zuilen vastge maakt. De kerk van Sint–Jan de Doper daarentegen bezat een

ikonostase van beeldhouwd en verguld hout. Boven het schrijn van de heilige Nil bevond zich een beeldhouwd en verguld baldakijn.

Gedurende de hele tijd dat de skite afhankelijk was van het Kirillov-klooster (te rekenen vanaf 1805), waren er in de poestynja slechts twee priestermonniken, één monnik-diaken en twee of drie novicen, zodat het goddelijk Officie en de andere verplichtingen volbracht konden worden, evenals de materiële bezigheden, zonder tijdsbepaling. Over het algemeen werden ze erheen gezonden om een fout uit te boeten, in opdracht van de overste van Kirillov.

Van 1834 tot 1837 vermeldt men, buiten de kerken

- 1 – de vertrekken van de overste
- 2 – de kamers voor de gasten
- 3 – een oude dubbele izba die een wijnkelder en een refter bevatte
- 4 – vier zeer oude kluizen
- 5 – een, eveneens zeer oude, stal.

Al deze gebouwen waren nog van hout.

Toen kwam de priestermonnik Nikon in de poestynja. We zijn in 1837. Hij trof er acht weinig vurige monniken aan, en vervallen gebouwen. Op verzoek van archimandriet Innokenti, overste van Kirillov, zette hij zich aan het werk. Zijn vermaardheid groeide, men kwam hem bezoeken. Meerderen wensten bij hem te blijven om te genieten van zijn leiding. De giften stroomden toe en maakten het herstel van de gebouwen mogelijk.

Hij liet rond de skite een houten omheining bouwen, voorzien van vier hoektorens, een gebouw met verdieping als woonvertrek van de overste, een ander gebouw, eveneens met verdieping, voor de kluizen van de broeders, een refter, een bakkerij, gastenkamers, heilige deuren aan de ingang van het klooster, samen met een hoge koepel, een kelder, wijnkelders, een stal met bijgebouwen, een droogvloer voor koren, een schuur en een behoorlijke watermolen. Niet ver van het klooster lag nog altijd de kleine kluizenarij van de heilige Nil, bestaande uit de kluis en de kapel met de put. Priester-

monnik Nikon verzuimde niet, er de nodige zorg aan te besteden. Hij trok er zich vaak terug.

Toen waren er tot twintig broeders. De geldsommen die de poestynja als inkomen ontving, beliepen 8.000 roebel. Deze werden bewaard in de sacristie van het Kirillov-klooster en alleen uitgegeven voor de lopende zaken en telkens in kleine bedragen.

In 1840 vroegen verschillende monniken aan de overste van het Kirillov-klooster de toestemming om rechtstreeks verbonden te worden met priestermonnik Nikon. De onderhandelingen duurden tien jaar. Pas in 1851 werd aan de poestynja autonomie toegestaan en zond men de overste zes priestermonniken en tien novicen. Er werd hun grond afgestaan, maar de afstand was te groot om deze uit te baten. In 1859 zou hun uiteindelijk door ruil de grond toegekend worden genaamd «het zwarte woud», van driehonderd desjatinen (1 desjatine = 1,0925 ha), grond waarop zich precies het klooster bevond. Na drooglegging van de moerassen zou men er weiden van kunnen maken met voldoende oppervlakte om koren te verbouwen.

Maar gedurende de tien jaren van onderhandelingen gingen de werken voort. In 1842 begon men met de oprichting van een kerk in steen, toegewijd aan de Moeder Gods van Tichvin, die de twee oude houten kerken van de Ontmoeting en van Sint-Jan de Doper moest vervangen, een koude kerk met drie altaren en aan de westkant, een aangrenzend verwarmd heiligdom met twee altaren en vlakbij dit laatste een klokketoren. De bouw duurde tot in 1854. De priestermonnik wilde ter nagedachtenis aan de heilige Nil de kerk van Sint-Jan de Doper, die zolang op zijn rustplaats had gestaan, in stand houden en bracht haar over naar de plaats zelf waar hij geleefd had, vlakbij de put, daar waar eens zijn kluis stond. Hij voegde er op deze plaats een kleine houten kluis aan toe om zich daar in de eenzaamheid terug te trekken.

Zijn liefde voor de stichter van de skite zou hem duur te staan komen. Inderdaad, bij het werk op het kerkhof, op de heuvel waar de nieuwe stenen kerk werd gebouwd, vond hij

een aantal beenderen. Het artikel van Dr. S. Bolsjakov *De heilige Nil Sorski* (Russisch – Uitg. Exarchaat–Parijs 1960) geeft ons hierover enkele details. Wij laten hier met welwillende toestemming van de schrijver, een vertaling volgen van het gedeelte dat ons aanbelangt:

«Terwijl men aan het werk was op het oude kerkhof van de broeders, vond priestermonnik Nikon talrijke beenderen waarvan sommige een aangename geur verspreidden. Hij hield deze laatste apart en legde die in een kist om ze in zijn kluis te bewaren. Priestermonnik Israël berichtte aan de Synode dat de overste de beenderen van de heilige Nil opgegraven had en ze onrechtmatig bij zich bewaarde. Wegens deze niet toegestane daad en het bewaren van de relieken, zette de Synode priestermonnik Nikon af, schorste hem voor een jaar van de dienst van de kerk en stuurde hem naar het klooster van Iversk voor de rest van zijn dagen. Na drie jaar liet men hem echter naar de skite terugkeren. In 1852 ontving hij het *schima*⁴ en koos de naam Nil. Hij maakte zijn leven gelijkvormig aan dat van de stichter van de skite. Hij stelde zelfs een Officie van de heilige Nil Sorski samen, dat de goedkeuring van de Synode ontving».

In 1844 had de veroordeling van priestermonnik Nikon plaats en werd hij levenslang verbannen naar het klooster Valdaj–Iversk, in het bisdom van Novgorod. Rond deze tijd maakte een beroemd geschiedkundige Sjevirev⁵ een reis tot aan het Kirillov-klooster en de skite aan de Sora, waarover hij verslag zou uitbrengen in 1850. Hij beschrijft ons de plaats als volgt:

«Op 15 werst van het klooster van de heilige Kirill bevindt zich de poestynja van de heilige Nil Sorski, of wat zijn skite was. De open weg loopt eerst langs de meren, dan door de heuvels en het woud. Niet ver van de poestynja zelf bevindt zich een zeer uitgestrekt en schilderachtig meer. Het heet Sorski, naar de naam van de rivier Sora die erin uitmondt.

De plek waar de skite zich bevindt is woest, somber en verlaten. Het terrein is effen, maar moerassig. Het bos eromheen bestaat meer uit naald- dan uit loofbomen. De kleine

rivier de Sorka, die de bijnaam gegeven heeft aan de dienaar Gods, kronkelt niet, maar vloeit traag op deze plaats, en lijkt meer op een stilstaand moeras dan op een stromende rivier... Een bescheiden houten slotmuur, laag, met kleine torens, omgeeft de kerk en de kleine gebouwtjes, de kluizen. In het begin was alles van hout, zelfs de kerk waar zich het graf van de Dienaar Gods bevond, maar nu is men reeds gedurende vele jaren bezig deze kerk opnieuw op te trekken in steen. Men kan het werk evenwel niet voltooien, omdat het klooster uitermate arm is. Intussen worden de sacristie, de heilige vaten, de ikonen en het schrijn van de heilige dat zich boven het graf bevond, bewaard in een bijzonder nette houten kamer waar men de officies houdt. Het graf zelf dat de verborgen gebleven relieken van de heilige Dienaar Gods bedekte, nu beroofd van het schrijn, ligt in de open lucht, blootgesteld aan alle weersgesteldnissen.

In de houten kamer heeft men het wollen kledingstuk van Nil opgehangen aan het schrijn. Het kleed is van ruwe wol en de haren prikken als naalden.

Twintig broeders leven in het klooster. In de kluis van de overste worden de *Regel van de skite* en al de andere werken van Nil Sorski bewaard; alleen betreft het een nieuwe tekst en niet meer de oude.

Op de plaats waar men nu de stenen kerk bouwt, stond de kerk van de broeders. Daar kwamen de monniken samen. Op een steenworp afstand daar vandaan bevonden zich op verschillende plaatsen in het woud twaalf kluizen waar de broeders alleen woonden of met twee of drie, zoals de heilige Nil dit had vastgelegd. Zij brachten de hele week door in hun kluis. Op de vooravond van de zon- en feestdagen verlieten ze hun kluis om naar de vespers te gaan in de kerk. Zij brachten daar vierentwintig uur door voor de goddelijke liturgie, daarna gebruikten zij de maaltijd in de refter⁶, en gingen weer uiteen naar hun eigen kluizen. Dit volgens een mondelinge traditie die de broeders van het klooster mij overgebracht hebben. Er wordt trouwens aan herinnerd in de geschriften van de heilige Nil.

Van de twaalf oorspronkelijke kluizen waarover de traditie spreekt, is echter niets meer over. Men kent slechts de plaats waar zich de kluis van de stichter bevond. De kracht van een mens van vroeger is nodig om een steen zo ver te kunnen gooien. Overste Nikon, die hier geleefd heeft, heeft de primitieve houten kerk hierheen overgebracht en hersteld. Hij heeft in het heiligdom ikonen in de oude stijl geschilderd. Daartussen bevindt zich een zeer opmerkelijke ikoon van Nil Sorski...

Vanuit de ramen van de kluizen ziet men het vijvertje, dat volgens de traditie uitgegraven werd door de heilige Nil. Op een heuvel dichtbij de vijver is een kruis opgericht door Nikon. Naast de kluizen bevindt zich de put met heerlijk water, dat wonderen bewerkt. Ook dit is een werk van de Dienaar Gods».

Gedurende de tweede helft van de 19e eeuw gingen de vernieuwingswerken door. Een tweedestenen kerk kwam de houten vervangen, die zich bevond boven de heilige Deuren aan de oostelijke ingang van het klooster. Ze werd begonnen in 1863 en beëindigd in 1867, en evenals de kerk die ze verving, werd ze toegewijd aan de Bescherming van de heilige Maagd. Evenals de hoofdkerk, bevatte deze ikonen van de heilige Nil, allemaal geschilderd door priestermonnik Nikon, die sindsdien de naam Nil heeft aangenomen, zoals we hierboven vermeldden.

Een vierkante klokketoren werd toegevoegd aan de hoofdkerk. De nieuwe slotmuur was van steen en vormde bijna een vierkant met een zijde van ongeveer veertig à eenenveertig sazjen (1 sazjen = 2,13 m).

Binnen de omheining, in het noorden, tegenover de kerk, trok men in 1851 een nogal indrukwekkend gebouw op voor de overste. Het gelijkvloers bood nog plaats voor enkele kluizen of kamers voor de broeders. Men was wel ver afgeweken van de hut van de oorspronkelijke skite! Langs de omheining, aan de binnenkant, zag men de kluizen van de broeders, de bakkerij, refter, keuken, gastenverblijf, kelders, opslagplaatsen, bergruimte voor het hout, de oven voor de

prosfora's en de timmerwinkel. Stilaan werden de bijgebouwen opgetrokken buiten de omheining: gastenverblijf (in twee gebouwen opgericht in 1902 en 1910), droogvloeren voor koren, paardestal, korenmolen en schuur, baden, wasserij en smidse.

Maar laten we de geschiedenis van het graf weer opnemen, die we verlaten hebben op het ogenblik dat het schrijn in de kamer werd geplaatst, in afwachting van de voltooiing van de werken.

Eenmaal teruggekeerd, ontving priestermonnik Nikon het schima en koos de naam Nil. De relieken die hij ongetwijfeld had blootgelegd, werden weer begraven. De juiste plaats is niet met zekerheid bekend, in elk geval niet in het graf. Het nieuwe kerkhof ligt naast de kleine kerk van Sint-Jan de Doper die men net verplaatst had dichtbij de put. Het graf was in 1862 opnieuw bedekt met een schrijn van verzilverd en bewerkt hout. Het oude schrijn werd deze keer ondergebracht in de kerk van Sint-Jan de Doper.

De pelgrims kwamen in groten getale naar het graf om de heilige te vereren en zijn ikoon te kussen. Genezingen waren niet zeldzaam. Men bekleedde de zieken met de boetegordel van de heilige Nil of men liet hen drinken van het water uit de put. Sommigen vertrokken helemaal genezen.

Terwijl de poestynja zich uitbreidde, er regelmatig novicen intraden en het monastieke leven er zich ontwikkelde, hoewel men, in vergelijking met andere Russische kloosters, toch een bescheiden vorm bewaarde, bracht priestermonnik Nil zijn groot verlangen ten uitvoer: terugkeren tot het eerste leven van de skite op de plaats zelf waar de heilige Nil zijn kluis had. Nadat hij de kerk van Sint-Jan de Doper daarheen had laten verplaatsen, bouwde hij een kleine houten kluis, een andere kleine kapel boven de put en een lage slotmuur, steeds van hout, met vier kleine hoektorens. We zijn op honderd sazjen, ongeveer tweehonderd meter ten zuidwesten van het klooster.

De skite had alleen uitzicht op het klooster. Een smalle weg, afgezet met berken, leidde er heen. Priestermonnik

Nikon onderhield in de eenzaamheid een streng vasten en bad zonder ophouden. Er was een novice bij hem.

Als gevolg van een openbaring van Christus, begon hij in 1860 een nieuwe skite te bouwen, nog meer verlaten, toegewijd aan het Ontslapen van de Moeder Gods. Daar zou hij zijn dagen beëindigen, op vijftig sazjen, ongeveer honderd meter van de skite van Sint-Jan de Doper en op driehonderd meter van het klooster, in een zeer moerassig oord, omgeven door het woud. Hij bouwde een kleine houten kluis en daarna een kerk met een verdieping, waar hij een heiligdom inrichtte ter ere van alle heiligen, toegewijd aan het Ontslapen van de Moeder Gods. Hij voegde er twee kleine houten kapellen aan toe, van Golgota en Getsemane, groef twee kleine vijvers, ontgon en beplante een tuin en omringde het geheel met een bescheiden omheining.

Na zijn dood in 1870 bleef de skite leeg tot in 1895, zoals eveneens die van Sint-Jan de Doper leeg gebleven was na zijn vertrek. Maar in 1895 werd priestermonnik Johannes er aangesteld en bleef daar met enkele novicen tot aan zijn dood in 1902. Na twee jaar nam de broer van monnik Johannes, higoemen Gerasiem, het groot-schima aan met opnieuw de naam «Nil».

Zo was de toestand van het klooster in 1913, de datum waarop de beschrijving die wij zojuist samengevat hebben, is uitgegeven.

Nu volgen we een sovjet kroniek en schetsen vlug de geschiedenis tot op onze dagen.

Vóór de Finse oorlog (1939) werden de monniken verspreid. Deze benaderende datum kan nochtans nauwkeurig bepaald worden. Het is inderdaad zo dat de wet van 1929 niet voorzag in het bestaan van monastieke gemeenschappen, de kloosters werden in die tijd systematisch gesloten⁷.

De overste, higoemen Hilarion, vertrok naar Beloözersk. Hij had zijn taak waargenomen vanaf 1904.

Gedurende de «kolchoze tijd», dit wil zeggen rond 1930 ten vroegste, of 1935, probeerde men de relieken van de heilige Nil op te graven, maar men vond ze niet, wat heel goed

in zijn stijl bleef. Wie weet of op een gegeven ogenblik de vogels en de wilde dieren...? In de jaren 1930–1938 nam men van de hoofdkerk niet alleen de koepels, maar ook het tympaan weg. Heden heeft de kerk een tentdak.

Eerst werden de gebouwen gebruikt als tehuis voor vondelingen. Later, na het begin van de oorlog, herbergde men er «speciaal overgeplaatsten» met gezin en al, begeleid door bewakers. Na de oorlog verspreidden ze zich. De poestynja werd toen een huis voor invaliden. De officiële naam was in 1977: «Internaat voor psycho-neurotische zieken».

Thans is het een groot open veld, zonder bos, en in het midden tekent zich de omheining af met haar hoektorens. De noordwestelijke toren is verdwenen. De hoofdingang op het oosten loopt onder de kerk van de Bescherming van de heilige Maagd. Zij heeft haar oude aanzien bewaard, maar de kruisen hebben plaatsgemaakt voor windwijzers.

Binnen de omheining vindt men:

- de kluizen van de broeders die de binnenkant van de omheining vormen,
- het gebouw van de overste,
- wat overblijft van de kerk met de refter.

Midden op het binnenplein heeft men, op de west–oost as een zilverkleurig geschilderd monument opgericht voor V.I. Lenin.

Heden ten dage doet de kerk dienst als keuken en kantine. Het internaat telt ongeveer tweehonderd personen, ouder dan achttien jaar, aangetast door allerlei ongeneeslijke ziekten, of oorlogsinvaliden. Er heerst een typische en rustige sfeer. Hoewel de steden ver weg liggen, is de bevoorrading regelmatig. Zo was het in 1976: de aardappelen hebben er niet ontbroken, hoewel ze in de streek verrotten in de grond. Deze afzondering maakt het eveneens mogelijk voldoende vrijheid te laten aan de kostgangers, want hun aanblik zou wel eens pijnlijk kunnen zijn voor de omgeving. De poorten van de poestynja staan open.

Het leven gaat verder. De heilige Nil, die dit kleine verlaten hoekje had uitgekozen om er een oord van stille contem-

platie van te maken, heeft heel zeker groot krediet bij de Heer om voor alle bewoners van de poestynja ten beste te spreken. Hij heeft zich nooit kunnen voorstellen dat ze eens zo talrijk zouden zijn.

NOTEN

1 Voor het wezenlijke van dit hoofdstuk volgen wij het verslag van de monnik Johannes Kalinin: *De poestynja van de mannelijke kloostergemeenschap van Nil Sorski* (Russisch), Moskou, Snegirevoj 1913. We vervolledigden dit waar het nodig bleek.

2 Deze nauwkeurige aanduiding danken wij aan S. Bolsjakov. Bepaalde gebeurtenissen van de 19e eeuw worden erdoor verklaard. Het gaat om een gangbare wijze van heiligenverering in Rusland.

3 Zie Arminjon, *La Russie monastique*, blz. 144. Parijs Présence, 1974.

4 Het schima is een scapulier met kap. Op het groot schima zijn kruisen geborduurd. De monniken die het dragen, verbinden zich tot een strenger leven.

5 S.Sjevirev, *Een reis naar het Kirillo-Beloözerski klooster* (Russisch), Moskou 1850, blz. 91-95.

6 In Rusland grenst de refter aan de kerk. Men kan van de ene plaats rechtstreeks naar de andere gaan zonder buiten te komen.

7 N.Struve, *Les chrétiens en U.S.S.R.*, Parijs, Seuil 1963, blz. 77.

EEN BESLUIT?

Neen. Het zou doen geloven dat de geschiedenis zelf is afgesloten. De boodschap van de heilige Nil Sorski heeft de eeuwen en de grenzen overstegen en zal voortgaan. Hij voegt zich bij die van de Oudvaders die we in onze dagen in het Westen met zoveel vreugde herontdekken.

Wij hebben de bekoring niet meer om de heilige Nil te herleiden tot een strijdende figuur. Waarom hebben sommigen hem ingepalmd, hem die aan alles onthecht was?

Vandaag wordt hij door de sovjetgeleerden met welwillendheid bestudeerd, maar ook jonge gelovigen, die nochtans nooit monnik zullen zijn, houden van hem en vereren hem.

Wij hebben uit gesprekken met Pater Dimitri Doedko een woord gelicht dat als een kreet naar zijn broeders geslingerd werd ¹:

«Al onze heldendaden geschieden thans in de wereld. De tijd van de kloosters is voorbij. Wie oren heeft om het horen, hij hore...»

Wij van onze kant geloven dat er eens nieuwe kloosters zullen verschijnen in Rusland, maar het is waar dat vandaag de weg van de asceten door de wereld loopt.

Dat herinnert ons aan een brief van Gogol aan zijn vriend Tolsto ²: «Voor u, zowel als voor mij, blijven de poorten van het klooster waarnaar we zo verlangd hebben, gesloten! Ons klooster is Rusland! Bekleed u dus geestelijk met het monnikskleed en maak u, eenmaal gestorven in eigen ogen en niet in de hare, tot getuigen voor haar. Zij roept haar kinderen thans met meer aandrang dan ooit».

De heilige Nil Sorski

Ja, arm leven, Christus in ons hart smeken onze hartstochten tot vrede te brengen, wenen vóór Hem, de stilte van de geest zoeken om zich te openen voor zijn Woord en voor het Licht van God, dat zal altijd mogelijk blijven.

NOTEN

1 Dimitri Doedko, *L'espérance qui est en nous. Entretiens de Moscou*, Parijs, Seuil 1976, blz. 198.

2 N.C.Gogol, *Brieven in verband met de kunst, de filosofie en de godsdienst*, (Russisch), Ed. Ac. des Sciences, vol. VIII, Moscou 1952. (Aanhaling vertaald door Arminjon in *Russie monastique*, uitg. Présence, Parijs, 1975, blz. 203.

«Ik heb gebruik gemaakt van verschillende afschriften. Ik heb getracht het goede te vinden...

Ik bid voor wie dit zullen lezen en horen, opdat zijer enig voordeel uit kunnen trekken. Dat zij voor mij bidden, om de liefde Gods, opdat ik genade mag vinden bij Hem, want ik heb hard gezwoegd aan dit werk. Hierin bestaat voor mij de vervulling van het gebod om God en zijn naaste te beminnen. Mogen wij de Levens van de Vaders in ons opnemen, vol belangstelling zijn voor hun daden en met hen het eeuwige leven genieten. Hierin bestaat een ware vorm van naastenliefde: zijn geweten opwekken om God te beminnen en zijn geboden te onderhouden volgens zijngoddelijkewoorden en volgens het leven en de leer van de heilige Vaders, om zo goed mogelijk te leven en zo gered te worden. Al ben ik een zondaar, armzalig en niet in staat iets goeds te doen, ik verlang tenminste dat velen van mijn broeders tot het heil zullen komen».

Van de heilige Nil of van een leerling, als voorwoord bij een bundel Levens, handschrift GBL, Tr. Serg. 684, aangehaald door A. Archangelski, vertaling door G.A. Maloney, Spir. Or. 25.

ADDENDA

CHRONOLOGIE VAN VADERS AANGEHAALD DOOR DE HEILIGE NIL

<i>Jaar</i>	<i>Egypte</i>	<i>Sinai Palestina</i>	<i>Syrië</i>	<i>Klein Azië</i>	<i>Westen</i>	<i>Constanti- nopol</i>	<i>Athos</i>	<i>Rusland</i>
300	Antonius † 356 Evagrius † 399		Efraïm † 373	Basilius † 379 Johannes Chrysostomus				
400	Arsenius		Ps. Macarius	Marcus de Kluizenaar † 407				
500		Barsanufius † 540 Dorotheüs						
600		Johannes Climacus	Izaäk de Syriër		Gregorius de Grote † 604			
						Maximus de Belijder † 662		

800	van Batos? Johannes van Damascus † 749 Filotheüs van de Sinai?				
900	Hesychius van Batos?				
1000				Symeon de Nieuwe Theoloog † 1022	
				Nikêtas Stêthatos † 1090	
1100		Petrus van Damascus?			
1200					Nicefoor van de Athos
1300	Gregorius v.d. Sinai vertrekt naar de Athos				Gregorius van de Sinai
1400					Verblijf van Nil
1500					Dood van Nil † 1508

SITUERING VAN DE VADERS AANGEHAALD DOOR NIL SORSKI

AGATHOON, woestijnvader. Zie *Vaderspreuken*, blz. 41-47, (*Mon.Cah.*) 10/11, Bonheiden 1987.

ANDREAS VAN KRETA, ± 660-740, bisschop. Hij heeft onvergetelijke canons gedicht, o.a. de grote Boete-canon, nog altijd gezongen in de Vasten. Er bestaat nog geen kritische tekst van zijn gedichten. Verwezen wordt naar PG 97.

ANTONIUS DE GROTE, 251-356, grondlegger van het monachisme in Egypte. Hij bleef zijn hele leven kluizenaar, maar zijn faam ging over de hele wereld. Patriarch Athanasius beschreef zijn leven. De vertaling daarvan vindt men in *Leven, getuigenissen, brieven van de heilige Antonius*, (*Mon.Cah.*) 17, Bonheiden 1981.

ARSENIUS, 5e eeuw. Na een verblijf aan het hof te Constantinopel trok hij zich terug in de eenzaamheid van de woestijn van Egypte, waar hij opviel door zijn liefde voor de stilte. Zie *Vaderspreuken*, blz. 29-41, (*Mon.Cah.*) 10/11, Bonheiden 1987.

BARSANUFIOUS, 5e en 6e eeuw. Hij leidde een streng bestaan als ingeslotene bij Gaza. Zijn leerling Johannes werd zijn evenknie en ook hij werd ingeslotene. Het in de nabijheid gelegen klooster stond geheel onder hun geestelijke leiding, die per brief moest geschieden. We bezitten meer dan 800 brieven van grote geestelijke diepte en die herhaaldelijk het Jezusgebed vermelden. Nicodemus de Hagioriet gaf de brieven uit. Zij werden herdrukt te Volos in 1960. L.Regnault gaf een Franse vertaling uit van een tot nu toe niet in druk verschenen kritische tekst.

BASILIOUS DE GROTE, 329-379, bisschop van Caesarea. Hij begon als monnik te Annêsoi. Behalve veel theologische geschriften bezitten we ook de briefwisseling over het monniksleven in vraag en antwoord. Deze staan bekend als de zogenaamde Grote en Kleine

Regels. Bij gebrek aan een kritische tekst wordt verwezen naar PG 31.

DANIEL VAN DE SKETIS. Monnik in Egypte, van wie we weinig gegevens bezitten. We kennen zijn *Leven en verhalen*, uitgegeven door L. Clugnet in ROC 1900-1901, die wemelen van wonderen en waarvan het auteurschap niet vaststaat.

DIADOCHUS VAN FOTIKE, 400-486, bisschop van Fotikê, een stad in Epirus (Albanië). Van zijn leven weten we zeer weinig, maar we bezitten zijn heerlijke *Honderd Uitspraken over de kennis*, van groot mystiek gehalte. Het Jezusgebed ligt aan de basis van zijn spiritualiteit. Het werk is dan ook opgenomen in de *Filokalia*. De Nederlandse vertaling vindt men in: *Filokalia, Algemene Inleiding (Mon.Cah.)* 21, blz. 69-159, Bonheiden 1982.

DOROTHEUS VAN GAZA, ± 560 of 580. Hij werd abt van het klooster bij Maioema (Gaza), waarvan de ingeslotenen Barsanufius en Johannes de geestelijke vaders waren. We bezitten van zijn hand zijn *Geestelijke onderrichtingen*, in het Nederlands vertaald en uitgegeven in *Monastieke Cahiers* nr. 30, Bonheiden 1986.

EFRAIMDESYRIER, ± 306-373. Hij gaf onderricht in de school te Nisibis en niet lang daarna aan die te Edessa. De bisschop koos hem tot zijn geestelijke raadsman en wijdde hem tot diaken. Hij schonk het nageslacht diepzinnige gedichten en toespraken. E. Beck bracht klaarheid in de enorme verwarring die er heerste met betrekking tot zijn werken.

FILOTHEUS VAN DE SINAI liet ons een wondermooie verhandeling in veertig paragrafen achter over het Jezusgebed. Van zijn persoon weten we niets, zelfs niet de tijd waarin hij geleefd heeft. Men vindt een Nederlandse vertaling van deze verhandeling in *Filokalia. De waakzaamheid van hart*, blz. 57-88: *Veertig paragrafen over de nuchterheid (Mon.Cah.)* 22, Bonheiden 1982.

GREGORIUS DE GROTE, 540-604, paus. Hij oefende een grote invloed op het oosten uit door zijn *Dialogen*, die reeds tijdens zijn leven in het Grieks werden overgezet.

GREGORIUS VAN DE SINAI, 1255-1346. Hij kwam uit Klein-Azië, werd monnik en wijdde al zijn aandacht aan de ascese. Bij een

De heilige Nil Sorski

bezoek aan de Athos werd hem duidelijk gemaakt dat de monnik tot het beschouwend gebed geroepen is. Het grote middel daartoe was het Jezusgebed, dat hij dan ook vurig verspreidde. Hij veranderde dikwijls van standplaats. Door zijn klooster in Bulgarije werd hij de toegangspoort naar Rusland, waar Nil hem leerde kennen. Een kritische tekst van zijn werken wordt voorbereid. Ze zijn nu te vinden in *Filokalia*, deel IV, blz. 91-193 en deel V, blz. 90-103 en in PG 150.

HESYCHIUS VAN BATOS, 13e eeuw, eeuwen lang verwisseld met Hesychius van Jeruzalem, 5e eeuw. Zijn *Verhandeling over nuchterheid en deugd* kennen we uit de *Filokalia*. De Nederlandse vertaling ervan staat in *Filokalia. De waakzaamheid van hart* (*Mon.Cah.*) 22, blz. 89-175, Bonheiden 1982.

IZAAK DE SYRIER, 7e eeuw, bestuurde slechts enkele maanden het bisdom Ninive. De rest van zijn leven sleet hij in een kluis in het gebergte. Hij stond bekend om zijn mildheid, waarvan ook zijn mystieke werken getuigen. Op zijn oude dag zou hij blind geworden zijn. Nil Sorski heeft zijn werken gekend vanuit de onvolledige en verwarde Griekse vertaling. Deze tekst werd vertaald in het Frans door J.Touraille. We bezitten thans echter een uitstekende Amerikaanse vertaling door de monniken van The Holy Transfiguration Monastery te Boston, 1984, vervaardigd op de Syrische tekst.

JOHANNES VAN DAMASCUS, 650-750. Hij gaf zijn hoge positie onder het Turkse bestuur op om monnik te worden in Mar Saba in Palestina. Daar schreef hij theologische, exegetische en enkele ascetische werken. Men kent hem ook canons toe. Men is bezig met de kritische uitgave van zijn werken. Nil Sorski kende slechts enkele spuria.

JOHANNES CLIMACUS, ± 525 - ± 600, abt van het klooster op de Sinai, ook Batos genoemd (Batos betekent doornstruik). Na een lange tijd als kluisenaar geleefd te hebben, verzamelde hij zijn aantekeningen over het gebedsleven in een werk dat *Ladder* heet (Climax), omdat het geestelijk leven erin wordt voorgesteld als een opgang langs dertig trappen. Het orthodoxe monnikenwezen beschouwt dit werk als zijn fundament, waarop men zich kan beroepen als op een hoogste gezag. Dit geschiedde ook in de zogenaamde hesychastenstrijd. De tekst in PG 88 werd enigszins

verbeterd door Sofronius (Athene 1970). Hij bracht ook een nummering aan die thans meer en meer in gebruik komt en die ook in dit werk systematisch werd doorgevoerd. Een Nederlandse vertaling is in voorbereiding.

MACARIUS (DE GROTE, DE EGYPTENAAR) stond bekend als de auteur van vijftig geestelijke homilieën van mystieke aard. Deze homilieën, en nog vele recent ontdekte, worden thans toegeschreven aan iemand anders. Velen denken aan een zekere Symeon, een messaliaan, vandaar zijn aanduiding pseudo-Macarius. Elke opbloei van mystiek greep terug naar dit werk, zodat we er vele uitgaven en vertalingen van kennen. Van de 50 Homilieën gaven H.Dörries, E.Klostermann en M.Kroeger een kritische tekst uit: *Die 50 geistlichen Homilien des Makarios*, Berlijn 1964.

MARCUSDEKLUIZENAAR, een nog altijd niet geïdentificeerde monnik, ondanks de vele werken die hij naliet: theologische, maar ook drie monastieke. Deze drie hebben grote invloed uitgeoefend op de latere geslachten, onder andere op Symeon de Nieuwe Theoloog. Men vindt een Nederlandse vertaling in *Monastieke Cahiers 2*, *Drie monastieke werken*, Bonheiden 1985 (tweede druk).

MAXIMUS DE BELIJDER, 580-662, was een monnik-theoloog van grote diepzinnigheid. Hij geraakte betrokken in het monotheïsme, de strijd of aan Christus één of twee willen moeten toegekend worden. Hij nam in de strijd een onwrikbaar standpunt in, dat hem foltering en de dood kostten. Onder zijn monastieke werken is het meest bekend de *Honderdtallen over de liefde*. De beste kritische uitgave daarvan is die van A.Ceresa-Gastaldo, *Capitoli sulla carità*, Rome 1963.

NICEFOOR VAN DE ATHOS (DE KLUIZENAAR, DE HESYCHAST, SOLITARIUS), liet een werkje na dat een lichamelijke methode bevat voor de beoefening van het Jezusgebed, dat grote invloed gehad heeft. Het stond lang op naam van Symeon de Nieuwe Theoloog, ook bij Nil Sorski. I.Hausherr bewees zijn auteurschap en gaf de kritische tekst ervan uit: *La méthode d'oraison hésychaste*, Rome 1927.

NIKETASSTETHATOS, 1005 - ± 1090, was leerling en levensbeschrijver van Symeon de Nieuwe Theoloog. Hiernaast bezitten we onder

De heilige Nil Sorski

andere drie honderdtallen in verband met het Jezusgebed, opgenomen in de *Filokalia*, deel III, blz. 273-355. Van het Leven van Symeon verschaftte I.Hausherr ons de kritische tekst: *Vie de Syméon le Nouveau Théologien*, Rome 1928.

NILUS VAN DE SINAI heeft niets met de Sinai te doen, zoals we tegenwoordig weten, maar staat voor Nilus van Ankyra, † 430. Deze laatste liet een *Verhandeling over het gebed* na, waarvan I. Hausherr kon bewijzen dat de ware auteur was Evagrius van Pontus. Men vindt de Nederlandse vertaling van dit werk in: *Evagrius van Pontus. Geestelijke geschriften I. (Mon.Cah.)* 34, blz. 99-224, Bonheiden 1987.

PACHOMIUS, 292/294-346. Op goddelijke ingeving begon hij te Tabennési aan de Nijl in Zuid-Egypte een klooster, dat het moederklooster werd van een grote congregatie. Hij streefde een gemeenschapsleven na, maar met grote nadruk op het individuele gebed en werk. Er bestaat een hele problematiek omtrent de *Levens* van hem, waarvan Fr. Halkin er zes uitgaf: *Sancti Pachomii vitae graecae*, 1932. Dom H.Van Cranenburgh gaf een combinatie uit van Griekse en Syrische bronnen, om zo tot een geheel te komen: *Het leven van Sint Pachomius en van zijn eerste opvolgers*, (Mon.Cah.) 9, Bonheiden 1979.

PETRUS VAN DAMASCUS, een tot nu toe onbekende figuur, alleen bekend door twee werken met betrekking tot het Jezusgebed, te vinden in *Filokalia*, deel III, Athene 1960.

SYMEON DE NIEUWE THEOLOOG, 947-1022, higoemen van het klooster Sint Mammas te Constantinopel. Al vroegtijdig ontving hij openbaringen en hij groeide uit tot de grootste mysticus van de orthodoxe Kerk. Hij ondervond veel tegenstand. Zijn werken bestaan nu alle in kritische vorm in *Sources Chrétiennes*. Nil Sorski heeft zeker een zeer gebrekkige tekst gekend, denkkelijk die nu staat in PG 120, waarnaar dan ook verwezen wordt. M.Troosters gaf een Nederlandse vertaling uit van de hymnen, berustend op de Franse vertaling, Patmos 1987.

SYMEON VAN STOEDION (DE GODVRUCHTIGE), † 986, was de geestelijke vader van Symeon de Nieuwe Theoloog.

BIJBELCITATEN

<p>Genesis</p> <p style="padding-left: 20px;">1,26 135</p> <p style="padding-left: 20px;">2,15 118</p> <p style="padding-left: 20px;">3,6 80</p> <p style="padding-left: 20px;">4,23vv 138</p> <p>Numeri</p> <p style="padding-left: 20px;">16 139</p> <p style="padding-left: 20px;">21,22 126</p> <p>Deuteronomium</p> <p style="padding-left: 20px;">5,32 126</p> <p>Jozua</p> <p style="padding-left: 20px;">15,18–19 112</p> <p>Rechters</p> <p style="padding-left: 20px;">9 138</p> <p>2 Koningen</p> <p style="padding-left: 20px;">19 139</p> <p style="padding-left: 20px;">21,1–18 139</p> <p>Psalmen</p> <p style="padding-left: 20px;">6,2 142</p> <p style="padding-left: 20px;">6,3 85/153</p> <p style="padding-left: 20px;">6,9 101</p> <p style="padding-left: 20px;">16,8 77</p> <p style="padding-left: 20px;">17,9 158</p> <p style="padding-left: 20px;">17,11 84</p> <p style="padding-left: 20px;">25,7 142</p>		<p>Psalmen vervolg</p> <p style="padding-left: 20px;">32,7 84/158</p> <p style="padding-left: 20px;">35,1 100/158</p> <p style="padding-left: 20px;">51,19 111</p> <p style="padding-left: 20px;">53,6 94</p> <p style="padding-left: 20px;">70,2 84/158</p> <p style="padding-left: 20px;">91,5 154</p> <p style="padding-left: 20px;">105,1 53</p> <p style="padding-left: 20px;">118,15–16 158</p> <p style="padding-left: 20px;">119,128 76</p> <p style="padding-left: 20px;">130,3 142</p> <p style="padding-left: 20px;">141,4 37</p> <p>Spreuken</p> <p style="padding-left: 20px;">3,34 95</p> <p style="padding-left: 20px;">4,27 126</p> <p style="padding-left: 20px;">16,5 95</p> <p style="padding-left: 20px;">18,19 128</p> <p>Prediker</p> <p style="padding-left: 20px;">1,1vv 105</p> <p style="padding-left: 20px;">3,1 124</p> <p style="padding-left: 20px;">4,9 126</p> <p>Jezus Sirach</p> <p style="padding-left: 20px;">7,36 102</p> <p>Jesaja</p> <p style="padding-left: 20px;">36–37 139</p>
--	--	---

De heilige Nil Sorski

Jeremia		Romeinen	
6,24	62	8,35-39	68
8,23	139	12,3-6	115
Ezechiël		14,2	82
18,23	145	15,4	48
Micha		1 Korintiërs	
7,9	93	2,9	67
Matteüs		10,13	91
4,3	52	14,14-15	45
5,40	40	14,19	46
5,44	88	Filippenzen	
6,12-15	88	1,29	155
11,12	62	Kolossenzen	
11,28	165	3,5	87
12,36	102	4,2	62
15,18	102	1 Tessalonicenzen	
15,18-19	45	5,2	102
18,20	126	2 Tessalonicenzen	
18,35	88	3,10	39
23,26	45	Timoteüs	
24,29-31	106	6,10	87
25,31-46	106	Hebreeën	
26,24	125	4,12	102
Marcus		1 Petrus	
11,26	88	2,11	36
Lucas		4,7	102
12,20	102	Judas	
12,29	105	9	101
21,34	80		
23,34	89		
Johannes			
4,24	45		
5,25-29	106		
5,39	47		

NAMEN UIT DE PATRISTIEK

- Agathoon, 46.
Andreas van Kreta, 112, 138.
Antonius de Grote, 70, 102, 150.
Arsenius de Grote, 127, 131.
Barsanufius, 40, 46, 63, 80, 92, 125, 168.
Basilius de Grote (of pseudo-), 40, 42, 82, 86, 86, 93, 96, 120, 124, 165.
Daniël van de Skêtis, 84, 127.
Diadochus van Fotikê 63.
Dorotheüs van Gaza, 40, 88, 168.
Efraïm de Syriër, 62, 98, 113, 128.
Filotheüs van de Sinai, 45, 52, 69, 76, 102.
Germanus, patriarch van Constantinopel, 112.
Gregorius de Grote, 103, 112.
Gregorius van de Sinai, 47, 52, 54, 60, 61, 62, 63, 64, 69, 74, 82, 85, 92, 96, 125, 160.
Hesychius van Batos, 47, 60, 70.
Izaak de Syriër, 40, 46, 52, 65, 66, 67, 68, 70, 73, 79, 85, 89, 90, 98, 100, 102, 103, 110, 111, 113, 115, 121, 122, 128, 158.
Johannes Chrysostomus (of pseudo-), 41, 101.
Johannes Climacus, 38, 39, 52, 57, 63, 64, 70, 84, 85, 91, 94, 98, 102, 110, 114, 115, 117, 120, 121, 124, 126, 127, 128, 153, 158, 159, 165.
Johannes van Damascus, 100, 104, 113, 131.
Macarius de Grote (pseudo), 67, 68, 93, 119.
Marcus de Kluizenaar, 52, 63.
Maximus de Belijder, 38, 84.
Nicefoor van de Athos (onder de naam van Symeon de Nieuwe Theoloog), 47, 52, 62.
Nikêtas Stêthatos, 46, 95.
Nilus van de Sinai (= Evagrius van Pontus), 60, 100, 112, 117, 118, 127.
Pachomius, 41, 42.
Petrus van Damascus, 56, 59, 79.
Symeon de Nieuwe Theoloog, 46, 60, 66, 67, 69, 92, 111, 113, 114, 121.
Symeon van Stoedion, 46.

BIBLIOGRAFIE

Wij stellen hier geen volledige bibliographiesamen. Wij vermelden ook niet de bronnen waaruit de heilige Nil putte, want deze zijn aangegeven in de noten. Een zeer uitgebreide bibliografie kan men overigens vinden in MALONEY, G.A., *Russian Hesychasm. The Spirituality of Nil Sorskij* Den Haag 1973, blz. 285-287.

KRITISCHE UITGAVEN

- BOROVKOVA-MAJKOVA, M.S., *Onderrichting en Regel van Nil Sorski* (Russisch), in: *Monumenta van de Oude Literatuur* nr. 179. Sint-Petersburg 1912.
- PROCHOROV, G.M.: *Brieven van Nil Sorski* (Russisch), in: *Geschiedkundige problemen van de Oude Russische Literatuur* (TODL t.29). Academie van Wetenschappen, Leningrad 1974, blz. 125-143.
- NIKOLSKI, N.K.: *Gebed* (Russisch), in: *Gegevens voor de geschiedenis van de geestelijke Oud-Russische Literatuur*, Sint-Petersburg 1907.

VERTALINGEN

In modern Russisch

- JOESTIN, bisschop: *Onze heilige, goddragende vader Nil, asceet van de Sora, en zijn Regel voor het leven in de skite* (Russisch), Moskou 1892, (derde druk), 115 blz.
- BROEDERSCHAP SINT-JOB VAN POTSJAJEV in Canada: *Leven en werken van onze heilige, goddragende vader Nil Sorski* (Russisch). Montréal 1958, 81 blz. (Dit is eigenlijk een heruitgave van bovengenoemd werk).

In het Duits

- LILIENFELD, Fairy von: *Nil Sorskij und seine Schriften. Die Krise der Tradition im Russland Ivans III.* Berlijn, Evang. Verlagsanstalt 1963 (Thesis, verdedigd in 1961).
- SMOLITSCH, I.: *Leben und Lehre der Starzen.* Keulen, Hegner 1952, (tweede druk), blz. 64-82.

De heilige Nil Sorski

In het Engels

FEDOTOV, G.P., *A Treasury of Russian Spirituality*. Belmont, Nordland Publishing Company 1975, blz. 85–133.

MALONEY, G.A., *Russian Hesychasm. The Spirituality of Nil Sorskij*. Den Haag–Parijs, Mouton 1973 (Doctoraatsthesis, verdedigd in 1962).

In het Frans

MALONEY, G.A., *La Spiritualité de Nil Sorskij. L'hésychasme russe*. Bellefontaine 1978. *Spir. Or.* 25 (Franse vertaling van bovenvermeld werk).

ALGEMENE BIBLIOGRAFIE.

ARCHANGELSKI, A.S., *Nil Sorski en Vassian Patrikejev, hun literaire werken en hun ideeën in het oude Rusland* (Russisch), 2 delen PDP nr. 25, Sint–Petersburg 1882.

ARMINJON, V. *La Russie monastique*. Parijs, Présence 1974.

BEHR–SIEGEL, E., *Prière et sainteté dans l'Eglise russe*. Parijs, Cerf 1950.

BOLSJAKOV, S., *De heilige Nil Sorski* (Russisch), in: *Journal de l'Exarchat*. Parijs 1960.

DE NEVE A.: *De openhartige verhalen van een Russische Pelgrim*. Antwerpen–Amsterdam, Patmos 1978.

GOUILLARD, J. *Petite Philocalie de la prière de coeur*. Parijs, Seuil 1968.

GUY, J.–Cl., *Paroles des Anciens. Apophtegmes de pères du désert*. Parijs, Seuil 1976.

HAUSHERR, I., *Hesychasme et prière*. Rome, PIOS 1966. OCA 176.

HAUSHERR, I., *La méthode d'oraison hésychaste*. Rome, PIOS 1927, OC 9, nr. 36.

HAUSHERR, I., *Les leçons d'un contemplatif. Le traité de l'Oraison d'Evagre le Pontique*. Parijs, Beauchesne 1960.

KALININ, I., *De poestynja van de mannelijke kloostergemeenschap van Nil Sorski* (Russisch). Moskou, Snegirevoi 1912.

KASAKOVA, N.A., *Nieuwe lijst van de werken van Vassian Patrikejev* (Russisch), in: *Geschiedkundige problemen van de oude Russische literatuur*. TODL t.29, Academie van Wetenschappen, Leningrad 1974.

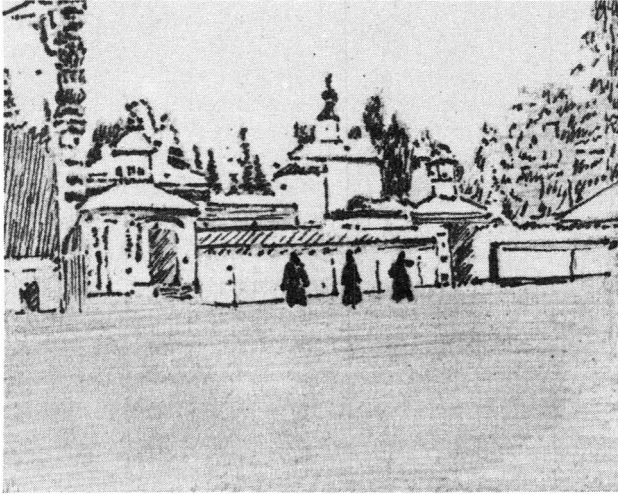
KOLOGRIVOF, I., *Essai sur la sainteté en Russie*. Brugge, Beyaert, 1953.

LOERJE, J.S., *Ideologische twist in de Russische geschriften, gepubliceerd op het einde van de 15e – het begin van de 16e eeuw*. (Russisch). Moskou–Leningrad 1960.

De heilige Nil Sorski

- MEYENDORFF, J., *Saint Grégoire Palamas et la mystique orthodoxe*, Parijs, Seuil 1958.
- OVSJINNIKOV, A., en KISJULOV, N., *Schilderkunst in het oude Pskov, 13e-16e eeuw*. (Russisch), Moskou, Goznak, 1971.
- ROUET DE JOURNAL, M.J., *Monachisme et monastères russes*. Parijs, Payot 1952.
- SJEVIREV, S., *Eenreis naar het klooster Kirillo-Beloözerski* (Russisch). Moskou 1850; 2 delen.
- STRUVE, N., *Les chrétiens en USSR*. Parijs, Seuil, 1963.
- WAGENAAR, Chr., *Vaderspreuken, Gerontikon* (Mon.Cah.) 11/12; *Anonyma* (Mon.Cah.) 12/13; *Aanvullende spreuken* (Mon.Cah.) 14, Bonheiden.
- WAGENAAR, Chr., *Filokalia*, (Monastieke Cahiers) 21-22, Bonheiden, 1982.
- WAGENAAR, Chr., *Marcus de Kluizenaar*, (Monastieke Cahiers) 2, Bonheiden, 1985.
- WAGENAAR, Chr., *Dorotheos van Gaza. Geestelijke Werken*, (Monastieke Cahiers) 30, Bonheiden 1986.
- Le Millénaire du Mont Athos 963-1963. Etudes et mélanges*. Twee delen, Chevetogne 1963 (verzamelwerk).

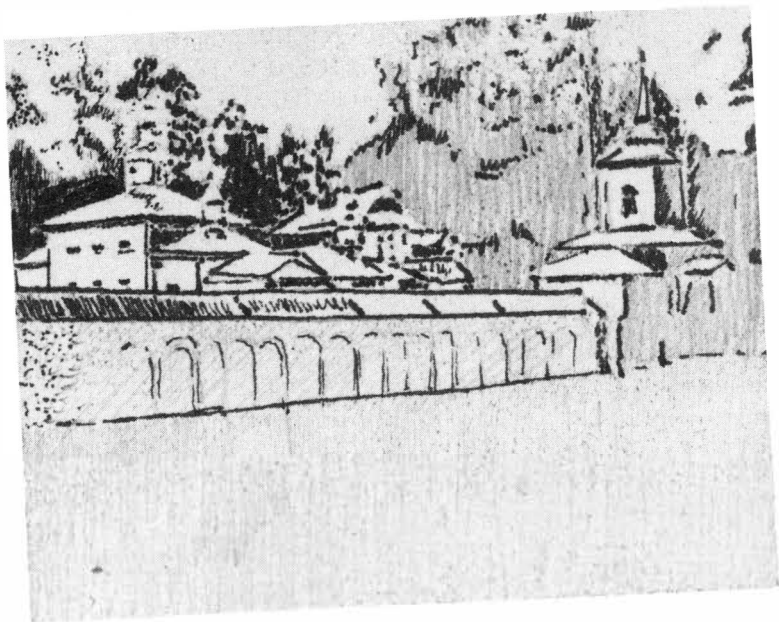

Skite van Sint-Jan de Doper, in 1913.

Skite van het Ontslapen, in 1913.

De heilige Nil Sorski

De poestynja in 1913.
Westelijke ingang en kerk van O.-L.-Vrouw van Tichvin.

1977. De ingang is langs de kerk van 'De bescherming van de Moeder Gods'. De koepels van de kerk van O.-L.-Vrouw van Tichvin zijn gelijk gemaakt; een eenvoudig dak verschijnt links boven de omheining. Let op de kleine brug over de Sora.

1977. Oude ingangen van de kluizen.

1977. Binnenplaats. Kerk van de 'Bescherming van de Moeder Gods'. Let op het beeld van Lenin op het voorplan.

INHOUD

Ten geleide	9
Voorwoord	11
Verantwoording bij de Nederlandse tekst	16

EERSTE DEEL HET LEVEN VAN DE HEILIGE NIL

Leven van de heilige Nil door Archimandriet Joestin	21
---	----

TWEEDE DEEL DE GESCHRIFTEN VAN DE HEILIGE NIL

Presentatie	33
Onderricht aan de leerlingen (<i>Predanje</i>)	36
De elf hoofdstukken of Regel (<i>Oestav</i>)	45
Proloog	45
I. Van de gedachte tot de hartstocht	52
II. Strijd en verlichting	59
III. Volharding en berouw	73
IV. Het werk van elke dag	76
V. De acht hartstochten	79
VI. Roepen tot God	100
VII. De herinnering aan de dood	102
VIII. De tranen	110
IX. De waakzaamheid	117
X. Alle zorgen voor de wereld afleggen	119
XI. De tijd niet vooruitlopen	124
Nawoord	130

Testament van de heilige Nil (<i>Zavjesjtsjanje</i>)	131
Gebed (<i>Molitva</i>)	133
Brieven (<i>Poslanja</i>)	
Inleiding	146
I. Aan een broeder die hem ondervroeg over zijn gedachten (<i>aan Vassian Patrikejev</i>)	151
II. Aan een broeder, over wat nuttig is (<i>aan Goeri Toesjin</i>)	157
III. Aan een broeder die hem gevraagd had hem te schrijven tot nut van zijn ziel (<i>aan Herman Podolni</i>)	163
IV. Aan een broeder uit het oosten die hem gevraagd had naar iets tot nut van zijn ziel	167
Diversen	168

DERDE DEEL GESCHIEDENIS VAN DE SKITE

Inleiding	173
Geschiedenis van onze heilige Vader Nil en van zijn klooster door Ivan Plesjkov (1674)	175
Van de heilige Nil tot op onze dagen. Korte beschrijving van de poestynja in zijn opeenvolgende stadia	183
Een besluit?	195

Addenda

Chronologie van Vaders aangehaald door de heilige Nil	200
Bijbelcitaten	207
Namen uit de patristiek	209
Bibliografie	211
Illustraties	215

Gedrukt
in de Abdij Bethlehem
B-2820 Bonheiden

september 1990

 UITGAVEN ABDIJ BETHLEHEM
B-2820 BONHEIDEN

ISBN 90-71837-29-7 / CIP
NUGI 631